

İLKBAHAR 2017 CİLT: 8 SAYI: 1
SPRING 2017 VOLUME: 8 ISSUE: 1

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

ISSN: 2146-1740

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

Uluslararası hakemli bir dergidir.

Taranılan indeksler

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

Sahibi/Owner
İnönü Üniversitesi İİBF Dekanlığı Adına
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

Editör/Editor
Ahmet KARADAĞ

Editör Yardımcıları/ Assistant Editors
Mehmet Ozan SARAY
Şebnem KOLTAN YILMAZ

İngilizce Editörleri/Editors for English Written Papers
Ali ŞEN
Abdulkadir BAHARÇİÇEK

Hukuk Danışmanı/ Legal Consultant
Hayri KESER

Adres/Address
İnönü Üniversitesi İİBF
44280 MALATYA

Tel. 422 3773000
Fax. 422 3410438
e-mail: akademikyak@inonu.edu.tr
Web: <http://cms.inonu.edu.tr/tr/akademikyak>

ISSN: 2146-1740

ULUSLARARASI DANIřMA KURULU

- İlter TURAN, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Ümit CİZRE, İstanbul Şehir Üniversitesi
Cemil KOÇAK, Sabancı Üniversitesi
Beril DEDEOĞLU, Galatasaray Üniversitesi
M. Hakan YAVUZ, University of Utah
Ahmet İÇDUYGU, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hüseyin BAĞCI, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Muhittin KAPLAN, Melikşah Üniversitesi
Mustafa GÜNEŞ, Gediz Üniversitesi
Kemal YILDIRIM, Anadolu Üniversitesi
Kerem ALKİN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
James L. BICKSLER, Rutgers, The State University of New Jersey
Metin Kamil ERCAN, Gazi Üniversitesi
Cengiz TORAMAN, Gaziantep Üniversitesi
Recep GÜNEŞ, İnönü Üniversitesi
Şaziye GAZİOĞLU, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mustafa ERDOĞAN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Enver BOZKURT, İstanbul Aydın Üniversitesi
Alaeddin YALÇINKAYA, Sakarya Üniversitesi
Michael ALLES, Rutgers, The State University of New Jersey
Shyam, SUNDER, Yale University
Levent KÖKER, Atılım Üniversitesi
Şaban ÇALIŞ, Selçuk Üniversitesi
James ALM, Georgia State University
Jorge MARTINEZ-VAZGUEZ, Georgia State University
Gordon TULLOCK, George Mason University
Mehmet DEMİRBAĞ, University of Sheffield
Nihat BOZDAĞ, Gazi Üniversitesi
Ayşe Neyran ORHUNBİLGE, İstanbul Üniversitesi
Hüseyin Öner ESEN, İstanbul Üniversitesi
Bharat SARATH, Rutgers, The State University of New Jersey
Zühtü ARSLAN, Anayasa Mahkemesi
Asaf Savaş AKAT, İstanbul Bilgi Üniversitesi
M. Naci BOSTANCI, Gazi Üniversitesi
Cavide Bedia UYARGİL, İstanbul Üniversitesi
Ahmet Cevat ACAR, İstanbul Üniversitesi
Oya ÖZÇELİK, İstanbul Üniversitesi
İhsan D. Dağı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
E. Fuat KEYMAN, Koç Üniversitesi
Nazım ENGİN, Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Ekrem TATOĞLU, Bahçeşehir Üniversitesi
Murat KARAGÖZ, Yıldız Teknik Üniversitesi

YAYIN KURULU

Fikret OTLU, İnönü Üniversitesi
Ali KOÇYİĞİT, İnönü Üniversitesi
Selma KARATEPE, İnönü Üniversitesi
Mehmet GÜNGÖR, İnönü Üniversitesi
Ahmet UĞUR, İnönü Üniversitesi
Serkan BENK, İnönü Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

- Bazı Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Lojistik Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi
İbrahim Atilla KARATAŞ 1-22
- Lisans Öğrencilerinin Mutluluk ve Dindarlık İlişkisi: Kırıkkale Üniversitesi Örneği
Latif ÖZTÜRK, İsa Gürkan MERAL, Suat Serhat YILMAZ 23-39
- Yeni Kamu İşletmeciliği Perspektifinden Çocuk Koruma Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması
Yasemin MAMUR IŞIKÇI 40-64
- Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarına Bakış: Muhafazakâr Demokratlıktan Muhafazakârlığa Doğru Evrilişin İzdüşümleri
Nezahat ALTUNTAŞ, Yahya DEMIRKANOĞLU 65-96
- Tüketici Boykotu Katılım Gündüleri: Muş İli Örneği
Adem UYSAL, Yavuz CÖMERT 97-125
- Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Sermaye Yapıları ile Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Tolga ORAL, Erhan POLAT, Ahmet ŞİT 126-141

Sayının Hakemleri

- Prof. Dr. Doğan EROL, Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Ferhan ÇEBİ, İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN, İnönü Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Kemal ÖKTEM, Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Nurettin PARILTI, Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Şeref KALAYCI, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Şule AKTAŞ, Kadir Has Üniversitesi
Prof.Dr. Yusuf KARAKILÇIK, İnönü Üniversitesi
Doç.Dr. Ahmet UĞUR, İnönü Üniversitesi
Doç.Dr. Celal BÜYÜK, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Kadir ÖZKAYA, Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa YÜCEL, İnönü Üniversitesi
Doç.Dr. Muzaffer KOÇ, Marmara Üniversitesi
Doç.Dr. Nihan ÖZGÜVEN TAYFUN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr. Selahaddin BAKAN, İnönü Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Derya ÖZTÜRK, Ordu Üniversitesi

Bazı Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Lojistik Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi

İbrahim Atilla KARATAŞ¹

Öz

Küreselleşen dünyada bir malın, hammaddenin veya ürünün bulunduğu noktadan alınarak son tüketiciye kadar hızlı, hasarsız ve en ekonomik biçimde ulaştırılması büyük önem kazanmıştır. Küresel lojistik üsler; ulusal, uluslararası, bölgesel ve küresel bazda ülkeye başta ekonomik olmak üzere, siyasi, kültürel, sosyal, vb. alanlarda büyük katma değerler sağlamaktadır. Türkiye'nin kıtalar arasında bir köprü vazifesi görmesini sağlayan konumu Avrupa, Asya ve Afrika arasında ulaşım bağlantılarının kurulabileceği anlamına gelir. Son yıllarda Türkiye'nin bu konumu, tarihte olduğu gibi yeniden bizlere büyük fırsatlar sunmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin lojistik sektörü ile bazı Avrupa ülkeleri arasında karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Lojistik Merkez(Üs), Kombine Taşımacılık, Yük Taşımacılığı, Ulaştırma Hizmetleri, Yük Köyü

A Comparative Analysis Of Turkey's Logistic Sector To Europe Certain Countries

Abstract:

In the globalizing world, it has gained great importance that goods, raw materials or products are taken from the spot and delivered as fast as possible, without damage, and economically. Global logistics bases; National, international, regional and global on the basis of economic, political, cultural, social, especially the country provides great added value. The position that allows Turkey to see a bridge between the continents means that transport links between Europe, Asia and Africa can be established. In recent years, this position of Turkey has begun to offer great opportunities for us again as it is in the history. In this context, a comparative analysis has been made between Turkey's logistics sector and some European countries.

Keywords: Logistics, Logistics Center (Base), Combined Transportation, Freight Forwarding, Transportation Services, Freight Village

---

¹ İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ibrahimatillakaratas@gmail.com

1.Giriş

Askeri literatürde uzun bir geçmişi olan lojistiğin ticaret alanında yeni olduğunu söylemek yanlış olmaz. Eskiden sadece nakliye anlayışı ile var olan lojistik, yerini günümüzde konusu ve kapsamı genişletilmiş bir anlayışa bırakmıştır (Beşli,2004:12). Bugünün iş dünyası, savaşın yerini uluslararası rekabetin, erzak ve mühimmatın yerini mal, teknoloji ve varlıkların aldığı bir arenaya dönüşmüştür. Başarıyı elde etmek için kullanılan stratejiler ve bunlara uygun olarak yapılan faaliyetler yani lojistiğin önemi artmıştır. Lojistik, 21' inci yüzyılda hedefe ulaşmak için tüm organizasyonu ve kaynaklarını en uyumlu bir şekilde hareket ettirebilme yeteneği olarak iş dünyasının gündeminde yerini almıştır. Bu çerçevede satın alma, nakliye (kara, hava, deniz, demiryolu), sigorta, gümrük, depolama, sipariş izleme, tedarikçi, envanter yönetimi, talep tahminleri, lojistik bilgi sistemi, iade işlemleri, yedek parça desteği, dağıtım, üretime malzeme verme, katma değerli işlemler (fiyat-barkod, etiketleme, paketleme, birleştirme-ayırma, müşteri taleplerine göre ürün hazırlama vs.), araç optimizasyonu, rota planlaması ve sevkiyat (yükleme ve varış zamanı planlama) gibi çok çeşitli faaliyetler bugün lojistik ile eş anlamlı bir hale gelmiştir (Akiş,2016:3).

İlk işletme organizasyonlarından, 1960'lı yıllara kadar lojistik, firmalara rekabet avantajı sağlayacak bir alan olarak görülüyor, yalnızca operasyonel bir fonksiyon olarak değerlendiriliyordu. Kütle üretiminin yapılıp, kütle dağıtımının yapılmaya başlandığı çağda lojistik, depolama ile taşımada fiziksel dağıtım olarak ifade ediliyordu. İlk aşama olarak kabul edilen fiziksel dağıtım aşaması ile ilk adım Bowersox tarafından yapılmıştır. Bowersox fiziksel dağıtım gözlemleri ile beraber dağıtım fonksiyonunun da firma dışında kanal içi entegrasyonla, rekabetçi bir avantaj oluşturacağını ifade etmişti (I.Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi,2015:278).

Lojistik üslerin kurulmasında artan ticaret hacmi ve lojistik hareketliliğin şehir içinde oluşturduğu baskılar vardır. Lojistik merkez, başlangıçta karşımıza deniz ve havalimanları olarak çıkmıştır. Uluslararasılaşma ve devamında küreselleşme süreci ile deniz ve havalimanlarının entegrasyonu, önce taşıma merkezi, daha sonra dağıtım merkezi kavramlarını oluşturmuştur. Nihayetinde ekonomik serbestlik ve taşıma sistemlerinin entegrasyonu ile bütün lojistik faaliyetlerin ve bunlara bağlı işlerin tek bir merkezde gerçekleştirilebildiği lojistik merkez uygulamalarına dönüşmüştür.

Küreselleşmeyle beraber daha önemli bir hale gelerek küresel lojistik olarak da ifade edilmeye başlanan lojistik faaliyetler dünya ekonomisinde büyük bir öneme sahiptir. Lojistik,

bugün ülkelerin kalkınmalarının lokomotifleri olarak ifade edilmektedir. Georgetown Üniversitesinden Lojistik Direktörü Ricardo Ernst, dünyada üretim için yapılan her 1 dolarlık harcamanın 25 sentinin lojistik faaliyetlere harcandığını ifade etmektedir (Çevik ve Gülcan, 2011:38). Günümüzde ve gelecekte gerçekleştireceği roller düşünüldüğünde hiç şüphe yok ki lojistik üsler dünya ticaretinin kalbi olacaktır. Ülkeler, ticaret potansiyelini artırmak ve eşya hareketini hızlandırmak için çeşitli politikalar uygulamaktadır. Bunların en önde gelenlerinden biri lojistik üslerin hayata geçirilmesidir (Erdal ve Saygılı, 2007:7). Bugün Uzakdoğu'dan Amerika'ya birçok ülkede lojistik merkez uygulamalarına rastlamak mümkündür. Özellikle Avrupa'da yer alan lojistik merkezlere bakıldığında, Danimarka, İtalya, Macaristan, İspanya, Fransa, Portekiz, Yunanistan, Ukrayna ve Lüksemburg'da 60'ın üzerinde lojistik merkez tanımına uygun yapılanma bulunmaktadır (Demiroğlu,2013:2).

Dünya ticaretinde meydana gelen gelişmeler ve 1980 sonrasında Türkiye'nin ihracata önem vererek büyüme stratejilerini gerçekleştirmesi sonucu artan dış ticaret hacmi, Türk lojistik sektörünün güçlü adımlar atmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonrası kurumsal yapıda ve altyapıda var olan eksikliklere rağmen Türkiye lojistik sektörü, bulunduğu bölgedeki mevcut ve potansiyel pazarlara hizmet verebilecek seviyeye ulaşmıştır. Lojistik hizmetlerde artan Rekabetin önemi lojistik sektörünü girişimciler açısından cazip bir yatırım alanı haline getirmiştir. Yerel ve ulusal çoğu firma, lojistik hizmeti verme yolunda önemli ilerlemeler gerçekleştirmiştir. Bunlarla beraber küresel firmalar Türkiye pazarına yönelerek, satın almadan, birleşme ya da doğrudan sermaye yatırımlarına kadar sektörde etkin olmaya başlamıştır. Lojistik sektörünün gelişmeye başlaması dış ticarete Türk işletmelerinin rekabet gücünü artırırken, istihdam alanında da önemli katkılar sağlamıştır (Akış,2006:4). Türkiye'de projesi hazırlanmış 20 lojistik köy planlanmaktadır. TCDD yolları mevzuat kapsamına göre lojistik köylerin tamamlanması halinde, taşıma içinde demiryollarının oran olarak artması ve karayolu taşımacılığının etkisi ile artan karbon emisyonlarının azalması gerçekleşebilecektir (MÜSİAD Araştırma Raporu,2015:50).

2. Lojistik Üs (Merkez)

Lojistik; doğru ürünün ya da hizmetin, doğru miktarda, doğru yerde, doğru zamanda, doğru maliyetle, doğru şartlarda, doğru müşteri için kullanılabilirliğini gerçekleştirmektir (Gün, 2012: 385). Bir başka tanıma göre lojistik, malların hedefteki müşterilerin istek ve ihtiyaçlarının firmanın pazarlama karmasıyla karşılanacağı biçimde taşınması, depolanması ve elleçlenmesidir (Perreault vd., 2013:272). Aynı zamanda lojistik, ürün ya da yükün çıkış ve varış yerleri arasındaki bütün malzeme hareketlerinin koordinasyonudur. Lojistik, taşımacılık

ve depolama işlerinin entegrasyonu ile başlayıp bu faaliyetlere paketleme, iade, gümrükleme, stok yönetimi, tersine faaliyetler, tedarik ve dağıtım gibi işlerin de entegre edilmesi ile kapsamı genişletilmiştir. Lojistiğin ürün akışı ile ilgili işler; taşıma (transportation), depolama (warehousing), paketleme (packing) ve katma değerli işlemler (value added services), hizmet akışı ile ilgili faaliyetleri; muayene/gözetim (inspection), gümrükleme (customs clearance), sigorta (insurance), stok yönetimi (inventory management) ve sipariş yönetimi/müşteri hizmetleridir (order management/ customer services) (I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi,2015:101).

Lojistik (üs) merkez, ulusal ve uluslararası seviyedeki nakliye, lojistik ve eşya dağıtımını ile ilgili bütün faaliyetlerin çeşitli işleticiler tarafından yapıldığı belirli bir alanı tanımlar. Lojistik merkezlerde taşımacılık, intermodal faaliyetler ve lojistik işlere odaklanır. Bu merkezler genelde metropol alanların dışında kalan, farklı taşıma türleri bağlantılarına yakın olan bölgelerden seçilir (Akçetin,2010:2). Lojistik merkezler, uluslararası limanlar ve hava alanları olarak ifade edilmektedir. Küresel olan lojistik merkezler kıtaların uçlarında bulunmaktadır. Hong Kong, Antwerp, Rotterdam, Hamburg, Singapur, Dubai, Tokyo, Los Angeles, New York, Paris liman ve hava alanları en önemli lojistik merkezler arasındadır. Bazen de liman ile hava alanı iç içedir. İç içe değılsede demir ve kara yolu ile birbirlerine bağlanmışlardır (Akçetin,2010:3).

Lojistik merkezlerin kurulması için bazı özelliklere sahip olması gerekir. Lojistik merkezler bir şehrin içinde veya yakınında; fakat yerleşim bölgelerinin dışında olmalıdır. Kara yolu ile güçlü bir ulaşım olanağına sahip olmakla beraber, sıklıkla demir yolu bağlantılarına da sahip olmalı ve girişler kontrollü olarak yapılmalıdır. Lojistik merkezler çeşitli taşıma tesisleri, limanlar ve iç suyuolları ile doğrudan erişim olanağına sahip olmalı ya da bu ulaşım ağlarına yakın olmaları gerekir. Aynı zamanda tasarım açısından da planlı imar, konfor ve manzarası (şehir estetiğine katkı) olmalıdır. Çağdaş ofisler ve binalar barındırılmalıdır. Gelişmiş iletişim ve bilgi teknolojisi ağlarına sahip olmalıdır (<http://www.Moment-expo.com/turkiyede-lojistik-koyler-kuruluyor>).

2.1. Lojistik Üs'lerin Önemi

M. Porter, bir ulusun rekabet gücünün belirleyen şeyin (1) Faktör (girdi) yapısı, (2) Talep yapısı, (3) Firma stratejileri ve rekabet koşulları, (4) İlgili ve destekleyici kuruluşlar ile (5) Devletin rolü, olduğunu belirtmektedir. Burada yer alan beş faktör Dünya Ekonomik Forumu tarafından kullanılan rekabet endeksinin de temel yapısını oluşturmaktadır

(Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi,2015:104). Günümüzde işletmeler aktif bir yapıda hareket ederek ürün ve hizmetlerini en seri bir şekilde hedef pazarlara sunmaya zorlanmaktadır. Bu durum işletmeleri, tedarik, üretim ve dağıtım konusunda bir zincir halinde düşünmeye sevk etmektedir. Küresel Pazar koşullarının oluşturduğu fırsat ve tehditler karşısında işletmeler süreçlerini yeni baştan ele almak zorundadırlar. Süreç merkezli planlama ise zaman tasarrufu ve maliyetlerin daha da azaltılması ile rekabet üstünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Tam zamanında üretim ve tam zamanında dağıtım sistemlerinin gelişmesi lojistik hizmet sektörünün ilerlemesini tetiklemiştir (Erdal ve Saygılı, 2007:1).

Lojistik konusu ile ilgili araştırma yapan kişi ya da kurumların kabul ettiği gerçeklerden biri de yaptığınız iş ne olursa olsun, o işin maliyetinin ortalama %10'u lojistik maliyetleri oluşturmaktadır (Tanyaş ve Paksoy,2012:21). TÜİK verilerine göre 2014 yılı sonu cari fiyatlarla Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) 1,747 trilyon TL civarında gerçekleşmiştir. Lojistik (ulaştırma ve depolama) sektörünün kapasitesi 208,6 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve GSYH'nın %11,9'unu oluşturmuştur. Lojistik maliyetlerin içerisinde taşımacılık %50-60 ortalama ile en yüksek maliyeti oluşturmaktadır. Ardından %25-40 oran ile depolama (depo planlama, stok tutma) ve elleçleme, istifleme ve benzeri ürün aktarım maliyetleri gelmektedir. %5-10 arası da bilişim ve iletişim maliyetleri ve aynı şekilde %5-10 yönetim maliyetleri gelmektedir. (www.tuik.gov.tr).

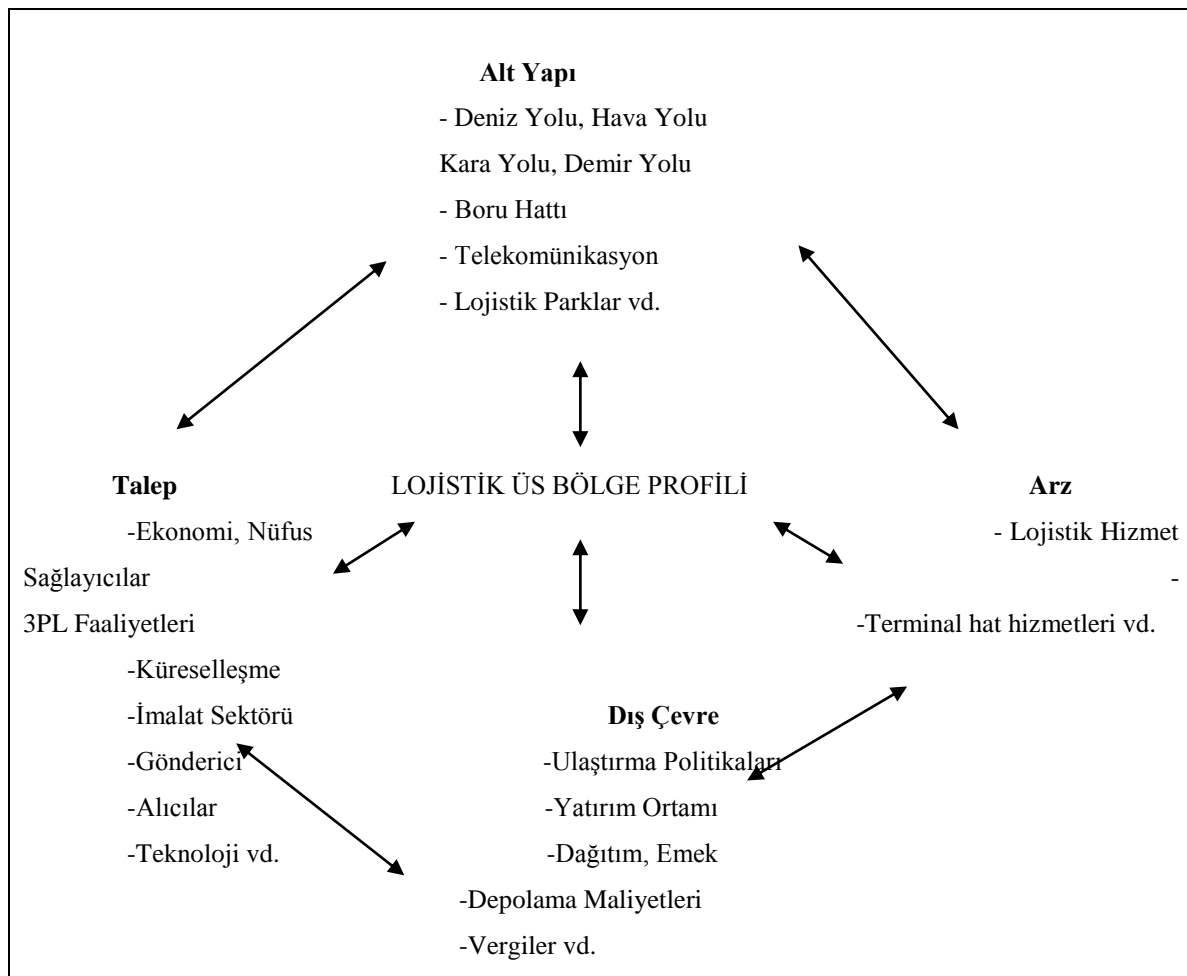
2.2.Taşıma ve Lojistiğin Tarihsel Gelişimi

-1000	-1000	0	1000	1800	1800	1900 ve sonrası (Yıllar)
Kısmi Taşıma -Botlar -Tekerlek -Kaldıraç	Bölgesel Taşıma -Ülke karayollarının inşa edilmeye başlaması -Yelkenli gemi -At Arabaları	Kıtasa l Taşıma -Sahil boyunca uzak mesafe deniz yolu ticareti	Kıtasal Ticaret -Ticaret merkezleri ve ticaret yollarının oluşması - Kanallarda gemi taşımacılığı	Ticaret Ağlarının Oluşması -Posta Servisi kurulması -Dünya genelinde ticaretin yaygınlaşması -Amerika'nın keşfi -Hanseatic League(Alman şehirleri birliği)	Güçlü taşıma araçlarının üretimi - Buharlı gemiler (1800) -Demir Yolları (1825) -Elektrikli araçlar (1870) -Motorlu arabalar ve kamyonlar (1890) -Kablosuz bilgi transferi	Global ağ sağlayıcılar -Hava yollarında uçakların kullanılmaya başlaması (1900) -Forklift (Kaldırma, taşıma istifleme)araçların üretimi (1940) -Bilgisayar teknolojisi sürecinin başlaması (1950) -Çok ürün içerikli zengin mağazaların açılması (1962) -Ay'a ayak basma (1969) -Navigasyon sistemi ile çalışan Sürücüsüz çok fonksiyonlu araçlar (1970) -RFID (Radyo frekansı kullanarak nesnelere tanıma yöntemi)1990

Şekil 1: Taşıma ve Lojistiğin Tarihsel Gelişimi
Kaynak: (Gudehus and Kotzab,2011:18)

Tarihsel gelişimi açısından lojistik üsler başlangıç aşamasında kullanım alanı, ağırlıklı olarak deniz ve hava limanları olmuştur. Deniz ve hava limanlarının zaman içinde birbirleri ile entegre olmaları, ülke geneline hâkim olan lojistik kültür veya lojistik üs uygulamalarını ortaya çıkarmıştır (Erdal,2005:7). Şekil 1, Taşıma ve Lojistiğin Tarihsel Gelişimi'ni göstermektedir.

Lojistik sistem genel olarak dört kısımdan oluşmaktadır. Bunlar altyapı, performans, bilgi sistemi ve insan kaynaklarıdır. “Sürdürülebilir lojistik” açısından bunlara iş ve politik çevre olmak üzere iki unsur daha eklenebilir (Bookbinder ve Tan, 2009:7). Şekil 2, Lojistik Üs Bölgelerinin Gelişiminde Temel Bileşenleri'ni göstermektedir.

Şekil 2: Lojistik Üs Bölgelerinin Gelişiminde Temel Bileşenler
Kaynak: (Erdal,2005:15)

2.3. Türkiye’de Lojistik Üsler

Türkiye, batısında dünya ticaretinin %40'ının gerçekleştiği ve dünya nüfusunun %7'sinin yaşadığı Avrupa, doğusunda ise dünya ticaretinin %5'inin yapıldığı ve dünya nüfusunun %50'sinin yaşadığı Asya arasında bir köprü konumunda bulunmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu bölge ortalama 350 milyon insanın yaşadığı pazar ekonomisine çoktan

girmiş veya yeni girme aşamasında olan ülkelerin bulunduğu bir bölgedir. Türkiye bulunduğu bu konumdan dolayı hızla gelişen pazarın içerisinde yer almaktadır. Gelişmiş olan pazar şüphesiz bölgede lojistik sektörünün gelişmesini de tetikleyecektir. Türkiye aynı zamanda dünya petrol rezervinin %71'ine ve dünya doğalgaz rezervinin %73'üne sahip enerji arz eden Ortadoğu, Orta Asya ülkeleri ve dünya petrol tüketiminde ciddi bir paya sahip olan AB ve ABD'nin arasında önemli bir köprü konumundadır (Kurt,2010:217).

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren Türkler, ticaret yollarını kontrol altına alarak küresel ticareti yönlendirmiş hatta bu ticareti daha da geliştirmek için ticari yollara güvenlik ve konaklama alt yapısını oluşturmuşlardır. Türklerin 11'inci yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Akdeniz'e uzanan bölgede egemenlik kurmalarının temel sebebi, üstün zırhlı süvari ordularının olmasından kaynaklanmakla beraber, diğer bir temel sebep de Çin-İran-Akdeniz İpek Yollarına hâkim olmalarından kaynaklanmıştır. Aynı zamanda o dönemde İpek Yolu'nun güzergâhındaki şehirlerde bu kârlı ticaretten büyük oranda yararlanmışlardır. Örneğin; Tebriz-Bursa, Tebriz-Halep ipek yolu güzergâhındaki Erzincan, Tokat ve Amasya gibi şehirler ile diğer yandan Bitlis, Diyarbakır ve Mardin gibi şehirler ipek ticareti ile sanayisinde gelişmiş şehirlerdir (Akçetin, 2010:10).

Yeni ticaret yollarının keşfedilmesi ile beraber, Türklerin kontrolündeki ekonomik güç merkezleri veya lojistik üsler, Türklerin kontrolünden çıkmış ve başka merkezlere doğru kaymıştır. Ama günümüzde, bu merkezler tarihteki ihtişamlı dönemlerine yeniden kavuşmaya ve gelecek vaat etmeye başlamışlardır. Eski ipek yolunu yeniden canlandırma projesi olan Traceca² Enerji geçiş projesi olan; Nabucco ve bir diğer önemli proje de Kars- Tiflis- Bakü demir yolu hattıdır (Akçetin,2010:10).

2.3.1. Demiryollarında Lojistik Gelişme

Osmanlı'nın son döneminde ulaşım sektöründeki önemli gelişme, büyük oranda yabancı sermaye yatırımlarıyla yapılan demiryollarıdır. Yabancı ortaklıklara kâr garantisi verilmek şartı ile uzun yıllar için (genellikle 70-100 yıl) işletme hakkı verilerek oluşturulan demiryollarının uzunluğu Cumhuriyetin kurulduğu yıl dört bin kilometrenin üzerindeydi.

---

² TRACECA Projesi, AB'nin enerjide Rusya'ya bağımlılığını azaltmasını sağlayacak önemli bir adımdır. Projede sözü geçen ulaşım koridoru ile ülkeler, politik ve ekonomik bağımsızlıklarını Avrupa ve dünya pazarına ulaşım şansı elde ederken, Avrupa'ya da alternatif bir ulaşım hattı sunulmaktadır. Proje; transit geçişlerin güvenli ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi ve bürokratik birtakım engellerin kaldırılması, bölgelerarası iş birliğinin sağlanması, ülkelerin ticaret ve ulaşım sistemlerindeki sorunların giderilmesi ve AB standartlarına uygun olacak biçimde modernize edilmesi, yatırımların artırılması ve uluslararası kuruluşların yatırımlara yönelik desteğinin artırılması gibi hususlar üzerinde yoğunlaşmıştır. (Servantie,2016:9).

Demiryolu yatırımlarına, %57'lik bir oranla Alman sermayesi hâkimdi, bunu %35'lik oran ile Fransız sermayesi takip ediyordu. İngiliz kökenli sermayenin payı da %20 civarındaydı. O dönemde imparatorluğun sermaye birikimine etkisi olan faktör (özellikle Alman kapitalizminin gelişmesinde belirli bir rolü olan) demiryolu yapımına önem verilmesi olarak ifade edilmektedir (Elmas ve Yıldızhan,1999:269).

Cumhuriyet döneminden önce yabancı Şirketler tarafından yapılarak devir alınan 3.714 km, 1923 ile 1950 yılları arasında yapımı gerçekleştirilen 3780 km demiryolu ile ana hat uzunluğu 1950 yılında 7671 kilometreye ulaşmıştır. Bugün demiryolları yük yolcu taşımacılığındaki gelişmeler incelendiğinde Ankara-Eskişehir-İstanbul, Ankara-Konya ve Eskişehir-Konya Yüksek Hızlı Demiryolu hatları tamamlanmış ve hizmete girmiştir. Yüksek hızlı demiryolu hattına sahip dünyada 8'inci Avrupa'da 6'ncı ülke konumuna yükselmiştir. Ankara-Sivas, Ankara-Bursa ve Ankara-İzmir Yüksek Hızlı Demiryolu hatlarında ise çalışmalar devam etmekte olup 2020 yılına kadar tamamlanarak işletmeye açılması planlanmaktadır. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu ve Marmaray/Boğaz Tüp Geçişiyle Modern Demir İpekyolu hayata geçirilmekte, Uzak Asya-Batı Avrupa demiryolu koridoru işlevsel kılınmaktadır. Dünyanın en derin batırma tüp tüneli tekniğiyle inşa edilen Marmaray 29 Ekim 2013 tarihinde hizmete girmiştir (Ulaşan Erişen Türkiye,2014:127).

2.3.2. Karayollarında Lojistik Gelişme

Cumhuriyetle beraber ulaşımaya yönelik yatırımların yoğun bir şekilde yapıldığı ülkemizde, demir yollarına öncelik verilmiş olmasına rağmen 1950'li yıllarda dünya otomotiv sektörünün yüzde 80'ine hâkim olan ABD ile Marshall yardımları çerçevesinde karayolu ile ilgili müşterek projelerin hayata geçirilmesi dönemi başlamıştır. Projenin uygulandığı dönemde birçok mühendis karayolu projeleri için ABD'ye eğitime gönderilmiştir (Kurt,2010:155).

Karayolu taşımacılığı, yerinden tüketim mahalline aktarmasız ve hızlı taşıma yapılmasına uygun olması sebebi ile diğer taşıma türlerine nazaran daha çok tercih edilmektedir. Ekonomik kalkınmanın ve refahın artmasında önemi büyük olan karayolu taşımacılığı, kendi konumu içinde başlı başına ekonomik bir faaliyet olduğu gibi, diğer sektörlerle de yakın ilişkisi olan ve bu sektörleri olumlu veya olumsuz yönde etkileyen bir hizmet türü konumundadır (Tutar ve Yetişen,2009:199).

1963'te Türkiye planlı ekonomi dönemine girmiştir. Bundan sonraki her 5 yıl için bir kalkınma planı hazırlanması kabul edilmiştir. Bu tarihten sonraki her planda ulaştırmaya

ilişkin hedefler ve politikalar yer almıştır. 1990 yılında toplam yurtiçi yük taşımalarında yüzde 75,6 olan karayolu payı 1999 yılında %89'a ulaşmıştır. Bu rakamlar Türkiye'de taşıma hizmetlerinin tek bir alt sektör tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. (Kurt,2010:157-163). Ülkemizde teşvik uygulamaları ile uluslararası karayolu yük ve yolcu taşımacılığında hızlı bir gelişme gerçekleşmiş olup, tablo 1'de ifade edildiği gibi bugün diğer ülkeler ile rekabet edebilecek güçlü bir filoya sahip hale gelmiştir (Demir,2005:3).

Tablo 1: 2015 Yılı İtibari ile Türkiye'de Karayolu Ağı (Km)

Yol Sınıfı	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam Uzunluk
Otoyollar	2 159	-	-	-	-	-	2 159
Devlet Yolları	14 393	16 399	71	45	17	288	31.213
İl Yolları	2 702	27 327	191	699	614	1 532	33 065
TOPLAM	19254	43726	262	744	631	1 820	66 437

Kaynak: <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletvellYolEnvanteri.aspx>

Karayolu yük ve yolcu taşımacılığındaki olumlu gelişmeler 1950 sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti'nin ulaşım sektöründe uyguladığı farklı bakış açısı ve savaş sonrası Marshall yardımları ile hızlı bir gelişme göstermiştir. Fakat bu dönemlerden itibaren son yıllara kadar demiryolu ve denizyolu ulaşımı ihmal edilmiştir (Çetin vd.,2011:133).

Türkiye'de karayolu ağırlıklı taşımacılık yapılmaktadır. 2013 Yılı ulaşım modalarına bakıldığında, yük taşımacılığında %88,7 yolcu taşımacılığında %90,5 oranında karayolu taşımacılığının kullanıldığı gözlenmektedir (Tablo2). Yük taşımacılığında karayolu taşımacılığını denizyolu %6,9, demiryolu %4,4 ve havayolu taşımacılığı izlemektedir. Yolcu taşımacılığında karayolu taşımacılığını, havayolu 7.9, denizyolu %0,61 ve demiryolu taşımacılığı %1 izlemektedir ((I. Uluslararası Kafkasya- Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi,2015:453).

Tablo 2. 2013 Yılı Ulaşım Modları İtibariyle Yurtiçi Yük ve Yolcu Taşıma Oranları

Ulaşım Modu	Yük (TonxKm)(Milyon)	%	Yolcu (YolcuxKm)(Milyon)	%
Karayolu	224,048	88.77	268,178	90,5
Denizyolu	17,312	6.9	1,667	0,61
Demiryolu	11,177	4.4	3,020	1,0
Havayolu*	0,0000	0.0	23,357	7,9
Toplam	252,537		296,222	

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-167336>

*Havayolu sektörü diğer sektörlerle göre çok düşük olduğundan sıfır alınmıştır.

2.3.3. Denizyolunda Lojistik Gelişme

Günümüzde dünya ticaretinin yaklaşık %80'i deniz yolu ile gerçekleştirilmektedir. Denizyolu taşımacılığının diğer taşıma çeşitlerine göre üstünlükleri fazladır. Demiryolu

taşımacılığına oranla 3,5 kat, karayolu taşımacılığına oranla 7 kat daha ucuzdur (Tutar ve Yetişen, 2009:201).

Türkiye’de denizyolu ve havayolu ulaşımının 1923–1950 yılları arasındaki durumuna değinecek olursak her iki ulaşım türünün de bu dönemde pek fazla gelişmediğini söyleyebiliriz. I. Dünya Savaşı’nda Türk gemilerinin çoğunun batırılması nedeniyle cumhuriyet döneminde ülkede pek fazla gemi bulunmamaktaydı. Lozan Antlaşması sonrasında Türk karasularında gemi işletme hakkının yabancılardan alınıp Türklere verilmesi ile birlikte deniz ulaştırmasında gelişim yaşansa da bu gelişmeler üç yanı denizlerle kaplı bir ülke için yetersiz olmuştur (Kurt,2010:155).

Türkiye’de karayolları hızla gelişimini 1950–1960 yılları arasında sürdürürken deniz ticaret filosu da %70 dolayında artmıştır. Genellikle büyüme oranı özel sektörün gemi alımları ile gerçekleşmiştir. Fakat oransal bazda artan filo, miktar olarak yetersiz olmuştur. Hava ulaştırma %100 kapasite ile artmasına rağmen toplam yük ve yolcu taşımada %1 paya sahip olmuştur. Aynı şekilde demiryolu ulaştırmasının toplam ulaştırma içindeki payı da karayolu ulaştırmasının yoğunluk kazanması ile azalmaya devam etmiştir (Kurt,2010:157).

Uluslararası ticarete en çok kullanılan taşıma denizyolu taşımacılığıdır. Türk gemileri Türkiye’nin önemli bir sanayi kolunu oluşturarak ekonomiyi doğrudan etkilemektedir. Türk gemi sahipleri daha çok yabancı bayrak altında iş yapmayı düşük vergi oranları ve düşük mürettebat maliyeti için tercih etmektedirler. Türkiye’nin lokomotif sanayisini denizyolu taşımacılığı oluşturmaktadır. Türk deniz ticareti filosu ortalama 15 yaşında olup, bu filolarla yılda 20 milyon ton yük taşınmak suretiyle ekonomiye 10 milyar ABD Doları doğrudan gelir sağlanmaktadır (Korkmaz,2012:102)

Denizyollarının avantajlarından kaynaklanan yüksek pay, dış ticarete de kendini göstermektedir. Ülkemizde dış ticaret taşımalarının %57’si deniz, %30’u kara ve %8’i hava yolu ile gerçekleştirilmektedir. Mevcut durumdaki ulaştırma altyapı yoğunluğu değerlendirildiğinde, Türkiye’nin AB ortalamasının oldukça altında karayolu, otoyol ve demiryolu ağına sahip olduğu gözlemlenmekte olup altyapı geliştirme ve iyileştirme faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir (TUSİAD, 2012: 33).

Dünya ekonomisindeki mal taşımacılığının %90’ı denizyolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. Çünkü denizyolu taşımacılığı büyük hacimli ürünlerin ekonomik olarak taşınmasına imkân vermektedir. Denizyolu Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yere

sahiptir. 2008 yılında Türkiye dış ticaretinin (ithalat + ihracat) %54,2'si deniz yolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmiştir (Kurt,2010:197).

2.3.4. Havayollarında Lojistik Gelişme

THY'de taşınan yolcu sayısı yolcu/km, hesabıyla 1960 yılına göre 1977'de 9 kat artış göstermiştir. Bu artışta dış hatlar, iç hatlara nazaran daha fazla gerçekleşmiştir. Hava yolları taşımacılığında 1960'a kıyasla 1978'de 7 kat daha fazla yolcu taşınmıştır. Fakat bu alt sektörün payı özellikle karayolları taşımacılığındaki gelişmeler doğrultusunda nispi olarak azalmıştır (Elmas ve Yıldızhan,1999:272).

Türkiye'de havayolu ulaştırma sektörü, 14.10.1983 tarihinde kabul edilen 2920 sayılı Sivil havacılık kanununun yürürlüğe girmesiyle, bilhassa 1980'lerin ikinci yarısından sonra belirgin bir ilerleme göstermiştir. Bu dönemde Türk Hava Yolları (THY)'nın bir modernizasyon ve standardizasyon programı içerisinde filosunu geliştirmeye başladığı, hizmet standartlarını yükseltme gayreti içinde olduğu ve yurtiçi hatlardan ziyade ekonomik açıdan avantajlı dış hatlara yönelmekte olduğu görülmektedir (Tutar ve Yetişen, 2009:203).

Tablo 3: Türkiye'de 2013-2015 Yılları Arası Havayolu Yolcu ve Yük Taşıma Miktarları

	2013		2014		2015	
	Yolcu (Adet)	Yük (Ton)	Yolcu (Adet)	Yük (Ton)	Yolcu (Adet)	Yük (Ton)
İç Hat	76.148.526	744.029	85.416.166	810.858	97.041.201	871.327
Dış Hat	73.281.895	1.851.289	80.304.068	2.082.142	84.033.321	2.201.504
Toplam	149.430.421	2.595.318	165.720.234	2.893.000	181.074.531	3.072.830

Kaynak: <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>

Tablo 3'de görüldüğü gibi hava yolu taşımacılığı son üç yıl içinde hem yolcu hem de yük taşımacılığında artış göstermiştir.

2.3.5. Boru Hattında Lojistik Gelişme

Boru hatları; petrol, doğalgaz, diğer petrol ürünleri, su ve kimyasallar gibi sınırlı sayıda çeşitli sıvı maddelerin taşınmasında kullanılan, bununla birlikte kendine has özellikleri ile ayrı bir öneme sahip olan ulaştırma araçlarıdır. Boru hattı ulaştırması, ulaştırma sistemleri içerisinde sabit maliyeti en yüksek ve değişken maliyeti en düşük olan ulaştırma sistemidir. Hem bu özelliği hem de fayda yaratma açısından sadece tek ülkeye değil de inşa edildiği coğrafyadaki tüm ülkeleri ilgilendirdiğinden boru hattı yatırımları uluslararası düzeyde yapılmaktadır. Hareket gücünü terminallerdeki basınç pompalarından elde eden ve taşıma kapasitesi borunun çapı ve taşıma hızına bağlı olan boru hattı ulaştırmasının hava ve trafik koşullarından etkilenmemesi, arazi sınırlamasının çok az oluşu, değişken maliyetlerinin düşük oluşu taşıma sisteminin avantajları olarak sayılabilir. Ayrıca sabit maliyetlerin yüksek oluşu,

sadece sınırlı ürünlerin taşınmasına imkân vermesi, yapısı itibari ile doğal tekel olması (alternatifinin olmayışı), esnekliğe sahip olmayışı ve sabotaj ve düşman saldırılarına karşı hassas olması sistemin dezavantajları olarak değerlendirilmektedir (Kurt,2010:158).

Türkiye'de petrol ve doğalgaz boru hattı taşımacılığı ile ilgili faaliyetler BOTAŞ tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye'deki boru hatları doğalgaz boru hatları ve petrol boru hatları olarak ikiye ayrılmaktadır. Tamamlanan Dağıtım ve İletim Hatları aşağıda ifade edilmiştir (Botaş, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>):

- Rusya Federasyonu-Türkiye DGBH (Ana Hat)
  - Marmara Ereğlisi LNG İthal Terminali
  - Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı
  - Samsun- Ankara Doğal Gaz Ana İletim Hattı
  - Türkiye-Yunanistan DGBH
  - Azerbaycan -Türkiye DGBH (Şahdeniz)
  - Karacabey-İzmir Doğal Gaz Ana İletim Hattı
  - Pazarcık-Karadeniz Ereğli DGBH
  - Bursa-Çan DGBH
  - Çan-Çanakkale DGBH
  - Konya-İzmir Doğal Gaz İletim Hattı
  - Güney Doğal Gaz İletim Hattı
  - Doğu Karadeniz Bölgesi DGBH
  - Adıyaman-Şanlıurfa-Elâzığ-Diyarbakır DGBH
  - Sungurlu-Çankırı-Kastamonu-Tosya DGBH
  - Amasya-Tokat-Merzifon-Erzincan DGBH
  - Çankırı/Korgun-Kızılcasamam-Aktaşkurtlar Hat Vana İstasyonu
  - Van DGBH
  - Edirne-Tekirdağ DGBH
  - Muhtelif OSB'ler Doğal Gaz Dağıtım Hattı Projesi
  - Nevşehir-Ilgın-Akşehir DGBH
  - Gönen DGBH
  - Bolu-Gerede-Düzce DG
- Devam eden DGBH projeleri:**
- Eskipazar-Karabük Ve Zonguldak-Çaycuma-Bartın DGBH
  - Diyarbakır-Batman-Siirt DGBH

- Hatay DGBH
- Muğla DGBH
- Iğdır DGBH
- Hanak Kompresör İstasyonu
- Türkgözü Ölçüm İstasyonu
- Sivas Kompresör İstasyonu
- Türkiye-Yunanistan-İtalya DGBH Projesi
- Hazar Geçişli Türkmenistan- Türkiye- Avrupa DGBH Projesi
- Mısır-Türkiye DGBH Projesi
- Irak- Türkiye DGBH Projesi
- Nabucco DGBH Projesi
- Doğal Gaz Yeraltı Depolama Projeleri

2.3.6. Kombine Taşımacılık

Kombine taşımacılık ise “intermodal” taşımacılıktaki taşıma zincirinin büyük bölümünün demiryolu, iç su yolu ya da deniz yolu ile başlangıç ve bitiş ayaklarının ise kısa olarak karayolu ile yapılmasıdır. Kombine taşımacılığın amacı taşımacılık faaliyetini mümkün mertebe karayolundan demiryolu ve deniz yoluna kaydırmaktır. Bu şekilde ulaştırma modları en uygun şekilde kombine olarak kullanılmış olacaktır. Ülkemizde de kombine taşımacılık kapsamında konteyner taşımacılığı ve Ro-Ro taşımacılığı gelişmektedir. Özellikle kamyonların Avrupa'ya gidiş-gelişleri ile ilgili ortaya çıkan sorunlar Ro-Ro taşımacılığını geliştirmiştir (Kurt,2010:205).

Türkiye'de kombine taşımacılığın gelişmesi açısından TCDD tarafından 16 noktada, karayolu, deniz yolu ve demiryolu erişimi sağlayacak, ulusal ve uluslararası yük taşımacılığı, dağıtım, depolaması ve diğer tüm lojistik hizmetlerin sağlanacağı lojistik merkezlerin inşası planlanmaktadır. İnşası planlanan lojistik merkezler şunlardır (Akçetin,2010:11):

1-Eskişehir (Hasanbey)	9- Kahramanmaraş(Türkoğlu)
2-Kocaeli (Köseköy)	10- Mardin
3-İstanbul (Halkalı/Ispartakule)	11-Sivas
4-Samsun (Gelemen)	12-Kars
5-Balıkesir (Gökköy)	13-Konya (Kayacık)
6-Mersin (Yenice)	14-Denizli (Kaklık)
7-Erzurum (Palandöken)	15-Bilecik (Bözüyük)
8-Uşak	16-Kayseri (Boğazköy)

Bu lojistik merkezlere İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Hadımköy ve tuzla projeleri il Tekirdağ, Çorlu ve Manisa lojistik merkezlerini de eklemek gerekir. Bir de Ankara Sanayi Odası'nın Ankara ile ilgili yürüttüğü lojistik merkez bulunuyor (Yülek,2012).

3. Lojistik Üs Açısından Türkiye ve Avrupa Analizi

Avrupa'da 1960'lı yılların sonlarından itibaren, "yük köyü" (freight village) olgusu gündeme gelmiştir. İtalya'nın Verona kentindeki Freight Village Quadrante Europa'nın yaklaşık 30 yıldır hizmet verdiği düşünüldüğünde, AB kavramı henüz ortada yokken bile "Yük Köyü" kavramının var olduğu söylenebilir (Özgen, 2011: 4).

Lojistik merkez kavramı Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ile devam etmiştir.2006 yılında lojistik sektör 800-900 milyar euro'luk rakama ulaşmıştır. Bu lojistik endüstrinin yaklaşık yarısı üç ülke tarafından bir araya getirilmiştir. Bu ülkeler İngiltere Almanya ve Fransa' dır. Avrupa'da lojistik üsler, bilgi üretim enstitüleri, uluslararası firmalar, araştırma enstitüleri, üniversiteler, teknoloji tedarik merkezleri, danışmanlık girişim grupları ve haberleşme ağı ile birbirlerine bağlıdır. Bu ağ ile bilgilerini paylaşırlar. Bu iletişim ağı geleneksel sektör analizinin ötesinde küresel bir haberleşme ağı içerisinde dirler. Bu gruplar gelişme ve istihdamın lokomotifi olarak görülmektedirler. Hükümetler bu bölgelere özel olarak ekonomik gelişim programları uygulamaktadırlar. Bu programlar ile lojistik üsler; eğitim, finans, rekabet ve inovasyon açısından etkin bölgeler haline dönüştürülmektedir (Rebitzer,2007).

Tüm ulaşım bağlantıları arasında ve farklı taşıma türleri arasında uyumluluğu sağlamak, lojistik merkezin en önemli görevidir. Bunun için Avrupa'daki lojistik merkezlerin çoğu nakliye ve dağıtım işleri için birer üs konumunda olan yerlerde (demiryolu, otoban ve deniz arterleri çevresinde) kurulmuştur. Bu lojistik merkezler büyük şehirlerin 40 mil yakınında bulunmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği, Europlatforms adında Avrupa Lojistik Merkezleri Birliği'ni kurmuştur (Akçetin,2010:6).

Tablo 4, Bazı Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Lojistik Performans Endeksinin (LPE) Karşılaştırılması'nı göstermektedir.

Tablo 4: Bazı Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Lojistik Performans Endeksinin (LPE) Karşılaştırılması

2012 yılı		2014 yılı	
Ülke	LPE Puanı	Ülke	LPE Puanı
Finlandiya	4,05	Almanya	4,12
Almanya	4,03	Belçika	4,04
Danimarka	4,02	İngiltere	4,01
Belçika	3,98	İsveç	3,96
İngiltere	3,90	Norveç	3,96
Avusturya	3,89	Lüksemburg	3,95
İsveç	3,85	Fransa	3,85
Fransa	3,85	Danimarka	3,78
Lüksemburg	3,82	İspanya	3,72
İspanya	3,70	İtalya	3,69
Norveç	3,68	Avusturya	3,65
İtalya	3,67	Finlandiya	3,62
Türkiye	3,51	Türkiye	3,50
Bulgaristan	3,21	Bulgaristan	3,16

Kaynak: <http://lpi.worldbank.org/>

Tablo4'te gösterilen endekste puanlamalar beş tam puan üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ülke puanı alt kıstasları (Gümrük ve sınır kapısı işlemleri, Lojistik altyapı, Uluslararası taşıma olanakları, lojistik operasyonların kalitesi, ürünlerin izlenebilirliği ve zamanında teslimat performans) değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Türkiye Dünya Bankası verilerine göre 2012 yılında 3,51 olan lojistik puanı ile 155 ülke arasında 27. sırada yer alırken; 2014 yılında 3,50 olan lojistik puanı ile 160 ülke arasında 30. sırada yer almıştır. Yukardaki tabloya göre bazı Avrupa ülkeleri ile lojistik performans değerleri açısından yapılan sıralamada ise son sıralarda yer aldığı görülmektedir.

2012 yıl itibari ile Europlatforms'a üye 70 civarında lojistik merkez bulunuyor. Avrupa'da lojistik merkezler İtalya'da başlamış, 1990' lı yıllardan sonra da Almanya'da büyük bir gelişme gösterdiği bilinmektedir. Almanya'da 1992-1995 yılları arasında kamu-özel sektör koordinasyonu ile 40'a yakın lojistik merkez kurulması planlanmış ve bu amaç gerçekleştirilmiştir. Avrupa'nın ve dünyanın en büyük lojistik merkezlerinden olan Bologna lojistik merkezi iki milyon metrekarelik bir alanda kurulmuştur. Bu merkez, İtalya'nın kuzey-güney yük yoğunluğunun %40' ının geçişini sağlamaktadır (Yülek,2012).

Son yıllarda Almanya, Avrupa'daki merkezi konumu sayesinde dünyadaki küresel ticaretten önemli ölçüde payını alan ülkeler arasında bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerini bünyesine katması ile Avrupa'nın orta noktası haline gelen Almanya bilhassa doğu ile batı arasındaki ürün ticareti yönünden önemini artırarak Avrupa'nın önemli lojistik merkezlerinden biri haline gelmiştir. 1999–2004 yılları arasında hız kazanan lojistik sektörü bu dönemde GSYİH (Gayri safi yurt içi hâsıla) yüzde 2,5 katından daha fazla büyüme

göstermiştir. 2006 yılında ise yüzde 5 oranında bir büyümeyle 170 milyar Euro tutarında bir ciro hacmine kavuşmuştur. Almanya'da lojistiğin Take-Off (Tetikleyici unsur olarak harekete geçiren, kalkındıran) kenti Dortmund, Alman ekonomisi için geleneksel olarak önemli bir rol oynamaktadır (Tutar ve Yetişen,2009:196).

3.1. Türkiye ve Avrupa Arası Karayolları Analizi

Avrupa'da yük taşımacılığında karayolunun payı az olduğundan taşıma miktarları açısından karşılaştırma yapıldığında Türkiye'nin birçok AB ülkesini geride bıraktığı görülmektedir. Avrupa'da da karayolu taşımacılığında önde gelen ülkeler İngiltere, Almanya ve Fransa'dır. Türkiye'nin yaklaşık 66 bin km karayolu ağına sahip olmasına karşın yük taşıma miktarı açısından bu ülkelerinin gerisinde kalmış olması veya aynı düzeyde olması ülkenin karayolu ulaştırma altyapısının yetersiz olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yolların büyük kısmı sathi kaplama olup bu yollar daha çabuk yıpranmaktadır (Kurt,2010:191).

Tablo 5: Karayolu Yük Taşıma Miktarlarında Ülke Karşılaştırmaları

	2006	2007	2008
İngiltere	172.181	171.477	-
Almanya	330.016	343.447	341.532
Yunanistan	34.002	27.791	28.850
İtalya	187.065	179.411	-
Bulgaristan	13.765	14.624	15.332
Romanya	57.288	59.524	56.386
Türkiye	177.399	181.330	181.935

*Sadece yurtiçi taşımalarıdır. "Milyon ton-km"

Kaynak: (Kurt,2010)

Türkiye'de son yıllarda AB taşımacılık politikasına uyum çerçevesinde karayolu taşımacılığı alanında birçok çalışma yapılmıştır. Taşımacılığın kalitesinin artırılmasına yönelik olarak muayene istasyonlarının yenilenmesi, eski araçların trafikten çekilmesine ilişkin çalışmalar ve 2009 yılında yürürlüğe giren yeni karayolu taşıma yönetmeliği bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir (Kurt,2010:192).

3.2. Türkiye ve Avrupa Arası Demiryolları Analizi

Ülke ölçeklerine göre değerlendirildiğinde Avrupa'da Türkiye'nin demiryolu taşımacılığında en gerilerde olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de demiryollarının toplam uzunluğu karayolları toplam uzunluğunun yaklaşık 6'da biri kadardır.

AB'de ve diğer gelişmiş ülkelerde 800 km`ye kadar uzaklıklar için en uygun yolcu taşıma türü olarak yüksek hızlı tren görülmektedir. Bu nedenle AB'nde 2020'ye kadar tren hızının 340 km/saate çıkmasına yönelik çabalar sürdürülmektedir (Demiryolu Sektörü Raporu,2014:2). Avrupa ülkeleri arasında Almanya demiryolu ağ uzunluğu bakımından

35.840 km ile lider konumundadır. Almanya'yı 31.320 km il Fransa, 21.073 km ile Polonya izlemektedir (Skalak ve Turk, 2006:27).

Tablo 6. : Demiryolu Yük Taşıma Miktarlarında Ülke Karşılaştırmaları

	2006	2007	2008
İngiltere	27.365	26.384	-
Almanya	107.007	114.615	115.652
Yunanistan	662	835	786
İtalya	24.151	25.285	23.831
Bulgaristan	5.396	5.241	4.693
Romanya	15.791	15.757	15.236
Türkiye	9.545	9.755	10.553
"Milyon ton-km"			

Kaynak: (Kurt,2010).

TCDD'nin 2014 yılı itibariyle aktif olarak kullanılan demiryolu uzunluğu 12.485 km'dir. Bunlardan 11.272 km'si konvansiyonel hat ve 1.184 km'si ise hızlı tren hattıdır. Şebekenin 8276 km (%89)' sinde tek hattır (Demiryolu Sektörü Raporu,2014:17). Avrupa'daki yüksek hızlı trenlerin hızı 200 km/saattir. Trenlerin bu hızdan daha yüksek hıza sahip olmaları nüfus yoğunluğu ya da ekonomik sebeplerden dolayı birçok bölgede uygun görülmemiştir. Fakat bazı bölgelerde 350 km/saat hızın üzerinde trenler bulunmaktadır. (Skalak ve Turk,2006:34).

3.3.Türkiye ve Avrupa Arası Denizyolu Analizi

Tablo: 7 : Dünya Deniz Ticaret Filosunun 23 Ülkesi

Sıra	Bayrak	Gemi sayısı	1000 GT	1000 DWT	1000 EU	Dünya Filosu %	Yıllık değişim %
1	PANAMA	5257	124387	185860	641	22,1	0,1
2	LİBERYA	1468	50881	79591	1064	9,5	5,6
3	YUNANİSTAN	1175	31534	53257	188	6,3	11,6
4	BAHAMA	1097	32814	44848	331	5,3	-6,6
5	MALTA	1241	25172	41176	190	4,9	-5,4
6	SİNGAPUR	993	22890	36171	375	4,9	10,1
7	GÜNEY KIBRIS	1104	21988	35348	355	4,2	-3,3
8	HONG KONG	767	20068	33745	234	4,0	27,9
9	NORVEÇ	1082	20066	28852	93	3,4	-7,4
10	M. İSLAND	420	16846	28072	177	3,3	23,2
11	ÇİN	2172	17136	25508	220	3,0	5,8
12	İNGİLTERE	788	16278	20154	441	2,4	29,2
13	JAPONYA	2667	12196	15443	34	1,8	-4,3
14	AMERİKA	560	10450	13074	302	1,6	-0,4
15	HİNDİSTAN	394	6567	11033	18	1,3	13,2
16	İTALYA	728	9867	10350	118	1,2	5,8
17	KORE	860	6132	9873	61	1,2	-4,7
18	DANİMARKA	406	7273	8926	357	1,1	-0,2
19	S. VİNCENT	786	5922	8819	75	1,0	-3,8
20	IRAK	170	4753	8287	42	1,0	19,0
21	MALEZYA	478	5359	7594	71	0,9	2,9
22	RUSYA	1705	6309	7580	68	0,9	-1,6
23	TÜRKİYE	855	4932	7578	60	0,9	-13,5

Kaynak: Kayseriliğioğlu, 2004

Türkiye; Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu arasında doğal bir köprü konumunda olup yaklaşık 8.000 kilometrelik kıyı şeridine sahiptir. Ancak Türkiye'nin denizyolu taşımacılığındaki gelişmişlik düzeyi tablo 7'deki ülkeler ile karşılaştırıldığında geride kalmaktadır. Bunun en büyük nedeni limanlarının altyapı eksikliğidir.

3.4. Türkiye ve Avrupa Arası Su Yolu (Nehir) Taşımacılığı Analizi

Dünyada nehir taşımacılığı 1970'li yıllardan sonra yaygınlaşmıştır. Günümüzde, özellikle Avrupa ülkelerinde yüklerin büyük bir kısmının taşınması nehirler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu taşımacılıkta, taşıtların uzun ömürlü olması, insan gücünün ve toprak kaybının olmaması ve çevreye zarar verilmemesi gibi birçok avantajlar bulunmaktadır (Yülek,2012). Örneğin Fransa, İspanya ve İtalya'nın kıyı bölgelerine yakın yerlerde Alp ve Preneler'e doğru ulaşımında trafik yoğunluğu azaltılmıştır. Suyolu taşımacılığı bölgedeki kıyı gemiciliği tarafından da desteklenmektedir. Suyolu Avrupa taşımacılık sisteminin önemli bir potansiyelini oluşturmaktadır. Suyolu taşımacılığındaki gelişmeler çevreye verilen zararı da gittikçe azaltmaktadır. Avrupa'da nehir taşımacılığında on üç suyolu merkezi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Rhine, Danube, Polish, Russian, Ukrainian su yollarıdır (Skalak ve Turk,2006:37,38).

Avrupa'nın Hollanda, İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerinde nehir taşımacılığı yapılmaktadır. 1994 yılında Avrupa iç suyollarında 425 milyon ton yük taşınmıştır. 1995 yılında Avrupa'da yüklerin yüzde 24'ü iç suyolu, yüzde 35'i karayolu, yüzde 32'si denizyolu ve yüzde 9'u demiryolu ile taşınmıştır. Ekonomik olmasının yanında çevre dostu olması ve toprak kaybının olmaması gibi avantajlar nedeniyle bugün birçok ülkede tercih edilen nehir taşımacılığı, Türkiye'deki mevcut yolların çok masraflı ve yetersiz olması nedeni ile Türkiye'de de yapılmasını gündeme getirmiştir. Türkiye'de nehir taşımacılığı için en elverişli nehirler Porsuk Çayı, Ankara Çayı ve Pınarbaşı Çayı gibi suların birleştiği alanlar ile Aşağı Sakarya Nehri civarıdır (Yülek,2012).

3.5. Türkiye ve Avrupa Arası Hava yolu Analizi

Havayolu ulaşımı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişmiştir. İlk seferler 1919'da Fransa'da başlamıştır. Atlantik seferleri 1930'da başlamıştır. Son yirmi yılda hava taşımacılığı diğer taşımacılık türlerine göre en hızlı artışın olduğu sektör olmuştur. Yolcu/kilometre bazında hava taşımacılığı yıllık ortalama yüzde 7,4 artarken 15 AB üyesi ülkenin havaalanlarındaki trafik 1970'den günümüze 5 kat artmıştır (Kayserilioğlu,2004:7).

Son 10 yılda AB'ye tam üye ülkelerde yolcu trafiğindeki yıllık büyüme %10'un üzerine çıkmazken ülkemizde özellikle 2004 yılında yolcu trafiğinde DHMİ ve HEAŞ istatistiklerine göre %30,7 ve 2005 yılında %23,3 oranındaki büyüme Türkiye'yi dünyada havayolu taşımacılığında hızla büyüyen ülkelere biri konumuna getirmiştir. Ülke içinde farklı taşımacılık modları ile taşınan yaklaşık 200 milyon yolcunun %10'luk bölümü havayolu ile taşınırken, bu oran havayolu taşımacılığının geliştiği Avrupa ülkelerinde %30'un üzerine gerçekleşmektedir (DPT 9.Kalkınma Planı).

4. Sonuç

Türkiye, yer aldığı coğrafi konum itibariyle ve ekonomisinin hacminden dolayı yakın bölgesine lojistik hizmet verebilecek tek ülke konumundadır (Gülen, 2011:168).

Önceleri Asya ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya hammadde ve enerji hareketi, Avrupa'dan ise bu bölgelere tüketim malları sevkiyatı mevcut iken; doğuda, özellikle Çin'de, üretimin artması Avrupa ve Asya arasındaki ticaretin daha da yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Avrasya'daki koridorlar daha da hareketlenmiştir. Bu koridorlardaki lojistik faaliyetler, Türkiye gücünü iyi kullandığı takdirde Türk lojistik firmaları tarafından gerçekleştirilebilecektir. Uluslararası rekabet tüm alanlarda olduğu gibi lojistik sektöründe de artmaktadır. Bu nedenle Türkiye öncelikli olarak ülkedeki genel ulaştırma politikalarını lojistik açıdan ele almalı, lojistik sektöründeki sorunlarını çözerek sahip olduğu coğrafi üstünlüğü bir an önce kullanmalıdır. Türkiye'nin elindeki fırsatları zamanında kullanamaması bölgede hacmi giderek artan lojistik pazarını Yunanistan, Bulgaristan gibi alternatif taşıma koridorlarına sahip ülkelere kaptırmasına neden olabilir. Türkiye'nin söz konusu lojistik pazarı elinde bulundurması ancak ve ancak ulaştırma türleri arasında dengeli dağılımı sağlayacak ve kombine taşımacılığa uyumlu hale getirecek yatırımlar yapması ile mümkündür (Kurt,2010:242).

Türkiye, Avrupa ve Asya'nın kesiştiği stratejik bir bölgede bulunmaktadır. Ortadoğu'yu da içine alan Avrasya bölgesi çatışmaların ve siyasi istikrarsızlıkların yoğun bir şekilde yaşandığı bir bölgedir. Türkiye'nin ekonomik gücü ve ekonomik istikrarı bölge lojistik pazarı için ne kadar önemli ise aynı şekilde ulusal ve uluslararası alanda sağlayacağı siyasi istikrarı da o kadar önemlidir. Bu istikrar sağlandığı ve korunduğu sürece Türkiye dünya lojistik pazarının önemli bir bölümünü ya doğrudan ya da dolaylı olarak elinde tutacaktır. Küreselleşmeyle birlikte tehdit dışsal bir tanımlama olmaktan çıkıp artık küresel şehrin iç sorunu haline gelmiştir. Avrasya bölgesinde yaşanan çatışmalar, iç savaşlar ve siyasi

istikrarsızlıklar bölgedeki diğer ülkeleri de etkilemektedir. Ayrıca son yıllarda Londra- Pekin şehirlerinin de dahil edileceği hat boyunca eski İpek Yolunun tekrar canlandırılması ile ilgili çalışmalar yapılmakta olup, kültürler arası iletişimin revaçta olacağı yeni bir dönemin sayfası açılma safhasındadır.

Bu durum gerçekleşirse Türkiye, bu koridor hattı üzerinde olduğundan önemi daha da artacaktır. Böyle bir ortamda Türkiye'nin bölgede "Lojistik Üs" açısından güçlenmesi için siyasi ve ekonomik istikrarını devam ettirmesi; bunu sağlayabilmek içinde güvenliğe her zamankinden daha fazla önem vermesi gerekmektedir.

Kaynakça

AKÇETİN, Eyüp., (2010), "Avrupa birliğine Üyelik Sürecinde Küresel Lojistik Üs Olma Yolunda Türkiye", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık, (3). sayı, 5, ss. 1-14.

AKIŞ, Elife., (2016), Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü Etkisi, 11-12 Nisan 2016 tarihlerinde düzenlenen 2. Üretim Ekonomisi Kongresinde bildiri sunusu. <http://www.iku.edu.tr/upp/8562/files/Elife%20AK%C4%B0%C5%9E.pdf>, Ulaşım Tarihi: 25.05.2016

BEŞLİ, Süleyman., (2004), TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Marmara Bölge Müdürlüğü.

BOOKBINDER, J. H., ve TAN, C. S. (2003). Comparison of Asian and European logistics systems. *International Journal of Physical Distribution ve Logistics Management*, 33(1), ss. 36-58.

ÇETİN, Birol., BARIŞ, Serap ve SAROĞLU, Serap. (2011). Türkiye'de karayollarının gelişimine tarihsel bir bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), ss. 123-150.

ÇEVİK, Osman ve GÜLCAN, Beyazıt., (2011), "Lojistik Faaliyetlerin Çevresel Sürdürülebilirliği ve Marco Polo Programı" *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (20): ss. 35-44

DEMİR, Şeref., (2005), Uluslararası Lojistik, İstanbul Gelirler Kontrolörleri Yayınları, s. 3

DEMİR YOLU SEKTÖRÜ RAPORU (TCDD)(2014), TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün 2014 yılı Faaliyet Raporu, <http://www.tcdd.gov.tr/files/istatistik/2014sektorrapor.pdf> Ulaşım Tarihi: 10.05.2016

DEMİROĞLU, Şerife., (2013), Küresel Lojistik Köyleri ve Bu Kapsamda Türkiye'de Lojistik Köyleri Üzerine Bölgesel Bir İnceleme, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

DÜNYA BANKASI, Lojistik Performans Endeksi, <http://lpi.worldbank.org/>, Ulaşım Tarihi: 10.05.2016

ELMAS, Gülen ve YILDIZHAN, Budak., Türkiye'de Ulaşım Politikaları Ve Trafik Kazalarının Ekonomik Analizi, II. Ulaşım Ve Trafik Kongresi, <http://arsiv.mmo.org.tr/pdf/11174.pdf> Ulaşım Tarihi: 20.04.2016.

ERDAL, Murat., (2005) Küresel lojistik, İstanbul: Utikad Yayınları.

ERDAL, Murat ve SAYGILI, M. Sıtkı., (2007), Lojistik İşletmelerinde Yönetim-Organizasyon ve Filo Yönetimi, İstanbul: Utikad Yayınları.

ERDOĞAN, Hamza., (2003), Türkiye Nehir Taşımacılığı İmkanlarını Kullanamıyor, Zaman, 04.04.2003.

GUDEHUS, Timm ve KOTZAB, Herbert., (2011), *Comprehensive Logistics*, 2. Edition, Springer Heidelberg Dordrecht London New York.

GÜLEN, G., Kemal., (2011), Lojistik Sektöründe Durum Analizi ve Rekabetçi Stratejiler, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

GÜN, Devrim., (2012), “Küresel düzeyde Sürdürülebilir Lojistik Yönetimi İçin Lojistik Köylere Paradigmatik Bir Yaklaşım ve İskenderun Lojistik Köy Projesi”, Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, Aybil Yayınları, Konya, ss.384-393.

KAYSERİLİOĞLU, Enis, (2004). Deniz taşımacılığı sektör profili. İTO Yayınları.

KORKMAZ, Oya., (2012). Türkiye'de Gemi Tasimacılığının Bazı Ekonomik Göstergelere Etkisi/The Effect of Maritime Transport on Some Economic Indicators in Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 3(2),ss. 97-109.

KURT, Cihan., (2010), Türkiye de Ulaştırma Sektörü İçerisinde Lojistiğin Yeri Ve Önemi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

MÜSİAD, (2016), 2015 Lojistik Sektör Araştırma Raporu: Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Yeşil Lojistik), MÜSİAD Yayınları, İstanbul.

ÖZGEN, Hasan., (2011), “Samsun Modern Lojistik Köyünün 21.YY Ekonomisine Entegrasyonu: Gelişen ve Değişen Şartlara Uyumu: Stratejik Yaklaşımlar”, Samsun Sempozyumu, www.samsunsempozyumu.org, Erişim Tarihi: (18.02.2016).

PERREAULT, William, Joseph, P. CANNON, ve E. Jerome MCCARTHY, (2013), Pazarlamanın Temelleri, Çev. Asım Günel Önce, (13.Baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara.

REBİTZER, Dieter, W., (2007), The European Logistics Market, <http://www.europe-re.com/system/main.php?pageid=2242&articleid=8738>, Erişim Tarihi:04.04.2016

SERVANTİE, Deniz., (2016), Traceca Projesi:Yeni İpek Yolu, http://ikv.org.tr/images/files/De%20C4%9Fferlendirme_176.pdf, Erişim Tarihi:10.03.2016

SKALAK, Petr ve TÜRK, Mehmet., (2006) , Analysis of Logistics Differences within the European Union with Recommendations for Turkey as a Candidate

TANYAŞ, Mehmet ve PAKSOY, Turan., (2012),”TR52 Konya – Karaman Bölgesi Lojistik Strateji Planı Ön hazırlık Raporu” MÜSİAD Konya Şubesi

THE NPS INSTITUTIONAL Archive, <http://hdl.handle.net/10945/10135>. Erişim Tarihi:14.05.2016

TUTAR, Erdiñç, TUTAR ve Filiz, YETİŞEN Handan(2009),Türkiye’de Lojistik Sektörünün Gelişmişlik Düzeyinin Seçilmiş AB Ülkeleri(Romanya Ve Macaristan) İle Karşılaştırmalı Bir Analizi”, KMU İİBF Dergisi (11) 17

TUSİAD (2012), Türkiye’de Dış Ticaret Lojistik Sureçleri: Maliyet ve Rekabet Unsurları”. İstanbul: TUSİAD Yayınları.

Ulaşan Erişen Türkiye, (2014), Demir Yolu Sektörü, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faaliyetler/20130319_101534_204_1_64.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2016

UKODLK Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi,(2015),Serka Kalkınma Ajansı,Kars,

VOGEL, Ben., (2009),Intercontinentale Goederenstromen Via Limburg

YÜLEK, Murat., (2012), Lojistik Köyler Türkiye’ye Geliyor, Zaman,25.11.2015

BOTAŞ, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, Erişim Tarihi:20.11.2014

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, Erişim Tarihi:10.04.2016

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletveIlyolEnvanteri.aspx> Erişim Tarihi: 10.07.2016

T.C. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, <http://212.174.155.210/site/operasyon>, 24.09.2014

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. Erişim Tarihi: 3.03.2016

<http://www.moment-expo.com/turkiyede-lojistik-koyler-kuruluyor>.Erişim Tarihi:20.06.2016

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-167336>. Erişim Tarihi:24.06.2016

<http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>. Erişim Tarihi.10.07.2016

<http://www.tuik.gov.tr> 2014 yılı sonu cari fiyatlarla Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılası, Erişim Tarihi: 3.03.2016

Lisans Öğrencilerinin Mutluluk ve Dindarlık İlişkisi: Kırıkkale Üniversitesi Örneği

Latif ÖZTÜRK¹

İsa Gürkan MERAL²

Suat Serhat YILMAZ³

Öz

Din, tartışmasız olarak insanlık tarihi üzerinde etkili olan ve toplumların gidişatını, yaşam tarzlarını, kültürlerini etkileyen en önemli olgulardan biridir. Bu nedenle bu olgunun insanın mutluluğu üzerindeki etkisi akademik çevrelerce de araştırma konusu yapılmaktadır. Diğer yandan, bu alanda yapılmış mevcut çalışmalar farklı sonuçlar vermektedir. Bu çalışmanın amacı daha önce başka ülkeler için yapılmış ölçeklerden faydalanılarak Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin maneviyatları ve mutlulukları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla anket formu oluşturulmuştur. Formda, mutluluğu ölçmede literatürde sıkça kullanılan ve hazır ölçeklerden olan Oxford Mutluluk Ölçeği (Oxford Happiness Questionnaire) ve Sahin-Francis İslami Tutum Ölçeği (Sahin-Francis Scale of Attitude toward Islam) kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 420 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu anketlerin 127'si kontrol değişkenleri aracılığıyla analiz dışı bırakılmış ve örneklem çapı 293 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçları ise dindarlık ile mutluluk arasında istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığına işaret etmektedir.

AnahtarKelimeler: Mutluluk, Dindarlık, Oxford Mutluluk Ölçeği, ÜniversiteÖğrencileri

The Relationship between Happiness and Religiosityfor Undergraduate Students: A Case of Kırıkkale University

Abstract

The religion is the one of important phenomena affecting on the history of humanity unarguably, setting the course of societies, determining their life styles and cultures. For this reason, the effect of this phenomenon on the happiness of man has become also the focus of the research in academic circles. On the other side, the recent studies done in this field have brought out contentious results. The aim of this study is to investigate the relationship between happiness and religiosity of the undergraduate students studying in the Faculty of Economics and Administrative Sciences in Kırıkkale University by utilizing from the scale used in the studies having made in other countries. To this end, a questionnaire is created and Oxford Happiness Questionnaire and Sahin Francis Scale of Attitude toward İslam, available and often used in the literature to measure happiness, are utilized from. In the scope of the study, a questionnaire is made to four hundred and twenty students. The one hundred and twenty-seven of these questionnaires are put out of analysis through control variables. Finally, two hundred and ninety-three are determined as sample size for this study. The result of the analysis points out that there is not statistically relationship between the religiosity and happiness.

Key Words: Happiness, Religiosity, Oxford Happiness Questionnaire , Undergraduate Students

¹Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü.

²Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü.

³Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü..

1. Giriş

Din tartışmasız olarak insanlık tarihine yön veren ve toplumların gidişatını, yaşam tarzlarını, kültürlerini etkileyen en önemli olgulardan biridir. Bu olgu, toplumsal olarak bakıldığında devletlerin yasaları, kültürleri, ticaretleri, savaşları yada barışları gibi birçok faktör üzerinde etkili olurken, bireysel olarak bakıldığında ise bireylerin kişisel ilişkilerini, yaşam tarzlarını, kararlarını, hayata bakış açılarını, hayat tatminlerini ve nihayetinde mutluluklarını etkilemektedir. Bu noktada, bu olgunun hayatta mutluluk arayışında olan toplumların ve bireylerin üzerindeki etkisinin araştırılması, felsefecilerin, sosyologların ve psikologların araştırmalarının odağı olmuştur. Bu kavram bizatihi insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmakla birlikte her bir bireye bu kavramın ne olduğu hakkında sorular sorulduğunda farklı cevaplar alınmaktadır. Her birey mutluluğu hissetmesine rağmen tanımlamakta zorluk çekmektedir. Bu zorluk yıllar boyunca bu alanda araştırma yapan filozofların, psikologların önüne engeller çıkarmıştır. Örneğin; Sokrates mutluluğu, bilgelik, adalet, dindarlık, cesaret ve itidal gibi beş erdeme dayandırırken, bir hayatın sonucu olarak tanımlamış; Platon ise mutluluğa peşinden gidilerek ulaşılabileceğine inanmıştır (Barrie, 2012: 5). İlahi dinler tarafından Tanrı'ya adanmışlığın sonucu olarak tanımlanmakta olan bu kavram aynı zamanda hayatın belli bir döneminde elde edilen hazla, keyifle, tatminle ya da negatif duyguların yokluğu ile de tanımlanabilmektedir (Sillick vd., 2016: 116).

Bu çalışmada Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin maneviyatları ve mutlulukları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla anket formu oluşturulmuş, mutluluğu ölçmede literatürde sıkça kullanılan ve hazır ölçeklerden olan Oxford Mutluluk Ölçeği(Oxford Happiness Questionnaire) kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 420 kişiye anket uygulanmış, bu anketlerden 127'si kontrol değişkenleri aracılığıyla analiz dışı bırakılmış ve örneklem çapı 293 olarak belirlenmiştir. Çeşitli istatistiksel yöntemlerden faydalanılan bu çalışmanın ilk bölümünde bireylerin kişisel ve demografik bilgileri alınmış, ikinci bölümde bireylerin mutluluk derecelerinin ölçülmesinde 29 adet sorudan oluşan ve kişilerin sorulara verdiği cevapları 1-6 aralığında kodlayan 'Oxford Mutluluk Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Bu anket, her bir kişinin sorulara verdiği cevapların ortalamasını alarak bireyler için bir mutluluk skorunun oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Üçüncü bölümde, bireylerin dini tutumlarını ölçmede kullanılan, diğer dinler için oluşturulmuş örneklerinden yola çıkarak İslam dinine uyarlanmış Sahin-Francis İslami Tutum Ölçeği (Sahin ve Francis (2002)) kullanılmıştır. Çalışmada betimsel ve çıkarımsal

istatistiklere yer verilmiş, bağımsız örneklem t- testi, Mann Whitney Testi, korelasyon analizi ve varyans analizi yardımıyla mutluluk ile dindarlık arasındaki ilişki incelenmiştir.

2. Literatür Taraması

Literatürde bu alanda birçok çalışma yapılmış olup mutluluk ve dindarlık arasındaki ilişkinin ölçülmesinde kullanılan anketler ve bu anketleri geliştiren araştırmacıların önemli bir bölümü aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1: Kullanılan Anket, Ölçek ve Endeksler

Anketin, Ölçek ve Endeks İsmi	Çalışmalar
Sahin- Francis İslami Tutum Ölçeği (SFIS) (Sahin- Francis Scale of Attitude toward İslam)	Sahin ve Francis (2002)
Katz-Francis Yahudiliğe Yönelik Tavrı Ölçeği (KFSAJ) (Katz-Francis Scale of Attitude toward Judaism)	Francis ve Katz (2007)
Francis Hristiyanlığa Yönelik Tavrı Ölçeği (FHAS) (Francis Scale of Attitude Towards Chistianity)	Francis ve Stubs (1987)
Oxford Mutluluk Ölçeği (OHQ) (Oxford Happiness Questionnaire)	Hills ve Argyle (2002)
Depresyon – Mutluluk Ölçeği (DHS) (Depression - Happiness Scale)	Joseph ve Lewis (1998)
Hayatın Amacı Testi (PIL) (Purpose in Life Test)	Crumbaugh (1968)
Oxford Mutluluk Envanteri (OHI) (Oxford Happiness Inventory)	Argyle vd. (1989)
Kendini Gerçekleştirme Endeksi (ISA) (Index of Self-Actualisation)	Jones and Crandall (1986)
Özel Mutluluk Ölçeği (SHS) (Subjective Happiness Scale)	Lyubomirsky ve Lepper (1999)
Dünya Değerler Anketi (WVS) (World Values Survey)	Inglehart vd. (2000)
Eysenck Kişilik Anketi (EPQ) (Eysenck Personality Questionnere)	Eysenck ve Eysenck (1987)

Kaynak : (French ve Joseph, 1999:3 ve Francis vd. 2014:82)

Lite bu ilişkiler incelerken, mutluluğun ölçülmesinde Oxford Mutluluk Ölçeği(Oxford Happiness Questionnaire),Öznel Mutluluk Ölçeği (Subjective Happiness Scale), Oxford Mutluluk Endeksi (Oxford Happiness Index) ve Dünya Değerler Anketin (World ValuesSurvey)'de bireylerin hayat tatminlerine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar kullanılmaktadır. Dindarlığın ve dine karşı yakınlığın ve tavrın ölçülmesinde ise Yahudiliğe ve Hristiyanlığa yönelik olarak hazırlanmış, birçok dile ve dine uyarlanmış Katz-Francis Ölçekleri(Katz-Francis Scales)'nden faydalanılmaktadır. Diğer taraftan bireylerin mutlulukları; yaş, cinsiyet ve diğer özelliklere bağlı olarak da değişebilmektedir. Bu nedenle çalışmalarda diğer değişkenlerinde bu ilişki üzerindeki etkileri göz önüne alan Eysenck

Kişilik Anketi gibi anketlerden de yararlanılmaktadır. Bu çalışmalarda; bireyler mutluluğunu açıklarken, onların kişisel özellikleri de kontrol altında tutmaktadır.

Bu alanda yapılmış ve konuyla doğrudan ilgisi olduğu düşünülen çalışmalar aşağıda kronolojik olarak verilmektedir.

French ve Joseph, (1990) 18 ile 49 yaşları arasında 57 erkek ve 44 kadın üniversite öğrencisi ile yaptıkları anket çalışmalarında, Hıristiyanlığa Yönelik Tavr Ölçeği, Depresyon-Mutluluk Ölçeği, Oxford Mutluluk Ölçeği, Hayatın Amacı Testi ve Kendini Gerçekleştirme Endekslerinden faydalanarak mutluluk ile dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analizleri sonucunda Francis Ölçeği, Hayat Amacı Testi ve Kendini Gerçekleştirme Endeksleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat Hayatın Amacı Testi dikkate alındığında bu ilişkinin ortadan kalktığını tespit etmişlerdir. Buradan yola çıkarak dindarlık ile mutluluk arasındaki ilişkinin bireylerin hayat amaçları ile açıklanabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Lewis vd. (1997), 154 ve 74 kişiden oluşan iki öğrenci grubu üzerinde yaptıkları çalışmalarında, Hıristiyanlığa Yönelik Tavr Ölçeği, Hayatın Amacı Testi ve Hayat Tatmini Ölçeğini kullanarak dindarlık ile mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları daha dindar olan insanların daha mutlu olmadığına işaret etmektedir.

Francis ve Letter (1997), Amerika Birleşik Devletlerinde 212 öğrenci ile yaptıkları çalışmalarında, Hıristiyanlığa Yönelik Tavr Ölçeği, Kısaltılmış Formda Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi ve Oxford Mutluluk Ölçeği'nden faydalanarak dindarlıkla mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları kişilik farkları dikkate alındığında Amerika Birleşik Devletleri öğrencileri için pozitif bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

Lewis ve Burkinshaw (2000), 64 Anglikan rahibi ve 70 Anglikan kilisesi üyesini iki ayrı örneklem olarak seçtikleri çalışmalarında, Francis ve Depresyon-Mutluluk Ölçek'lerini kullanarak dindarlık ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analizlerinin sonuçları dindarlık ile mutluluk ölçümleri arasında hiçbir ilişki olmadığını göstermektedir.

Argyle ve Hills (2000), %46'sı kilise üyesi olmak üzere 18-83 yaşları arasında olan 127 erkek ve 237 kadın toplam 364 kişiyi örneklem olarak seçtikleri çalışmalarında, kiliseye gidenlerle kiliseye gitmeyenlerin, mistik tecrübeler yaşayanlar ile yaşamayanların ve bu tecrübeleri yoğun yaşayanlarla yaşamayanların mutluluk skorlarını bağımsız t-testi yardımıyla incelemişlerdir. Analiz sonuçları bu grupların mutluluk skorlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir.

Francis vd. (2003b), Oxford Mutluluk Ölçeği, Hıristiyanlığa Yönelik Francis Tavr Ölçeğini ve Kısaltılmış Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketinden yararlanarak Alman

öğrencilerin dindarlıkları ile mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığına işaret etmektedir.

Francis vd. (2003c) çalışmalarında, 203İbranice konuşan erkek öğrenciye Oxford Mutluluk Ölçeği, Yahudiliğe Yönelik Katz-Francis Tavr Ölçeği ve Kısaltılmış Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi'nden yararlanarak, dindarlık, kişilik ve mutluluk arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, Eysenck boyutsal modeli, hem mutluluğa hem Yahudiliğe yönelik olarak bireysel farkların önemli bir tahmincisidir. Elde edilen bulgular, kişilik özellikleri dikkate alındığında dindarlık ve mutluluk arasında küçük ama istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye işaret etmektedir.

Francis vd. (2003a),Galler'de, 45'i erkek 44'ü kadın olmak üzere 89 öğrenciye anket yaptıkları çalışmalarında, din ile mutluluğun ölçülmesinde Oxford Mutluluk Ölçeği ve Hıristiyanlığa Yönelik Francis Tavr Ölçeği'nden yararlanmışlardır. Çalışmaları sonucunda, yaş ve cinsiyetler kontrolde tutulduğunda dindarlık ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Lewis ve Cruise (2006) çalışmalarında dindarlık ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ölçek türlerine göre sınıflandırarak incelemişlerdir. Oxford Mutluluk Ölçeği'nden yola çıkarak yapılan analizde mutluluk ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, Depresyon-Mutluluk Ölçeği kullanıldığında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Değerlendirme sonucunda araştırmacılar, bu tarz çelişkilerin ortaya çıkmasını literatürdeki kavramsal ve metodolojik zayıflıklarla ilişkilendirmişlerdir.

Robbins vd. (2008) 131 üniversite öğrencisini örneklem olarak aldıkları çalışmalarında, ibadet, kişisel özellikler ve mutluluk arasındaki ilişkiyi Oxford Mutluluk Ölçeği, Kısaltılmış Eysneck Kişilik Ölçeğine ibadet sıklığını değerlendiren beşli likert ölçek kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonuçları, bireylerin kişisel özellikleri önceden kontrolde tutulmadığı takdirde, ibadet sıklığı ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu fakat bireylerin kişilikleri dikkate alındığında ise böyle bir ilişkinin mevcut olmadığını göstermektedir. Bu ise ilk bakışta, ibadetin hayata karşı daha pozitif bakış açısına imkan sağladığı ve kişisel mutluluğu artırdığı fikri ile uyumlu görünse bile, bireylerin kişisel özellikleri hesaba katıldığında böyle bir ilişkinin mevcut olmadığına işaret etmektedir.

Snoep (2008), Amerika, Hollanda ve Danimarka'dan oluşan üç ülkenin Dünya Değerler Anketi verilerini kullandıkları çalışmasında, dindarlıkla mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu süreçte, dindarlığı temsil edecek değişkenler olarak insanlar tarafından beyan edilmiş Dünya Değerler Anketi'nde yer alan yedi göstereyi ve mutluluğu ölçülmesinde ise

yine aynı anketteki 10’lu likert ölçeğindeki hayat tatmini ile ilgili tek soru olan “Hayatından ne kadar memnunsun?” sorusunu dikkate almıştır. Elde edilen bulgular, bu iki değişken arasında istatistiksel olarak zayıf fakat pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Barrie (2012), 41’i erkek 35’i kadın olmak üzere 76 kişiyi örneklem olarak seçtiği çalışmasında, yaş, cinsiyet ve dinin mutluluk üzerindeki etkisini incelemiştir. Analizleri sonucunda elde ettikleri bulgular, yaş ve cinsiyetin mutluluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmamasına rağmen, dinin etkisinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Fakat bazı karakter özellikleri ile mutluluk arasında pozitif ilişkilerin var olduğunu ve bu karakter özelliklerinin mutluluğu açıklamada dindarlığa göre daha belirleyici olduğu sonucuna varmıştır.

Sahraianvd. (2014), İran’da Shriaz Üniversitesi Tıp Fakültesinde okuyan 164 erkek 107 bayan olmak üzere toplam 271 Müslüman öğrenci üzerinde yaptıkları anket çalışmalarında, Oxford Mutluluk Ölçeği ve Dini İnanç Ölçekleri’ni kullanarak, dini inanç ve tavırlar ile bireylerin mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde ettikleri bulgular, daha yüksek inanç ve tavırları olan bireylerin mutluluğu diğerlerine göre daha fazla tecrübe ettiklerini göstermektedir.

Sillick vd. (2016) çalışmalarında, dindar ve dindar olmayanların mutluluk düzeylerini Oxford Mutluluk Ölçeği ve Öznel Mutluluk Ölçeği kullanarak incelemiştir. Çalışmada, 43’ü erkek 81’i kadın olmak üzere 124 kişinin katıldığı anket verilerinden yararlanılmakta olup, katılımcılar Tanrıya inanan, agnostik ve ateist olarak alt gruplara ayrılmıştır. Analiz sonuçları her iki ölçek dikkate alındığında, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığına, bir diğer ifadeyle, dindar olanların dindar olmayanlara göre daha mutlu olmadığını göstermektedir.

Yapılmış çalışmalara bakıldığında, genel olarak dindarlık ile mutluluk arasında tutarlı sonuçlara ulaşılamadığı görülmektedir. Genellikle, bu iki değişken arasında pozitif ilişki tespit edilen çalışmalarda, mutluluğu etkileyebilecek diğer değişkenler (kişilik cinsiyet, yaş ve kişilik özellikleri) dikkate alındığı takdirde bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye rastlandığı görülmektedir. Diğer taraftan bazı çalışmaların ise aksi sonuçlar vermesi, bu konuda daha fazla çalışma yapılmasının gerekliliğini göstermektedir.

3. Bulgular

Anket formunda, “Yaşınız Kaç?”, “İkamet yeriniz neresidir?” gibi sorular ilk bölümde yer almaktadır. İkinci bölümde, 29 sorudan oluşan “Oxford Happiness Questionnaire” ile bireylerin mutluluk düzeylerini ölçen 6’lı likert ölçek kullanılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde ise Müslümanlara yönelik olarak hazırlanmış ve kişilerin maneviyatlarının ölçülmesinde kullanılan ve 23 soruluk 5’li likert ölçekten oluşan “Sahin-Francis Scale of Attitude Toward Islam” kullanılmıştır.

Bu çalışma, kitle olarak Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi(İİBF)’nde okuyan birinci ve ikinci öğretim lisans öğrencilerini kapsamaktadır. Bu amaçla 293 kişiye anket uygulanmıştır. Katılım gösteren öğrencilerin 205 tanesi kadın, 88 tanesi erkektir. Bu öğrencilerden 1 tanesi on sekiz yaşın altında, 90 tanesi on sekiz ve yirmi yaş aralığında, 200 tanesi yirmi ve yirmi beş yaş aralığında, 2 tanesi ise yirmi beş yaş ve üzerindedir. Ayrıca, ankette öğrencilerin anne-babalarının eğitim düzeylerine ilişkin bir soru sorulmuş ve 181 kişinin annesinin, 119 kişinin babasının ilköğretim mezunu, 94 kişinin annesinin ve 110 kişinin babasının lise mezunu, 18 kişinin annesinin ve 64 kişinin babasının eğitim düzeyinin ise lisans mezunu, yüksek lisans veya doktora mezunu olduğu görülmüştür.

293 öğrencinin ailelerinin gelir durumuna ilişkin sorulan sorunun cevap şıkları beş aralıktan oluşmuştur. Buna göre 20 öğrencinin ailesinin geliri 0-1000 TL aralığında, 102 öğrencinin ailesinin geliri 1001-2000 TL aralığında, 95 öğrencinin ailesinin geliri 2001-3000 TL aralığında, 45 öğrencinin ailesinin geliri 3001-4000 TL aralığında ve 31 öğrencinin ailesinin geliri 4000 TL üzerindedir.

Son olarak, anket formunda öğrencilerin ikamet ettikleri yere ilişkin bir soruda sorulmuş ve verdiği cevaplara göre, bu öğrencilerin 77’sinin ailesinin yanında, 115’inin yurttan, 84’ünün öğrenci evinde ve 17’sinin diğer yerlerde ikamet ettiği belirlenmiştir.

Anket formunun güvenilirliğini test etmek için Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Anket soruları ve değişkenler arası ilişkinin ölçülmesinde “Spearman’ın Rho Korelasyon Katsayısı” dan yararlanılmıştır. Maneviyat ve mutluluğun analizlerine geçilmeden önce normallik testi Kolmogorov-Smirnov testi aracılığıyla yapılmıştır. Bu test sonucuna göre mutluluk değişkeninin dağılımı normal dağılımdır. Maneviyat değişkeninin dağılımı ise normal dağılım değildir. Buna göre mutluluğun nitel bir değişken olan cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının ölçümü, iki farklı grubun ortalamalarının birbirleriyle karşılaştırılmalarında kullanılan ve parametrik bir test olan “Bağımsız Örneklem t-testi”;

maneviyat değişkeninin cinsiyete göre farklılaşma durumu ölçümü, parametrik olmayan bir test olan “Mann-Whitney Testi” aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Gelir grupları, ikamet edilen yer ve yaş grupları ikiden fazla alt gruba sahip olduğundan “Bağımsız Örneklem T-testi” veya “Mann-Whitney Testi” sınama aracı olarak kullanılamamaktadır. Bu durumda ise analiz yöntemi olarak mutluluk için parametrik bir test olan “Tek Yönlü Varyans Analizi”, maneviyat için parametrik olmayan bir test olan “Kruskall-Wallis Testi” kullanılmıştır. Maneviyat ile mutluluk arasındaki ilişkiyi ölçmeden önce maneviyat ölçeğinde bulunan 23 adet soru, temel bileşenler analizi yardımıyla tek değişkene indirgenmiştir. Analiz sonuçları, 23 değişkendeki toplam değişimin %66’sının bu değişken tarafından açıklanabileceğini göstermektedir. Ardından, bireylerin maneviyata bakışlarını temsil eden bu değişken ile mutluluk değişkeni arasındaki ilişki, korelasyon analizi yardımıyla incelenmiştir.

Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha değeri kullanılmıştır. Cronbach Alpha değeri, güvenilirliğin ölçülmesinde kullanılan niceliksel bir katsayıdır. Sıfır ile bir arasında değer alan bu katsayının, 0,7 ve üzerinde bir değer alması, anket formunun kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Nunnaly, 1978: 245). Anket formu için Cronbach Alpha değeri 0,855 olarak bulunmuştur. Bu değer ise anket formunun kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Oxford Mutluluk Ölçeği toplamda 29 sorudan oluşmaktadır. Bu ölçekte altılı Likert kullanılmıştır (1:kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: biraz katılmıyorum, 4: biraz katılıyorum, 5: katılıyorum ve 6: kesinlikle katılıyorum). Kişilerin mutluluk skorları ise bireyin bu sorulara verdiği cevapların aritmetik ortalaması alınarak oluşturulmuştur. x_{ij} , i. bireyin j. Oxford Mutluluk Ölçeği sorusuna verdiği cevap olmak üzere bireylerin mutluluk skoru aşağıdaki formül aracılığıyla hesaplanmaktadır.

$$MS_i = \frac{\sum_{j=1}^{29} x_{ij}}{29}$$

Öğrencilerin mutluluk skorları, cevapların alt değeri olan 1 ve üst değeri olan 6 aralığında değişmektedir. Bu ölçeğe göre frekans dağılımı Tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2: Mutluluk Sınıflandırma Tablosu

Mutluluk Derecesi		
	Frekans	Yüzde
Mutsuz	14	4,8
Nötr	142	48,5
Mutlu	136	46,4
Yanıtsız	1	0,3
Toplam	293	100

Tablo 2'ye göre ankete katılan 293 bireyin 14'ünün mutsuz, 142'sinin nötr, 136'sının mutlu olarak sınıflandırılmıştır. 1 kişi ise ölçekteki tablolara eksik yanıtlar verdiği için mutluluk sınıflandırması yapılamamıştır.

Maneviyat, "Sahin-Francis İslami Tutum Ölçeği" üzerinden ölçülmüştür. Bu ölçek 25 adet sorudan oluşmaktadır. Beşli likert tipi olan ölçekte "1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kararsızım, 4: katılıyorum ve 5: kesinlikle katılıyorum" u temsil etmektedir. Anket sorularını analize dahil edebilmek için bir maneviyat değişkeni tanımlanmış ve bu değişken 25 adet sorunun temel bileşenler analizi yardımıyla tek değişkene indirgenmesi ile oluşturulmuştur. Temel bileşenler analizi sonucu; oluşturulan maneviyat değişkeninin, 25 sorunun varyansındaki değişimin %66'sını açıklayabilen, güçlü bir açıklama yüzdesine sahip bir değişken olduğunu göstermektedir. Temel bileşenler analizi sonucu oluşan faktör yükleri şu şekildedir.

Tablo 3: Bileşen Matrisi

Değişkenler	Faktör Yükleri
Kur'an-ı Kerim'i dinlerken kendimi büyülenmiş hissediyorum.	,743
Allah'ın bana yardım edeceğini biliyorum.	,911
Dua etmek bana çok yardımcı olur.	,917
Camiye gitmek benim için önemlidir.	,702
Camiye gitmek benim için zaman kaybıdır.	,763
Hayatımda Allah'ın koyduğu kurallara uymayı isterim.	,769
Camideki vaazlar bana sıkıcı gelir.	,507
Allah daha iyi bir hayata sahip olmamda bana yardımcıdır.	,889
Allah hakkında bilgilenmeyi severim.	,858
İslam'ın benim için anlamı büyüktür.	,950
Allah'ın insanlara yardım ettiğine inanırım.	,934
Dua bana yardımcı olur.	,935
Allah'a çok yakın olduğumu hissederim.	,771
Dua etmek iyi bir şeydir.	,898
Kur'an-ı Kerim modası geçmiş bir kitaptır.	,721
Allah'ın insanların yaptığı duaları dinlediğine inanırım.	,842
Allah benim her şeyimdir.	,923
Allah benim için gerçek bir olgudur.	,898
Dua etmenin iyi bir tarafının olmadığına inanırım.	,620
Allah'a inanmaya çok fazla anlam yüklerim.	,767
Allah'a inanmayı zor bir şey olarak değerlendirmem.	,559
Müslüman olduğum için mutluyum.	,886
Peygamber efendimizin sünnetlerine uymaya çalışırım.	,789

Bağımsız örneklem t-testinde μ_i kitle aritmetik ortalamasını test etmek üzere yokluk hipotezi ve alternatif hipotez şu şekilde oluşturulmaktadır.

$$H_0: \mu_1 = \mu_2$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$$

Mann Whitney U Testi'nde, yokluk hipotezi ve alternatif hipotez şu şekilde oluşturulmaktadır.

H₀: Maneviyat değişkeninin dağılımı, cinsiyet değişkeninin alt kategorileri olan erkek ve kadında aynıdır.

H₁: Maneviyat değişkeninin dağılımı, cinsiyet değişkeninin alt kategorileri olan erkek ve kadında aynı değildir.

Cinsiyete göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 4 ve Tablo 5'dedir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Mutluluk Analizi

Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyinin Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan t-testi			
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi	p
Mutluluk*	0,699	291	0,485

*Mutluluğu, mutluluk skoru temsil etmektedir.

Test sonucu incelendiğinde, mutluluk düzeyinin cinsiyete göre değişmediği görülmektedir. (Mutluluk değişkeni için yapılan bu testte, $p=0,485 > 0,05$ olduğundan yokluk hipotezi reddedilememektedir. %95 güven düzeyinde cinsiyetler arasında mutluluk açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.)

Tablo 5: Cinsiyete Göre Maneviyat Analizi

Cinsiyete Göre Maneviyat Durumunun Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Mann-Whitney Testi		
	Test İstatistiği Değeri	p
Maneviyat*	8062,5	0,283

*Maneviyatı, temel bileşenler analizi sonucu oluşan ve maneviyat adını alan değişken temsil etmektedir.

Maneviyat düzeyinin cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. (Maneviyat değişkeni için yapılan bu testte, $p=0,283 > 0,05$ olduğundan yokluk hipotezi reddedilememektedir. %95 güven düzeyinde cinsiyetler arasında maneviyat açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.)

Gelir gruplarına, ikamet edilen yere ve yaş gruplarına göre mutluluk düzeyinin değişip değişmediğini test etmek için "Tek Yönlü Varyans Analizi" uygulanmıştır.

Tek Yönlü Varyans Analizi, ikiden fazla alt düzeyi içerisinde barındıran değişkenlerde bu alt düzeylerin ortalamaları arası farklılığa ilişkin uygulanan bir istatistiksel sınama yöntemidir. Yokluk ve alternatif hipotezlerinin notasyonel gösterimi;

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \dots = \mu_n$$

$$H_1: En az bir \mu_i \neq \mu_j$$

Gelir gruplarına, ikamet edilen yere ve yaş gruplarına göre maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin “Kruskall Wallis Testi” uygulanmıştır. Bu testin yokluk ve alternatif hipotezleri şu şekildedir:

H₀: Maneviyat değişkeninin dağılımı, ilgili değişkenin alt kategorilerinde aynıdır

H₁: Maneviyat değişkeninin dağılımı, ilgili değişkenin alt kategorilerinde farklıdır.

Gelir gruplarına göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 6 ve Tablo 7’dedir.

Tablo 6: Gelir Gruplarına İlişkin Mutluluk Analizi

Gelir Gruplarına İlişkin Yapılmış Tek Yönlü Varyans Analizi						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler	Test İstatistiği Değeri	p
Mutluluk	Gruplar arası	2,178	4	0,544	1,593	0,176
	Grup içi	98,449	288	0,342		
	Toplam	100,627	292			

Mutluluk düzeyinin gelir gruplarına göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonucunda p-değeri 0,176 olarak hesaplanmıştır. Mutluluk düzeyi için $p=0,176 > 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Gelir gurupları arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 7: Gelir Gruplarına İlişkin Maneviyat Analizi

Gelir Gruplarına Göre Maneviyatın Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Kruskall Wallis Testi			
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi	p
Maneviyat	9,867	4	0,043

Maneviyat değişkeninin p-değeri 0,043’tür. Maneviyat düzeyi için $p=0,043 < 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir. Maneviyat düzeyinin gelir gruplarına göre %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucu Tablo 8’de verilmiştir. Sonuçlara göre, ailesinin geliri 1001-2000 TL ve 2001-3000 TL, 1001-2000 TL ve 3001-4000 TL ile 1001-2000 TL ve 4000 TL ve üzeri olan gelir ikililerinde maneviyat düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 8: Gelir Gruplarına İlişkin Maneviyat Analizi (İkili Karşılaştırmalar)

	Mann-Whitney Test İstatistiği Değeri	p
0-1000 TL arası-1001-2000 TL Arası	852	0,267
0-1000 TL arası-2001-3000 TL Arası	922	0,952
0-1000 TL arası-3001-4000 TL Arası	392,5	0,579
0-1000 TL arası-4000 TL Üzeri	266	0,500
1001-2000 TL arası-2001-3000 TL Arası	3834	0,027
1001-2000 TL arası- 3001-4000 TL Arası	1614	0,015
1001-2000 TL arası-4000 TL Üzeri	1106	0,024
2001-3000 TL arası-3001-4000 TL Arası	1837	0,447
2001-3000 TL arası-4000 TL Üzeri	1257	0,416
3001-4000 TL arası-4000 TL Üzeri	621	0,788

İkamet edilen yere göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 9 ve Tablo 10'dadır.

Tablo 9: İkamet Edilen Yere İlişkin İlişkin Mutluluk Analizi

İkamet Edilen Yere İlişkin Yapılmış Tek Yönlü Varyans Analizi						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler	Test İstatistiği Değeri	p
Mutluluk	Gruplar arası	1,720	3	0,573	1,675	0,172
	Grup içi	98,907	289	0,342		
	Toplam	100,627	292			

İkamet edilen yere göre mutluluğunun değişip değişmediğine ilişkin yapılan “Tek Yönlü Varyans Analizi” sonucuna göre, $p=0,172>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Mutluluk ikamet edilen yere göre %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 10: İkamet Edilen Yere İlişkin Maneviyat Analizi

İkamet Edilen YereGöre Maneviyatın Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Kruskal Wallis Testi		
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi
Maneviyat	14,489	3

İkamet edilen yere göre maneviyat değişkeninin durumu mutluluktan farklıdır. Analiz sonucuna göre, $p=0,002<0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmekte ve %95 güven düzeyinde ikamet edilen yere göre maneviyat istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Tablo 11’de ikamet edilen yere ilişkin maneviyat analizinin ikili karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, aile yanında kalan öğrenciler ve öğrenci evinde kalan öğrenciler, aile yanında kalan öğrenciler ve diğer yerlerde kalan öğrenciler ile öğrenci evinde kalan öğrenciler ve yurttan kalan öğrenciler ikililerinin maneviyat düzeyleri arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 11: İkamet Edilen Yere İlişkin Maneviyat Analizi (İkili Karşılaştırmalar)

	Mann-Whitney Test İstatistiği Değeri	p
Aile Yanı- Yurt	4033	0,519
Aile Yanı- Öğrenci Evi	2149	0,001
Aile Yanı-Diğer	433,5	0,040
Yurt-Diğer	735	0,118
Yurt-Öğrenci Evi	3491,5	0,003
Öğrenci Evi-Diğer	656	0,703

Yaş gruplarına göre mutluluk ve maneviyat düzeyinin değişip değişmediğine ilişkin yapılan test sonuçları Tablo 12 ve Tablo 13’dedir.

Tablo 12: Yaş Gruplarına İlişkin Varyans Analizi

Yaş Gruplarına İlişkin Yapılmış Tek Yönlü Varyans Analizi						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler	Test İstatistiği Değeri	p
Mutluluk	Gruplar arası	1,281	3	0,427		
	Grup içi	99,346	289	0,344	1,242	0,295
	Toplam	100,627	292			

Mutluluk düzeyinin yaş gruplarına göre değişimine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre $p=0,295$ ’dir. $P=0,295>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Yaş gruplarına göre mutluluk düzeyinin %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13: Yaş Gruplarına İlişkin Maneviyat Analizi

Yaş Gruplarına Göre Maneviyatın Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan Kruskal Wallis Testi			
	Test İstatistiği Değeri	Serbestlik Derecesi	p
Maneviyat	2,280	3	0,516

Maneviyatın, yaş gruplarına göre değişimine ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre $p=0,519$ ’dur. $P=0,519>0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilememekte ve yaş gruplarına göre de maneviyatın %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Mutluluk ve maneviyat arasında bir ilişkinin varlığına ilişkin korelasyon analizi yapılmış ve korelasyon katsayısı olarak “Spearman Rho Korelasyon Katsayısı” kullanılmıştır..

Tablo 14: Mutluluk ve Maneviyat İlişkisi: Korelasyon Analizi

Maneviyat ve Mutluluk İlişkisi: Korelasyon Matrisi			
		Mutluluk	Maneviyat
Mutluluk	Spearman’s Rho Korelasyon Katsayısı	1	-0,120
	p		0,041
Maneviyat	Spearman’s Rho Korelasyon Katsayısı	-0,120	1
	p	0,042	

Tablo 14’de mutluluk ve maneviyat arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla bir korelasyon matrisi oluşturulmuştur. Korelasyon Analizinde yokluk ve alternatif hipotezler ise şu şekilde oluşmuştur.

H₀: Mutluluk ve Maneviyat arasında doğrusal bir ilişki yoktur.

H₁: Mutluluk ve Maneviyat arasında doğrusal bir ilişki vardır.

$P=0,042 < 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiştir. %95 güven düzeyinde mutluluk ve maneviyat arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını destekleyici sonuç ortaya çıkmıştır. Korelasyon değeri negatif çıkması ilişkinin ters yönlü olduğunu göstermektedir. Şöyle ki; değişkenlerden birinin değeri artarken diğer değişkenin değerinin azaldığı anlamına gelmektedir .

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, bireylerin Müslümanlığa yaklaşımları ve bağlılıkları ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla, öncelikle gerekli literatür taraması yapılmış ve ardından anket formu hazırlanarak gönüllülük esasına dayalı olarak öğrencilere uygulanmıştır. Örneklem hacmi 420 olmasına rağmen, tüm kontrolleri geçen anket sayısı 293’e indirilerek gerekli analizler yapılmıştır.

Analizde ilk olarak kişilerin cinsiyet, ikamet ettikleri yer gibi demografik bilgilerine göre maneviyat ve mutluluk düzeylerinin farklılaşma durumu incelenmiş ve son olarak ise bireylerin maneviyat ve mutlulukları arasındaki doğrusal ilişkinin varlığının araştırılması için korelasyon analizi kullanılmıştır.

Cinsiyete göre maneviyat ve mutluluk düzeyinin değişip değişmediğinin belirlenmesinde, Mann-Whitney Testi ve Bağımsız Örneklem t-testi’nden faydalanılmıştır. Analiz sonuçlarında %95 güven düzeyinde cinsiyete göre maneviyat ve mutluluk düzeyinin değişmediği tespit edilmiştir. Gelir gruplarına göre maneviyat ve mutluluk düzeyinin farklılaşp farklılaşmadığı ise Kruskal Wallis Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılarak kontrol edilmiştir. Analiz sonucunda, %95 güven düzeyinde gelir gruplarına göre maneviyatın değiştiği, mutluluk düzeyinin değişmediği tespit edilmiştir. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, ailesinin geliri 1001-2000 TL ve 2001-3000 TL, 1001-2000 TL ve 3001-4000 TL ile 1001-2000 TL ve 4000 TL üzeri olan gelir ikililerinde maneviyat düzeyleri arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Devamında, bu ilişki boyutu ikamet edilen yer dikkate alınarak incelendiğinde; ikamet edilen yere göre maneviyat düzeyinin değiştiği, mutluluk düzeyinin ise değişmediği

sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmaların sonucunda %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılığın tespit edildiği gruplar; Aile yanında ikamet eden öğrenciler ile öğrenci evinde ikamet eden öğrenciler, öğrenci yurdunda ikamet eden öğrenciler ile öğrenci evinde ikamet eden öğrenciler ve aile yanında ikamet eden öğrenciler ile öğrenci yurdu veya öğrenci evi dışında bir yerde ikamet eden öğrenciler olarak belirlenmiştir. Yaş gruplarına göre, her iki değişken için ilişkinin farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, Barrie (2012) tarafından elde edilen bulgular ile paralellik arz etmektedir. Yine çalışmada, maneviyat ve mutluluk düzeyi arasında bir ilişkinin varlığını gösteren Korelasyon Analizi ile elde edilen bulgular, Francis ve Letter (1997), Francis (2003a), Francis (2003c), Snoep (2008), Barrie (2012) ve Sahraian vd. (2014) ile paralellik arz etmektedir. Fakat bu çalışmada ilişkinin yönü diğer çalışmalardan farklı olarak negatif bulunmuştur. Bu durumda analiz sonuçlarına göre, maneviyat düzeyi arttıkça, mutluluk düzeyinin azaldığı, maneviyat düzeyi azaldıkça, mutluluk düzeyinin arttığı söylenebilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, korelasyon katsayısının -0,121 oluşudur. Bu da ilişkinin istatistiksel olarak zayıf bir ilişki olmasının göstergesidir.

Araştırmanın sınırlılıklarına gelindiğinde, 142 bireyin nötr, 136 bireyin mutlu ve 14 bireyin mutsuz olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Nötr bireylerin bu örneklem içinde fazla oluşu, bu ilişkinin ölçülmesinde istenmeyen bir durum olarak düşünülmektedir. Ayrıca, çalışmada anakitle olarak sadece Kırıkkale Üniversite İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrenciler alınması sebebiyle yaş aralığı 18-25 olarak kısıtlanmıştır. Bu durumun yaş açısından anakitlenin çerçevesini daraltıcı nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Bu hususlar dikkate alınarak yapılacak diğer çalışmalarda, istatistiksel olarak geçerliliği daha yüksek sonuçlar elde edilebilecektir.

Kaynakça

ARGYLE, Micheal; MARTIN, Maryanne; CROSSLAND, Jill(1989),"Happiness as AFunction of Personality and SocialEncounters", Forgas JP, Innes JM, Recent Advances in SocialPsychology: An International Perspective, ss. 189-203.

ARGYLE, Micheal; PETER, Hills (2000),"Religious Experiences and Their Relationswith Happiness and Personality", International Journal for the Psychology of Religion, Cilt : 10 Sayı : 3, ss. 157-172.

CRUMBAUGH, James C. (1968),"Cross-Validation of Purpose-in-Life Test Based on Frankl's Concepts",Journal of Individual Psychology, Cilt :24, Sayı :1, ss. 74.

BARRIE, Arthur (2012),"Personality, Religion and CharacterTraits: ArePersonalityTraitsBetterPredictors of HappinessthanReligiosity?".Department of Psychology,Mart, 2012.

EYSENCK, Hans Jurgen; EYSENCK Jurgen; EYSENCK, Sybil Bianca Gueletta (1975),"Manual of the Eysenck Personality Questionnaire (JuniorandAdult)", Hodder and Stoughton.

FRANCIS, Leslie J.;LESTER, David (1997),“Religion, PersonalityandHappiness”, Journal of Contemporary Religion, Cilt: 12, Sayı : 1, ss.81-86.

FRANCIS, Leslie J.;ZIEBERTZ, Hans Georg; LEWIS;CHRISTOPHER Alan (2003b),“The Relationship between Religion and HappinessamongGermanStudents”, Pastoral Psychology, Cilt: 51, Sayı: 4, ss. 273-281.

FRANCIS, Leslie J.; KATZ, Yaacov. J.;YABLON, Y.; ROBBINS, M. (2004),“Religiosity, Personality, and Happiness: A StudyamongIsraeliMale Undergraduates”, Journal of Happiness Studies, Cilt : 5, Sayı: (4), ss. 315-333.

FRANCIS, Leslie J.; KATZ, Yaacov. J. (2007),“Measuring Attitude toward Judaism: The InternalConsistencyReliability of the Katz-Francis Scale of Attitude toward Judaism”,. Mental Health, Religion and Culture, Cilt : 10, Sayı:309-324.

FRANCIS, Leslie J.; ROBBINS, Mandy; WHITE, Adam (2003a),“CorrelationbetweenReligionandHappiness: A Replication”, Psychological Reports, Cilt :92, Sayı : 1, ss. 51-52.

FRANCIS, Leslie J.;STUBBS, Micheal. T. (1987),“Measuring Attitudes towards Christianity: FromChildhoodintoAdulthood. Personality and Individual Differences”, Cilt :8, Sayı :5, ss. 741-743.

FRANCIS, Leslie J.; YABLON, Yaacov. B.; ROBBINS, M. (2003c),“Religion and Happiness: A StudyamongFemaleUndergraduateStudents in Israel”, International Journal of Jewish Research, Cilt :2014, Sayı :7, ss. 77-92.

FRENCH, Sarah;JOSEPH, Stephen (1999),“Religiosity and ItsAssociation with Happiness, Purpose in Life, andSelf-Actualisation. Mental Health”, Religion & Culture,Cilt :2, Sayı: 2, ss. 117-120.

INGLEHART, Ronald; BASANEZ, M.;DIEZ-MEDRANO, J.;HALMAN, L.; LUIJKX, R. (2000),“World ValuesSurveys and European ValuesSurveys”, 1981-1984, 1990-1993,ve 1995-1997. Ann Arbor-Michigan, Institute for Social Research, ICPSR version.

JONES, Alvin; CRANDALL, Rick (1986),“Validation of AshortIndex of Self-Actualization”, Personality and Social Psychology Bulletin, Cilt: 12, Sayı :1, ss. 63-73.

JOSEPH, Stephen; LEWIS, Christopher Alan (1998),“The Depression–Happiness Scale: Reliability and Validity of ABipolarSelf-Report Scale”, Journal of Clinical Psychology, Cilt : 54, Sayı : 4, ss. 537-544.

HILLS, Peter; ARGYLE, Micheal (2002), ”The Oxford Happiness Questionnaire: A Compact ScalefortheMeasurement of PsychologicalWell-being. PersonalityandIndividualDifferences, Cilt : 33, Sayı :7, ss. 1073-1082.

LEWIS, Christopher Alan;CRUISE, Sharon Mary (2006),“Religion and Happiness: Consensus, Contradictions, CommentsandConcerns”, Mental Health, ReligionandCulture, Cilt :9, Sayı :3,ss. 213-225.

LEWIS, Christopher Alan;LANIGAN; C., JOSEPH, S. ve DE FOCKERT, J. (1997), “Religiosity and Happiness: No Evidence for An AssociationamongUndergraduates”, Personality and Individual Differences, Cilt :22, Sayı :1, ss. 119-121.

LEWIS, Christopher Alan;MALTBY, J.; BURKINSHAW, Sue. (2000),“Religion and Happiness: StillNo Association”, Journal of Beliefs and Values, Cilt: 21, Sayı : 2, ss. 233-236.

LYUBOMIRSKY, Sonja; LEPPER, Heidi S. (1999),“A Measure of SubjectiveHappiness: Preliminary ReliabilityandConstructValidation”, SocialIndicatorsResearch, Cilt 46, Sayı :2, ss. 137-155.

NUNNALLY, Jum C.(1978),Psychometric theory (2nd ed.),New York:McGraw-Hill.

ROBBINS, Mandy;FRANCIS, Leslie. J.; EDWARDS, Bethan (2008),“Prayer, PersonalityandHappiness: A StudyamongUndergraduateStudents in Wales”, Mental Health, Religion and Culture, Cilt: 11, Sayı:1, ss. 93-99.

SAHIN, Abdullah; FRANCIS, Leslie. J. (2002),“Assessing Attitude toward Islam among Muslim Adolescents: the Psychometric Properties of the Sahin-Francis Scale, Muslim Education Quarterly, Cilt : 19, Sayı :4, ss. 35-47.

SAHRAIAN, Ali; Gholami, A.; JAVADPOUR, A; Omidvar, B. (2013),“Association between Religiosity and Happiness among A Group of Muslim Undergraduate Students”. Journal of Religion and Health, Cilt : 52, Sayı : 2, ss. 450-453.

SILLICK, W. J.; STEVENS, B. A.; Cathcart, S. (2016),“Religiosity and Happiness: A Comparison of the Happiness Levels between the Religious and the Nonreligious”, The Journal of Happiness & Well-Being, 2016, Cilt:4, Sayı :1, ss. 115-127.

SNOEP, L. (2008),“Religiousness and Happiness in Three Nations: A Research Note”, Journal of Happiness Studies, Cilt :9, Sayı :2, ss. 207-211.

Yeni Kamu İşletmeciliği Perspektifinden Çocuk Koruma Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması

Yasemin MAMUR IŞIKÇI¹

Öz

1980’li yıllardan sonra, kapitalizmin içine girdiği krizin sorumlusu olarak sosyal refah devleti uygulamaları ve kurumları sebep olarak gösterilmiş ve çözüm olarak da geleneksel kamu yönetiminin eleştirisi üzerine kurulu olan Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) paradigması kamunun faaliyet gösterdiği pek çok alanda uygulanmaya başlamıştır. YKİ anlayışı getirdiği ilke ve değerlerle, kamu yönetimini ve kamunun hizmet sunma biçimini önemli ölçüde bir değişime uğratmıştır. Söz konusu bu değişimin yönünü ise merkezden yerele, yerelden özel sektöre, gönüllü kişi ve kurumlara doğru diye açıklamak mümkündür. Bu çalışmada sosyal hizmet alanının önemli bir alanı ve bir kamu hizmeti olan çocuk koruma hizmetlerine YKİ anlayışının nasıl yansıdığı ve olası etkileri irdelenmiştir. Bu çalışma sonucunda da, YKİ uygulamaları ile çocuk koruma hizmetlerinin öncelikle yerel yönetimlere, oradan da özel sektöre, sivil toplum girişimi olduğu söylenen derneklere, vakıflara ve hatta bireylere havale edildiği çıkarımında bulunulmuştur

Anahtar Kelimeler: Çocuk koruma hizmetleri, Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Yeni Kamu İşletmeciliği

Restructuring Child Protection Services from the Perspective of New Public Management

Abstract

Following the 1980’s, the practices and institutions of social wealth state were argued to be the main reason for the crisis faced by capitalism, and the paradigm of New Public Management (NPM) based on the criticism against conventional public management was proposed as a solution and began to be implemented in many fields in which public management was engaged. With its principles and values, the NPM approach has profoundly changed the way the public is managed and the way services are provided, the direction of which can be explained as the assignment of the provision of services from central management to local management, and from local management to private sector, volunteers, and voluntary organizations. This study aims to describe how the NPM approach was mirrored in child protection services, which is an important part of social services as well as an important public service, and to evaluate its possible effects on child protection services. The findings implicate that, through NPM practices, child protection services have been handed over primarily to local administrations, and then to private sector, non-governmental organizations and foundations, and individuals.

Key words: Child Protection Services, Social Services and Child Protection Agency, Ministry of Family and Social Policies, New Public Management

¹ Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü e posta: yasemin.mamur@giresun.edu.tr

1. Giriş

1980’li yıllardan sonra yükselişe geçen neoliberal politikalar pek çok alanın yanında devletin sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında aldığı görev ve sorumlulukları da köklü bir değişime uğratmıştır. Keynesyen refah devleti uygulamalarında, birey ve ailelere, hastalık, sakatlık, işsizlik ve yaşlılık durumlarında yaşamlarını yeterince idame ettirecek sosyal hizmet sunumu gerçekleştirilmekteydi.

Ne var ki, 1970’lerin sonunda kapitalizmin içine düştüğü krizden refah devletinin yüklendiği roller sorumlu tutulmuş ve sosyal devlet uygulamalarına karşı yükselen yeni sağ ideolojinin söylemleri doğrultusunda, geleneksel kamu yönetimi anlayışından özel sektöre doğru bir kopuş süreci yaşanmaya başlamıştır. Neoliberalizm temelinde varlık kazanan yeni sağ söylemler, sosyal devleti verimsiz, hantal, savurgan olmakla suçlayarak kendine meşruluk zemini hazırlarken, faaliyet alanı giderek genişleyen devletin küçültülmesi gerektiğini sürekli olarak vurgulamıştır.

Kaçer ve Erat (2014:28)’ın belirttiği üzere ortaya çıkan bu YKİ yaklaşımı, küçültülmesi istenen devlet alanında etkin bir yönetim için öngörülen ve 1980’lerde yükselişe geçen neoliberal politikaların hepsiyle ilişkili ancak devlet içinde geleneksel yönetim anlayışının eleştirileri üzerine kurulu yeni bir paradigmadır.

YKİ ile birlikte kamu hizmetleri ve devletin görevi yeniden tanımlanmış, kamunun faaliyet alanı piyasa lehine daraltılırken bir kısım görev ve sorumluluklarının da üçüncü sektöre devri, deregülasyon ve piyasaların serbestleşme politikaları söz konusu olmuştur. Dahası, devletin görev alanı içinde kalan pek çok kamu hizmetinin de piyasaya özgü yöntem ve ilkelere göre yerine getirilmesi yaygınlaşmıştır. Lane (1997:4-5)’in de belirttiği gibi YKİ sürecinde, öteden beri bilinen piyasa yöntemleri ve rekabetçi düzenekler, şu an kamu yönetimi için önerilmektedir. YKİ bu yönü ile alana büyük bir yenilik getirmektedir

Bu çalışmada sosyal hizmet alanının önemli bir alanı ve bir kamu hizmeti olan çocuk koruma hizmetlerine YKİ anlayışının nasıl yansıdığı ve olası etkileri irdelenmektedir. Bu amaçla, öncelikle çocuk, korunmaya muhtaç çocuk kavramları tanımlanarak, devlet ve çocuk ilişkisi kurulmuş, ardından YKİ yaklaşımının ortaya çıkmasına neden olan devlet algısındaki paradigma değişimi açıklanmış, YKİ’nin temel unsurları ve çocuk koruma hizmetlerinin örgütlenmesi özetlenerek en sonda da YKİ anlayışının çocuk koruma hizmetlerine nasıl yansıdığı ve olası etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Literatür taramasında çalışma problemi ile ilgili doğrudan bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte konu ile ilgili dolaylı çalışmalar dikkat çekmiştir. Bunlardan biri olan Sayılı, Mengenci ve Bürcü (2015) tarafından yapılmış olan bir çalışmada, devletteki paradigma değişimi ve yeni yönetim tekniklerinin sosyal hizmet yaklaşımına olan etkileri incelenmiştir. Yazarlar çalışma sonucunda, devletteki paradigma değişimine paralel olarak geliştirilen yeni yönetim tekniklerinin, işletme değer ve ilkelerini sosyal hizmet uygulamalarına nüfus etmesi ile birlikte alanın olumlu yönde etkilendiği sonucuna varmışlardır. Akyüz (2015)'de benzer şekilde bir işletme tekniği olan Toplam Kalite Yönteminin müşteri memnuniyeti, az hata, rekabet gücü ve verimlilik sağlamak açısından sosyal hizmetler alanında yaşam felsefesi haline getirilmesinin yararlı olacağını ifade etmiştir. Genç ve Barış (2015) çalışmalarında, sosyal hizmetlerin yerel yönetimlere devri uygulamasının gerekliliği ve verimliliği üzerinde durmuşlardır. Salim (2011) çalışmasında, Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)'nin çocuk koruma hizmetlerinde ana uygulayıcı olarak kalmasını, bununla birlikte, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı ve yerel yönetimler başta olmak üzere kamusal hizmet birimlerinin çocukları koruma sürecinde aktif rol alması gerektiğini, sivil toplum kuruluşlarının ise kamuoyu oluşturma ve etkileme işinde görev almalarını önermiştir. Adıgüzel ve Sönmez Özkan (2015) yapmış oldukları çalışmada gönüllü kuruluşların sosyal hizmetlerin yerine getirilmesinde önemli bir unsur olarak ön plana çıktığını savunmuşlardır. Şahin Taşgın ve Özel (2009), Sağlık Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve SHÇEK'nun yeniden yapılanması üzerinden sosyal hizmetlerin dönüşüm sürecinin eleştirel bir değerlendirmesini yaparak bu dönüşümün yönünü, piyasa odaklı ve hayırseverlik vurgusu üzerinden gerçekleştirdiğini ortaya koymuşlardır.

Bu çalışma sonucunda da Şahin Taşgın ve Özel (2009)'in ulaştıkları sonuca benzer şekilde, YKİ'nin uygulamaları ile çocuk koruma hizmetlerinin öncelikle yerel yönetimlere, oradan da özel sektöre, sivil toplum girişimi olduğu söylenen din temalı kurumlar, dernekler, vakıflar ve hatta bireylere havale edildiği çıkarımında bulunulmuştur.

2. Çocuk ve Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Hukukta çocuk kavramı, belli bir anne-babadan türeyen evlattır ve hukukta belli bir yaşın altındakiler çocuk kabul edilir. Çocuğun gelişim boyutu ve korunumu açısından 18 yaşın altı çocuk sayılmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)'nin 1. maddesi de bununla örtüşmektedir. Sözleşme çocuğu şöyle tanımlar: “Bu sözleşme uyarınca

çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar herkes çocuk sayılır”(BMÇHS Md. 1).

Korunmaya muhtaç çocuk kavramı ise; her yönden sağlıklı yetişmesi için gerekli koşulların sağlanamadığı çocuğu ifade etmektedir. Başka bir ifade ile korunmaya muhtaç çocuk kavramı; temel bakımı, yetiştirilmesi, esirgenmesi ve gözetilmesinde yetersizlikler bulunan, bu yetersizlikler nedeniyle, sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlaki yönden sağlıklı bir yetişkin olması risk altına giren çocukları tanımlamaktadır (Salim 2011).

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu “korunmaya muhtaç çocuk” olarak kabul etmektedir

3. Devlet ve Çocuk İlişkisi

Sosyal devlet, vatandaşlarına olan sorumluluğu ve görevleri kapsamında, sağlık, eğitim, diğer sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlar, sosyal güvenlik mekanizmaları, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadeleyle yönelik sosyal yardım programları gibi pek çok sorun karşısında tarihsel süreç içinde önemli roller üstlenmiştir. Bu bakımdan sosyal devlet, maddi ve manevi anlamda zayıf kalmış bireylerin, devletten sosyal destek talebinde bulunabilme durumlarını ifade etmektedir. Kabul etmek gerekir ki tüm dünya ölçeğinde ortaya çıkan sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlardan en çok etkilenenler de çocuklar olmaktadır (Mamur Işıkçı,2013:26).

İlk çağlarda çocuğun korunması öncelikle aile kurumunun sorumluluğunda iken zaman içinde bu konudaki sorumluluk, toplumsal kurumlar ve devletlere doğru kayma göstermiştir. Bu değişimin temelinde ulus devletlerin kurulması, kapitalist gelişim süreci ile birlikte sosyal örgütlenmelerin ortaya çıkması sonra da, toplumsal örgütler ve devletlerin çocuğun korunması sorunuyla da ilgilenmeye başlamış olması gibi pek çok etkenin rolü vardır. Önceleri çocukların korunması dini kurumlar tarafından hayırseverlik duygularının etkisi altında gerçekleştirilirken kapitalizmin devrilmesi ve sosyal refah devletinin gelişmesi ile birlikte bu kurumların yerini çağdaş ve laik kurumlar almıştır (Mamur Işıkçı,2013:26).

Ne var ki özellikle 1980 sonrası dönemde yükselen neoliberal söylemler doğrultusunda devletin görevlerinin yeniden tanımlanması ve bu anlamda kamu yönetiminde yaşanan değişim, çocuk koruma hizmetlerini de yakından etkilemiştir. 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin faturası sosyal refah devleti modeline biçilmiş, bu durum müdahaleci devletin harcamalarını kısmasını ve yapısal olarak dönüşümünü zorunlu kılmıştır. Günümüzde neoliberal politikaların baskın gelmesi ile devletin omzunda bir yük gibi görülen bu hizmetlerin yerel yönetimlere oradan da yeniden toplumun hayırseverlik duygularına ve dinsel örgütlenmelere havalesi söz konusudur.

4. Devlette Paradigma Değişimi ve Yeni Kamu Yönetimi’nin Ortaya Çıkması

Talep yetersizliği nedeni ile girdiği 1929 Büyük Bunalımını devletçi uygulamalarla atlatan kapitalist sistem 1970’lerden itibaren düşen kar oranlarıyla birlikte yeni bir krize girmiştir. Kapitalist sistemin yaşadığı çıkmaz, devletin ekonomik ve sosyal yaşamdaki görevlerini azaltmayı amaçlayan neoliberal politikaları ortaya çıkarmıştır.

Neo-liberalizmin krizden çıkış önerileri, devletin ekonomiye müdahale etmekten vazgeçmesi; yani, “devletin piyasaya karışmayarak küçültülmesi” ve devletin faaliyet gösterdiği alanların piyasaya devredilmesi argümanına odaklanmaktadır. YKİ yaklaşımı da, sosyal devlete atfedilen geleneksel bürokratik yapılanmaların hantal, verimsiz, işlevsiz ve savurgan olduğu bu nedenle şirket mantığı ile işleyecek bir yapılanma yolu ile etkinlik, etkililik ve verimliliğin gerçekleştirileceğini ileri sürerek devletin piyasadan ve sunduğu kamusal hizmetlerden dışlanması anlamına gelen “devletin küçültülmesi” argümanına toplumsal alanda meşruluk sağlamayı hedefleyen bir unsur olarak işlev görmektedir. Bu argümanın savunduğu “devletin küçültülmesi” süreci, sosyal devlet ve kurumlarını tasfiye ederek “minimal/optimal devlet kurgusunu gerçekleştirmeye yöneliktir. Bu kurgu ise, özelleştirme, deregülasyon, liberalizasyon, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde özel sektör ilke, değer ve yöntemlerinin uyarlanması ile gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde neoliberalizmden destek alan YKİ’nde, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde özelleştirme ve özel sektöre özgü hizmet sunum yöntemlerinin kamuya uyarlanması yoluyla, devletin faaliyet alanının kısıtlanması amaçlanmaktadır. Bu açıdan YKİ yaklaşımı, kamu yönetimi disiplini içinde neoliberalizmin “minimal devlet” anlayışının kamu yönetimi alanına uyarlanmış halidir demek yanlış olmayacaktır.

Kalfa ve Atay (2008:231)’ın belirttiği üzere, YKİ yaklaşımı, piyasa modelini ve rekabet ortamını kamunun sorunlarının tek mümkün çözümü olarak önermekte, “kamu

yararı”, “toplumsal fayda”, “eşitlik”, “adalet” gibi ilkeleri de piyasa modeli temelinde yeniden tanımlamaktadır. Kamu işletmeciliği yaklaşımı bu değişimi, bir yandan kamu-özel sektör işbirliğini kurumlaştırırken, bir yandan da kamu ile özel sektör arasındaki farkları ortadan kaldırarak gerçekleştirmektedir. Bu anlayışa göre, kamu sektörü, örgüt yapısı, amaçları ve işleyişi açısından giderek daha fazla özel sektöre benzetilmeli, kamunun işleyişinde, özel sektörde olduğu gibi verimlilik, etkinlik ve tasarruf ilkeleri ön plana çıkartılmalı, kamu hizmetlerinin, piyasa ve özel sektöre devredilerek özelleştirilmesi, özeleştirilemeyenlerin de kamu tarafından piyasa şartlarına uygun olarak üretilmesi (Kalfa ve Atay, 2008:231) sağlanmalıdır. Bu bakımdan; YKİ’ni, temelde neoliberal sürecin gelişmesiyle birlikte devletle birlikte kamu yönetiminin de özel sektör istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yenilenmesine yönelik yöntemler silsilesi ve hatta kapsamlı bir süreçtir diye değerlendirmek mümkündür.

YKİ akımının temelini oluşturan Kamu işletmeciliği anlayışı “manageralizm” (işletmecilik) ve “publicchoice (kamu tercihleri)” yaklaşımlarından beslenmektedir. Kamu işletmeciliği yaklaşımı işletmecilik tekniklerinin kamu yönetiminde kullanılarak verimlilik ve etkinlik hedeflerine ulaşılabileceği hem de kamu hizmetlerinin özel sektör amaç ve hedefleri ne göre biçimlenebileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, açıkça tanımlanmış standart ve performans ölçütlerini, sonuç odaklılığı, profesyonel yönetim tekniklerini, hesap verme yükümlülüğünü ve müşteriye yakınlık unsurlarını öne çıkarmaktadır (Rhodes, 1996: 655).

Kamu tercihleri yaklaşımı ise, kamu yöneticilerinin normal insan doğasında olduğu gibi, kamu yararını gözeterek değil, kendi kişisel çıkarlarını gözeterek davrandıklarını iddia etmektedir. Böyle bir durumda kamu yönetimi ve kamu ekonomisinin verimli bir şekilde işlemesi mümkün değildir. Bu nedenle kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde devlete daha az rol verilmeli, temel aktör piyasa güçleri olmalıdır (Parlak,2011:427).

Kamu yönetiminde işletme yönetimi değer, yapı ve tekniklerinin egemen olması biçiminde ortaya çıkan “Kamu İşletmeciliği (Public Management)” Yaklaşımı’nın ortaya çıkmasında James Perry ve Kenneth Kraemer’ın 1983 yılında yayınladıkları “Public Management: Public and Private Perspectives” başlıklı derleme kitap önemlidir. Bu kitapta yeni bir “Kamu İşletmeciliği” akımı ifade edilmiştir. Bu akımın temel amaç ve özellikleri; “kamu örgütlerinin görevlerini verimli ve etkin bir şekilde yerine getirebilmelerini sağlayacak teknikler geliştirme ve uygulamak, yürütme erkini temel analiz birimi olarak ele almak, kamu kuruluşlarında görevli yöneticilerini daha nitelikli ve becerikli kılmak, yöntemsel olarak kesimler ve örgütler arası karşılaştırma teknikleri üzerinde yoğunlaşmak” şeklinde sıralanmıştır. Ancak Kamu İşletmeciliği Yaklaşımı sınırlamacı ve indirgemeci yaklaşımı

nedeniyle, 1980’li yılların sonlarına doğru ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Okulun kendini yeniden tanımlamasıyla da “Yeni Kamu İşletmeciliği (New Public Management)” okulu ortaya çıkmıştır. Esas olarak Anglo-Sakson kökenli olan Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) yaklaşımı 1990’ların başından itibaren bir çok ülkede çeşitli reformlarla kamu yönetiminde yaygın bir şekilde uygulanmaya başlamıştır (Üstüner, 2000:16-20).

Bu yeni yönetim anlayışı, İngiltere’de Thatcher, Amerika’da Reagan Türkiye’de Özal dönemlerinde uygulanmaya başlamıştır. Özellikle Özal döneminde başlatılan bürokrasinin azaltılması, devletçi ekonomik politikaların yerine serbest piyasa ekonomisinin tercih edilmesi, özelleştirme, dışa açık büyüme gibi uygulamalarla başlatılan düzenlemeler günümüzde, özerkleşme, esnek istihdam, sözleşmecilik, alternatif yöntemlerin kamu hizmetlerinin sunulmasında kullanılması gibi uygulamalarla çeşitlenerek devam etmektedir.

YKİ’nin uluslar arası alanda yayılmasında IMF ve Dünya Bankası (DB) ve OECD gibi uluslar arası finans kuruluşları büyük rol oynamaktadırlar Gelişmekte olan ülkelerin kamu yönetimlerini YKİ unsurlarını yaşama geçirmek için yapılan reform hareketlerini tetikleyen unsurların başında da, bu kurumlardan gelen taleplerin etkisi rol oynamaktadır.

Bu dönemde IMF, ve DB özellikle gelişmekte olan ülkelerin yapısal dönüşümünde önemli rol oynamıştır. Nitekim bu uluslararası mali kuruluşlar, yüksek dış borçlar ve ödemeler dengesindeki yüksek açıkları olan bu ülkelere siyasi ve yönetsel yapılarını piyasa talepleri yönünde dizayn etmeleri karşılığında kredi vermişlerdir. Karşılığında da söz konusu bu ülkeler yönetsel ve siyasal yapılanmalarında sermaye yatırımlarına izin verecek değişiklikleri gerçekleştirmişlerdir. Böylelikle ülkelerin kamu yönetimleri de bu değişimden etkilenmiştir.

5. YKİ Anlayışının Temel Unsurları

1980’li yılların sonu ve 90’lı yılların başında katı merkezîyetçi ve bürokratik yapısı nedeniyle geleneksel kamu yönetimi hızla terk edilmeye başlanmış ve bu alan, YKİ yaklaşımının temel unsurlarını uygulamaya geçirecek şekilde hızla yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. YKİ’de öncelikle, bürokrasinin yarattığı sorunlar yüzünden büyük ve hiyerarşik örgüt modellerinin yerine, küçük ve esnek yapıların geliştirilmesi önerilmektedir. Bu bakımdan YKİ anlayışında, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, etkinlik ve verimliliğin sağlanması açısından merkezi yönetimin yerine yerel yönetimler tercih edilmektedir. YKİ güç, yetki ve kaynakların merkezde toplanmasının sakıncalarına dikkat çekerek, bu unsurların hem örgüt içinde aşağı birimlere hem de merkezin dışında oluşturulmuş özerk yerel nitelikli

birimlere dağıtılmasını savunmaktadır. Bu yeni anlayışta, “stratejik kararlar operasyonel kararlardan ayrılır. Bu sistemde parlamento temel amaçları belirler, bütçenin kullanımına izin verir; hükümet amaçlara uygun stratejileri üretir, amaçları stratejilere dönüştürür; yerel yönetimler ise eylemsel işlemlerle ilgilenir” (Usta, 2014:19)

Bu yönleri ile YKİ anlayışı “her şeyi yapan ve üstlenen devlet anlayışı yerine her şeyi düzenleyen, denetleyen ve kuralları belirleyen devlet anlayışını benimsemekte, kamu sektöründe daha fazla rekabete ve özel sektör tarzı yönetim anlayışlarına yer veren, vatandaş bir müşteri gibi değerlendirip onların memnuniyetini önemseyen, kamusal hizmetleri halka en yakın birimler tarafından sunulması düşüncesi çerçevesinde güç ve yetki devrini ön gören bir sistemi benimsemektedir” (Parlak ve Sobacı, 2010:198). YKİ yaklaşımını simgeleyen temel değerleri Gruening (2001:2), özelleştirme, yönetim ve siyasetin birbirinden ayrılması, yönetimde esneklik ve iletişim teknolojilerinin daha çok kullanılması olarak sıralamaktadır.

Koldfof ve arkadaşları (2007:400) da YKİ'nin özelliklerini ve ilkelerini “şeffalık, ölçüm standartlarına ve çıktılara dayanan performans değerlendirme, merkeziyetçi bürokrasinin terk edilerek yerelleşmeye önem verilmesi, rekabet ortamı oluşturmak, maliyetleri azaltmak, istihdam, planlama gibi alanlarda özel sektör uygulamalarına yönelmek, tasarruf ve verimliliği sağlamak” olarak sıralamaktadır. Hood (1991:4-5) ise YKİ'nin bileşenlerini; kamusal faaliyetlerde görev ve sorumlulukların açıkça belirlenmesi, kamuda profesyonel yöneticilerin iş başında olması, performans kriterlerinin ve standartların önceden belirlenmesi, iş yaparken ve performans denetiminde bulunurken süreçten çok sonuçlara odaklanma, büyük yapıları organizasyonların optimal büyüklükte yeni yapıya dönüştürülmesi, özel sektör yönetim tekniklerinin kamuda uygulanması, rekabeti teşvik olarak sıralamaktadır.

YKİ anlayışına Hugges (2003:57-59), şu ilkeleri de eklemektedir;

- Kamu hizmetlerinin üretim ve sunumunda alternatif hizmet yöntemlerinin tercih edilmesi,
- Doğruluğu ispatlanmış olan özel sektör yönetim tekniklerinden kamuda da faydalanılması,
- Müşterilerin görüşlerinin her zaman dikkate alınması,
- Kamu yönetiminde profesyonel bir örgütlenme için esnek personel rejimi uygulamasına gidilmesi,

Mathiasen (1999: 92)'da benzer şekilde YKİ 'nin şu özelliklerini öne çıkarmaktadır;

- Hizmetin doğrudan kamu tarafından yerine getirilmeyip; sözleşmecilik, ihale, kamu-özel ortaklıkları gibi yöntemlerin tercih edilmesi,
- Kamu sektöründeki aktörler arasında rekabeti teşvik etme,
- Sorunlara esnek olarak çözüm üretmek için merkezin stratejik kapasitesinin artırılması.

Lapsley (1999:201), taşıdığı bütün bu özellikler ve kamu yönetimine olan etkileri yüzünden YKİ'ni; kamu hizmetlerine yönelik yeni bir yönetim tarzının, geleneksel kamu yönetiminin yerine geçtiği, kamu hizmetlerinin yerinden yönetim ve şirketleşme yolu ile yeniden yapılandırıldığı, kamu hizmetlerinde piyasa ya da yarı-piyasalaşmış aktörler tarafından sunulduğu yeni bir yaklaşım olarak değerlendirir.

YKİ, bürokrasiyi kamu sektörünü yönetmenin en etkin aracı olmadığını savunurken, geleneksel bütçe süreçleri ve ağır kamu hukuku kurallarının yerine sözleşmecilik anlayışının uygulanmasını ve böylece kamusal hizmetlerin özel sektöre gördürülmesini savunmaktadır. Bu haliyle YKİ, ekonomik sistemde yer alan kamu ve özel sektör yönetimlerinin birbirlerinden farklı olmadığını ileri sürmektedir (Lane, 2000: 305).

80'li yıllardan itibaren YKİ uluslar arası alanda giderek yayılarak kamu yönetiminde köklü dönüşümlere sebep olmuştur. Bu kapsamda, devlet küçültülmeye, piyasanın faaliyet gösterebileceği ve kar sağlayabileceği kamu hizmet alanları piyasaya açılmaya, "piyasalaştırılma" olanağı olmayan hizmetler ise özerk kuruluşlara, ajanslara, bölgesel ve yerel yönetimlere devredilmeye başlanmıştır (Canpolat ve Cangir, 2010:27). Günümüzde sağlıktan eğitime kadar her alanda yasalaştırma, örgütlenme, uygulama ve denetim boyutlarında yeni kamu işletmeciliği anlayışının izlerini görmek mümkündür.

Özellikle 2002 yılından sonra, kamu mali yönetimi, kamu personel yönetimi, denetim, merkezi yönetim, yerel yönetimler, ilgili alanlarda YKİ'nin temel unsurlarını uygulamaya geçirecek önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 2003 tarihli ve 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Kamu kaynaklarının mali saydamlık, hesap verme sorumluluğu, stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme doğrultusunda kullanımı amaçlanmış, Sayıştay denetiminden çok iç denetime öncelik verilmiştir. Kamusal tüm bilgi ve belgelere ulaşımın sağlanması amacıyla 2003 tarih ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanununun çıkarılmış, 2004 tarih ve 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kanunu Kurulu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki kanun ile kamu yönetiminde etik standartları oluşturulmuş, 2004 tarihli ve 5227 Sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Kanun ile merkezi yönetimin planlama, programlama ve

denetim ile sınırlandırılması ve yerelleşmeye öncelik verilmesi söz konusu olmuş, 2012 tarihli ve 28338 sayılı 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile ombudsmanlık kurumu oluşturulmuş ve ombudsmana idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunma görevi verilmiş, 2005 tarihli 5302 ve 5393 Sayılı Kanun'larla vali ve belediye başkanına stratejik plan, performans kriterleri ve faaliyet planı hazırlama zorunluluğu getirilmiş, merkezin il özel idareleri ve belediyeler üzerindeki yetkileri azaltılarak bu birimlerin özerklikleri artırılmıştır.

Bundan sonra ki kısımda da YKİ yaklaşımının sosyal hizmetler alanının önemli bir bileşeni olan çocuk koruma hizmetlerindeki yansımaları ele alınmıştır

6. Türkiye’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Koruma Hizmetlerinin Örgütlenmesi

Kimsesiz bakıma ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlere yönelik ilk kurumsal çalışmalar Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından yerine getirilmiştir. Özellikle savaşlarda yetim ve öksüz kalmış çocukları himaye etmek üzere 6 Mart 1917 de İstanbul’da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti 28 Kasım 1917’de savaş bölgesinden toplanan çocuklar için Firuz Ağa’da 100 kapasiteli bir çocuk yuvası açarak çocuklara yönelik hizmetleri başlatmıştır Daha sonra 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara’da da Himaye-i Etfal Cemiyeti, kurulmuştur. 1935 yılında Himaye-i Etfal Cemiyetinin adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 1937 yılında kamu yararına faaliyet gösteren bir kurum statüsüne kavuşturulmuştur (ASPB, Stratejik Plan 2013-2017).

Korunmaya muhtaç çocukların bakılıp yetiştirilmeleri amacıyla çıkarılan ilk kapsamlı özel kanun, 27 Mayıs 1949 tarihli ve 1950 mali yılından itibaren uygulanmaya başlanan 5387 sayılı kanundur. Bu kanunla korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler Milli Eğitim Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na verilmiştir (Pamir, 1966:14-15, akt. Elmacı, 2007:45-46). Kanun, Milli Eğitim Bakanlığı’nın kanunla verilen görevleri yerine getirememesi yüzünden yalnızca yedi yıl yürürlükte kalabilmiştir. 1957 yılında bu kanunun yerine 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. 6972 sayılı kanun kimsesiz çocuklara bakım konusunda belediyelere, il özel idarelerine, Sağlık ve Milli Eğitim Bakanlıklarına çeşitli sorumluluklar vermiştir (Elmacı, 2007:49). Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili hizmetlerin çok başlı ve dağınık bir halde sunulması birçok yönden eleştiri konusu olmuştur. Bunun üzerine tüm sosyal hizmetlerden sorumlu olmak üzere 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş ve görevini 1983 yılına kadar sürdürmüştür.

24.05.1983 tarihinde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu² çıkarılmış, bu kanun ile Türkiye'deki farklı kuruluşların görev alanı içine giren sosyal hizmetler tek bir çatı altında toplanmıştır. SHÇEK Genel Müdürlüğü 18.03.1989 tarihinde yürürlüğe giren 356 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 14.03.1991 tarih ve 3703 sayılı Kanunla değiştirilerek kabul edilmesi ile faaliyetlerini Başbakanlığa bağlı olarak sürdürmüştür. 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuş; SHÇEK, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğünün faaliyetleri sonlandırılarak ASPB'na devredilmiştir (ASPB, 2012).

7. YKİ Anlayışının Çocuk Koruma Hizmetlerine Yansıması

Osmanlı Devleti'nde sosyal politikalara ilişkin işlevlerin ağırlıklı olarak devlet dışında örgütlenmiş kurumlarca gerçekleştirildiği görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun vakıf, dernek ve tarikatlara terk ettiği sosyal alan Cumhuriyet döneminde de kurumsallaştırılamamıştır.

“Sosyal hizmetlerin kamusal sunumu konusunda 1980’li yıllarda SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla yeterli olmayan bir kurumsallaşma başlamış ve devlete düşen görevler kısmen de olsa kabul edilmiştir. 1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kurulması, sosyal hizmetlerin sunumunda devlete sorumluluk yükleyen ve kurumsallaşmanın başladığı bir dönem olmuştur.” (Taşgın ve Özel, 2011:178-180)

“Özellikle çocuklara ve yaşlılara yönelik hizmet sunumunda önemli bir aktör olan SHÇEK, uzmanlaşmasını sağlayarak kısa sayılabilecek bir zamanda tüm Türkiye’de örgütlenmiştir” (Kesgin,2014:140) Daha sonra 2011 tarihli ve 633 Sayılı KHK ile SHÇEK Genel Müdürlüğü kapatılmıştır. Kurumun işlevleri de, önceki yapıda mevcut olan daire başkanlıklarının, genel müdürlük olarak yeniden yapılandırılmasıyla ASPB’na bağlanarak sürdürülmesi öngörülmüştür. Diğer taraftan yeni kurulan bakanlık işletme değer ve hedefleri esas alınarak yapılandırılmıştır. ASPB’nın 2013-2017 Stratejik Plan ve Dokuzuncu Kalkınma Planında bakanlığın temel amaç ve hedefleri bu hedefler doğrultusunda şu şekilde ifade edilmektedir;

² Bu Kanunun adı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” iken, 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı KHK’nin 35 inci maddesiyle Sosyal Hizmet Kanunu şeklinde değiştirilmiştir.

Bakanlığımızın kuruluşu ile; Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım alanında hizmet veren kamu kurumları tek bir bakanlık çatısı altında toplanarak; çalıştığı hedef kitleyi bilen, etkili, verimli, şeffaf, hesap verebilir, hizmet alan memnuniyetine odaklı, ölçebilen, izleyebilen, kontrol edebilen ve denetleyebilen bir yapının oluşturulması hedeflenmiştir (ASPB,2012).

Bu değişiklik YKİ Anlayışının ilkelerinin sosyal hizmetlerin çocuk koruma hizmetleri alanında da uygulamaya geçirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu dönüşümün etkileri ve sonuçlarını YKİ ilkeleri olan “yerelleşme, özelleştirme, performans denetimi, uzmanlaşma, yönetim ve siyasetin birbirinden ayrılması, performans denetimi” ilkeleri açısından değerlendirmek yararlı olacaktır.

7.1. Uzmanlaşma ve fonksiyonel bölünme: 2011 tarihli 6223 sayılı Kanuna dayanılarak çıkarılan KHK’ler, bazı hizmet bakanlıkların birleştirilmesine, yeni bakanlıklarının kurulmasına, devlet bakanlıklarının kaldırılmasına, başbakanlığa bağlı bazı kuruluşların hizmet bakanlığına bağlanmasına veya yeni kurulan bakanlıkların kuruluş kanunları ile birlikte bu kuruluşların ortadan kaldırılmasına yol açmıştır. 6223 sayılı Kanuna istinaden çıkarılan KHK’lar ile birlikte, o kurumun adını taşıyan (milli eğitim, sağlık, aile ve sosyal politikalar, sanayi ve teknoloji uzmanlığı, ulaştırma ve haberleşme uzmanlığı vb.) uzmanlıklar oluşturulmuş ve/veya arttırılmıştır. Bu kadroların ihdas edilmesindeki amaç “ara yönetim kadrolarının azaltılarak ve/veya kaldırılarak işlerin uzmanlar eliyle yürütülmesi, hiyerarşik yapının yatay bir şekilde tabana yayılarak faaliyet ve işlemlerin daha az hiyerarşik yapı içerisinde gerçekleştirilmesi” olarak açıklanmıştır (Saylam ve Öktem, 2015:16).Bu amaçla 643 sayılı KHK’nin 7. maddesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Denetçileri ve ASPB Denetçi Yardımcıları ihdas edilirken, 633 sayılı KHK’nin 31. maddesi ile de Bakanlığın merkez teşkilatı birimlerinde istihdam edilmek üzere, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı ve Uzman Yardımcıları ile Aile ve Sosyal Politikalar Denetçileri ve Denetçi Yardımcıları kadroları getirilmektedir (633 s. KHK madde 31).

Bir taraftan da 633 Sayılı KHK ile SHÇEK Genel Müdürlüğü kapatılırken kurumun işlevleri de, önceki yapıda mevcut olan daire başkanlıklarının, genel müdürlük olarak bakanlığa bağlanması yolu ile sürdürmesi amaçlanmıştır. Ana hizmet alanlarından sadece gençlik hizmetleri Gençlik ve Spor Bakanlığı’na bağlanarak bu uygulamanın dışında bırakılmıştır. Bu süreçte, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kapatılarak, ASPB’na bir genel müdürlük düzeyinde bağlanmıştır. Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu kapatılarak, ASPB’na Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel

Müdürlüğü Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı kapatılan SHÇEK'e bağlı Özürlüler ve Yaşlılar Daire başkanlıklarıyla birleştirilerek, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü adı altında bağlanmıştır. Bunun dışında Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı kurularak Bakanlığa bağlanmıştır. Böylece sosyal hizmetler alanında dağınık bir şekilde faaliyet gösteren kurumlar öncelik daha büyük bir örgütlenme olan bakanlık teşkilatı altında toplanmış daha sonra da yeniden daha küçük uzmanlık birimlerine ayrıştırılmıştır. Böylece YKİ anlayışından beklenen fonksiyonel bölünme gerçekleştirilmiştir.

7.2. Politika Belirleme ve Hizmet Üretme Birimlerinin Birbirinden Ayrılması:

Sosyal Hizmet alanını ASPB çatısı altında yeniden yapılandıran 633 sayılı KHK ile bakanlığın görevlerinden “eşgüdüm ve koordinasyon” boyutu “Sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek” (633 Sayılı KHK md.2/a) hükmü ile dikkat çekici şekilde ön plana çıkartılmaktadır. Diğer yandan da bakanlığa, “Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ilke, usûl ve standartları belirlemek, bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların taşınması zorunlu olan nitelikleri ve bunlara rehberlik edecek programları geliştirmek” (633 Sayılı KHK md.2/h); “Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinin, belirlenen ilke, usûl ve standartlar çerçevesinde denetimini yapmak” (633 Sayılı KHK md. 2/ı) hükümleri ile de sosyal nitelikli hizmetleri özel sektöre, gönüllü kuruluşlara ve tüzel kişilere gördürebilme yetkisi verilmektedir.³ Bu düzenlemeyle Bakanlık ağırlıklı olarak genel ve ulusal politikaları belirleme, kontrol ve koordinasyon, ulusal stratejiler belirleme, rehberlik çalışması gibi uygulamaları yapmakla görevlendirilmiştir ve böylece hizmet sunumunu doğrudan doğruya kendisi yerine getiren temel bir aktör olmaktan çıkarılmıştır (Kesgin, 2012:48). Böylelikle, YKİ anlayışının ikinci önemli özelliği olan yönetim ile politika üretme görevleri birbirinden ayrılırken ASPB hizmet sunan yapıdan, politika belirleyen ve koordinasyon sağlayan bir yapıya dönüştürülmüş olmaktadır.

7.3. Yerelleşme: Eryılmaz (1995:90) yerelleşme kavramını, gelişme dinamiklerinin mümkün olduğunca yerel oluşumlara bağlı olması şeklinde tarif etmektedir. Bu anlamda

³ Aynı düzenlemenin çocuk koruma hizmetlerine yansımaları açısından bkn. 633 sayılı KHK md. 2/c, md.8/c ve 8/ğ

yerelleşme; yetki, görev ve kaynakların ulus devlet yapısı içinde merkezden yerele doğru akışını ifade etmektedir.

Yerelleşme sürecinde ulus devlet yapısı içinde merkezi yönetimden yetki, görev ve kaynak aktarımı sadece yerel yönetimlerle sınırlı kalmamakta, bu akış aynı zamanda merkezden, taşradan ya da yerel yönetimlerden sivil toplum kurumlarına (STK), cemaatlere, toplum dayanışmasına ve hatta özel sektöre doğru gerçekleştirilmektedir. Bongwa (2004)' da yerelleşmeyi, “yetkilerin, daha üst konumdaki hükümet yapısından, daha alt konumdaki başka birimlere aktarılması; kamusal faaliyetlere ilişkin yetki ve sorumlulukların; merkezi yönetimden, ona bağlı yarı özerk yapıdaki (bağımsız gibi görünen) hükümet kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine (NGO) yada özel sektöre kaydırılması” şeklinde tanımlayarak bir bakıma bu tespiti doğrulamaktadır.

Sosyal hizmetlerin örgütlenmesi açısından geriye bakıldığında ülkemizde bu hizmetlerin 1983 yılına kadar tek bir merkezi kurum tarafından yerine getirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Örneğin, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) (1968-1972)'nda, da tek elden idaresi mümkün olan sosyal hizmetlerin Sosyal Hizmetler Kurumu içinde birleştirileceği; III. BYKP (1973-1977)'nda, sosyal yardım ve refah hizmetlerini tek elde toplanarak mali idari, personel ve hizmet standardı yönünden bütünleşmeyi sağlayacak olan kanuni düzenlemelerin gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. IV. BYKP (1979-1983)'nda ise, yaşlı, özürlü, kimsesizler, korunmaya muhtaç çocuklar, toplumsal sorunları olan gençler ve diğer engelli gruplara sosyal hizmet ve sosyal yardımların götürülmesi; bu amaçla huzurevi, kreş, rehabilitasyon ve diğer toplumsal hizmet tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi gerektiği, bunların da hizmetleri tek elde toplayacak bir Sosyal Hizmetler Kurumunun kurulmasıyla mümkün olacağı ifade edilmiştir. 24.5.1983 tarihinde SHÇEK Kanunu'yla yeni bir kamu hukuku tüzel kişisi olan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”nun kurulması korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetim birimlerinin sorumluluğundan SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne devredilmesi amaçlanmıştır.

Dünyada YKİ anlayışının yükselmesine paralel olarak 1980'li yılların ortasından itibaren korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan hizmetleri de içine alan sosyal hizmet uygulamasında sorumluluğun yerel yönetimlere devredilmeye başlandığı görülmektedir. Nitekim; VI. BYKP'ında da bu amaca yönelik olarak şu ifadeler yer almıştır

Sosyal hizmet ve yardımların düzenlenmesinde mahalli yöneticiler ile o mahallin insanların da daha fazla rol almalarının sağlanması; çocuk yuvası, yetiştirme yurdu ve

diğer sosyal kuruluşların yapımında vakıflar ve özel kesim girişimlerinin teşvik edileceği; mahalli idarelerin sosyal hizmetler ve yardımlar konularındaki katkılarının arttırılacağı” ifadeleri yer almıştır (DPT, 1989: 306).

Yedinci BYKP’ında ise; halkın ortak yerel ihtiyaçlarını karşılayan, yerel yönetimlerce yürütülmesiyle etkinlik, hız ve verimlilik kazanan kamu görevlerinin yerel yönetimler tarafından yürütülmesinin sağlanacağı; bu amaçla turizm, çevre, kültür, spor, köy hizmetleri ve sosyal hizmetlerden başlayıp plan dönemi boyunca diğer sektörlerle de yaygınlaştırılacak şekilde merkezi yönetim tarafından sağlanmakta olan bazı hizmetlerin il özel idarelerinden başlanmak üzere yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğuna bırakılacağı belirtilmiştir (DPT, 1995: 130-131).

YKİ ilkelerinden biri olan yerelleşme ilkesi özellikle, 2004 yılından sonra başlatılan Kamu Yönetimi Reformunun temel bir unsuru olarak sosyal hizmetlerin çocuk koruma hizmetleri alanındaki uygulamalarına belirgin bir şekilde yön vermektedir. 2005 tarihli ve 5302 Sayılı İl özel İdaresi Kanunu ile bu hizmetlerin verilmesi yerel yönetim birimlerine devredilmiştir. Kanun’un 6. maddesi ile “sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; il sınırları içinde il özel idarelerinin görevlerinden sayıldıktan sonra; ardından hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, il özel idaresinin malî durumu, hizmetin ivediliği ve verildiği yerin gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak belirleneceği hükmü eklenmiştir. Böylece bu hizmetlerin sağlanması özel idarenin diğer görevleri arasında sayılan sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı, imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetlerin arasına bir öncelik ve hatta zorunluluk ölçütü getirilmeden sırasını bekleyecek ve ivedilikle çözülmesi içinde sorunun boyutlarını iyice büyümesi gerekecek ve bu hizmetler ancak il özel idarelerinin maddi olanakları ölçüsünde sağlanacaktır.

2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 77. maddesi ile Belediye; çocuklara, özürülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programları uygulamakla görevli sayılmıştır. Böylece bu hizmetlerin sağlanmasında devlet açıkça kendini sorumlu görmediği gibi, bu işi yerel yönetimlere, yerel yönetimler de hayırsever gönüllülere yıkmaktadır.

Görüldüğü gibi, Kamu Yönetimi Reformu kapsamında yapılan yasal değişikliklerin çoğu sosyal hizmetler ve yardımlar alanında belediyelerin ve gönüllü kuruluşların rolünü arttıracak yapıdadır. Söz konusu bu yasal değişikliklerle sosyal politika alanındaki sorumlulukları yerel yönetimlere havale edilirken yerel yönetimlere de bu sorumlulukları sivil toplum kuruluşlarına, gönüllü kuruluşlara, toplum dayanışmasına ve hatta özel sektöre yükleme yetkisi verilmektedir. Nitekim sosyal hizmetlerin yerine getirilmesinde öngörülen bu örtük amaç ASPB 2013-2017 Stratejik Planında da şu şekilde ifade edilmiştir; “*Sosyal hizmet kuruluşlarının yerelleştirilmesi yönünde politikalar geliştirilecek ve bu yönde düzenlemeler yapılacaktır. Yapılacak mevzuat çalışmaları ile özel sektör desteklenecek ve STK’ların sosyal hizmetlere olan katkısı arttırılacaktır*” (ASPB,2012).

Böyle bir uygulama ile yerel yönetimlerin sosyal hizmetlerle ve toplumla olan bağı kesilirken bu süreçte aynı zamanda yerel yönetimlerin gücü, yetkisi ve kaynakları özel sektöre aktarılarak yerel yönetimlerin sosyal hizmetlerden arındırılması gerçekleştirilmektedir. Böylelikle sosyal hizmete gereksinimi olan vatandaşlar ve haliyle korunmaya muhtaç çocuklar hak ettikleri hizmet konusunda doğrudan özel sektörle ve özel sektör değerleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

7.4. Özelleştirme: Yukarıda ki açıklamalarda da belirtildiği üzere yerelleştirme yetki, kaynak ve görev aktarımında sadece yerel oluşumlarla sınırlı kalmayıp özel sektörü de kapsadığı için yerelleştirme ve özelleştirme uygulamaları kaçınılmaz olarak eş zamanlı olarak gerçekleştirilmektedir.

“2011 yılında ki değişiklikle ASPB’na devredilmeden önce Türkiye’de sosyal hizmetler çoğunlukla SHÇEK Genel Müdürlüğü aracılığı ile sunulmaktaydı. Daha sonra ise uzun yıllar merkezi hükümetin idaresine bağlı olarak ve kamusal sorumluluk anlayışıyla sosyal devlet ilkeleri çerçevesinde örgütlenmiş bir kamu kuruluşu (Şahin Taşgım ve Özel, 2011:181) olarak faaliyet gösteren kurumun taşra teşkilatı 2011 tarihli 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile il özel idaresine devredilmiştir. ⁴Böylece, SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün taşra teşkilatı ortadan kaldırılarak ve kuruluşlar il özel idarelerine ve belediyelere bağlanma yoluyla özelleştirmenin ve piyasaya açılmanın önü açılmak istenmiştir.

7.5. Sözleşmeli Personel Uygulaması: Sosyal hizmetlerde özelleştirmenin bir boyutu da bu hizmetleri yerine getirmekle görevli personelin istihdam biçimi olarak sözleşmeli

---

⁴ Devir işlemi daha sonra Anayasa Mahkemesi kararı ile bu düzenlemeyi yapan 9. Madde, Anayasa Mahkemesi’nin 11/10/2012 tarihli ve E.: 2011/82 ve K.: 2012/150 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

personel uygulamasının tercih edilmesidir. Nitekim; yukarıda da ifade edildiği üzere, ASPB'nin hizmetlerini daha ziyade özel hizmet alımı kapsamındaki personel aracılığıyla yerine getirdiği böylece de istihdamda taşeron istihdamın ön plana çıktığı görülmektedir. 2012 verilerine göre 27487 personelden sadece 10647'si memur statüsünde görev yapmaktadır(ASPB 2012). ASPB'nin 2015 yılı faaliyet planına göre Resmi huzurevlerinde 1907 kadrolu ve 5617 hizmet alımı olmak üzere toplam 7524 personel görev yapmaktadır. ASPB'nin başka bir dokümanında da 2012 yılında özel hizmet alımı yolu ile toplamda 15972 personel istihdam edildiği belirtilmektedir (ASPB,2012).

Bunun dışında Sosyal hizmetlerin yerine getirilmesinde SHÇEK'nin yerini alan ASPB'nde 633 Sayılı KHK'nin 31. maddesi ve 643 Sayılı KHK'nin 7. maddesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Denetçileri ve ASPB Denetçi Yardımcıları ihdas edilmesi öngörülmüştür. KHK ile merkez teşkilatında görev yapan yöneticiler, Aile ve Sosyal Politika Uzmanları ve Denetçileri ile kadro karşılığı sözleşme yapılabilecektir (633 Sayılı KHK md.32).

7.6. Yönetişim: “Yeni kamu işletmeciliğinin merkezi bileşenleri temelde örgüt içine odaklanarak, özellikle personel yapısında, örgütlenme ve yönetim tarzında önemli değişimlerin gereğine işaret etmiştir. Kısa süre sonra bu anlayış, devlet yönetimi ve örgütlenmesini toplumsal ve siyasal bağlamdan ayırttığı dolayısıyla fazlasıyla içe dönük olduğu eleştirilerine maruz kalmıştır”. (Kickert, 1997, akt. Güzelsarı,2004). Böylece, “kamu yönetimi alanında yönetim modelinin, yeni kamu yönetimi modelinin ortaya çıkardığı olumsuzluklara bir alternatif olarak geliştirildiği kabul edilmektedir. Nitekim yeni kamu yönetimi uygulamalarıyla ortaya çıktığı öne sürülen güven kaybı, parçalanmışlık, devletin etkisizleşmesi ve kamu sektörünün piyasalaşması gibi olumsuzlukların yönetim modeliyle giderildiğini söylemek mümkündür” (Ateş ve Kırılmaz,2010: 2015).

Nitekim; Dünya Bankası, IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar da kamu işletmeciliği yaklaşımının “devlete karşı piyasa” formülasyonunun eksikliğine dikkat çekerlerken, bunun yerine “devletle birlikte piyasa ve sivil toplum” formülünü önermişlerdir. (Kooiman and Van Vilet, 1993: 64 akt. Kalfa ve Atay, 2008:231). Bu modelde, devlet-toplum ilişkilerinin kurulmasında, “devlet-toplum karşıtlığı” kaldırılarak yerine “birlikte yönetme” iddiasını taşıyan “devlet toplum birlikteliği” konulmaktadır (Bayramoğlu, 2005: 40-41). Böylece kamu yönetimi işletmeciliği yaklaşımına eleştiriler karşısında meşruiyet kazandırma çabasının ürünü olarak ortaya çıkan yönetim kavramı yönetim sürecinde hükümet dışı aktörlerin de etkin bir şekilde yönetime katıldığı, süreçte rol oynayan aktörler ve örgütler

arasındaki etkileşimi, formal ya da resmi sıfatı bulunmayan kişi, grup ve kuruluşların katılımını ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 145).

YKİ İşletmeciliğinin bir unsuru haline gelen yönetim modeli sosyal hizmetlerin çocuk koruma hizmetleri alanındaki uygulamalarına belirgin bir şekilde yön vermektedir. Nitekim sosyal hizmetlerin yerine getirilmesinde öngörülen bu unsur ASPB 2013-2017 Stratejik Planında ‘da şu şekilde ifade edilmiştir;

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak; sosyal politikaların belirlenmesi uygulanması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasında üstlendiğimiz rolün önemi ile; aile ve sosyal politikalar alanında faaliyet gösteren tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, STK’lar ve özel sektörün birbiri ile koordineli çalışması, hizmetlerin belli bir kalite ve verimlilikte sunulması esas amacımızdır (ASPB, 2012)

Bunun gibi VIII. BYKP’ında Sosyal hizmetlerin yerelleştirilmesinde, dağınık kurumsal ve finansal yapılanma, kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliğinden kaynaklanan önemli sorunlar bulunduğu belirtildikten sonra, özel sektörün ve gönüllü kuruluşların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (DPT, 2000:111). Aynı amaç daha sonra ki IX. BYKP,’ında da (DPT, 2006: 97-98) ifade edilerek bu hizmetlerin yerine getirilmesi sorumluluğunun merkezi yönetim-yerel yönetim-özel sektör - STK arasında paylaşılması ve böylece bu alanda yönetim mekanizmasının uygulamaya geçirilmesi amaçlanmıştır. Böylece sosyal hizmetler, devlet tarafından sunulması gereken “temel kamu hizmeti” olmaktan çıkarılarak; yerel yönetimlere, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına, toplumsal dayanışmanın hayırseverlik duygularına terk edilmektedir.

7.7. Açıkça belirlenmiş standartlar ve performans ölçümleri: YKİ, kaynakların etkin kullanımını sağlamak için performans standartları geliştirmekte, çıktılar üzerine vurgu yapmakta, rekabeti geliştirmekte, ve sözleşmeciliğe önem vererek, yetki devrini öngörmektedir (Christensen-Legreid, 2002:20). Nitekim ASPB’nın Kuruluş ve Görevlerini düzenleyen 633 sayılı KHK’nin 4. ve 12. maddelerinde de, Bakanlığa standartları ve performans kriterlerini belirleme ve uygulamayı izleyip değerlendirmek konusunda yükümlülükler verilmiştir:

Bakanlığın görev alanına giren hususlarda politika ve stratejiler geliştirmek, bunlara uygun olarak yıllık amaç ve hedefler oluşturmak, performans ölçütleri belirlemek, Bakanlık bütçesini hazırlamak, gerekli kanunî ve idarî düzenleme çalışmalarını yapmak, belirlenen stratejiler, amaçlar ve performans ölçütleri

doğrultusunda uygulamayı koordine etmek, izlemek ve değerlendirmek (633 Sayılı KHK md. 4/b)

Denetim Hizmetleri Başkanlığının görevleri şunlardır: a) Sosyal hizmet ve yardım kuruluşlarınca sunulan hizmetlerin kontrol ve denetimini ilgili birimlerle işbirliği içinde yapmak, sunulan hizmetlerin süreç ve sonuçlarını mevzuata, önceden belirlenmiş amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine ve kalite standartlarına göre analiz etmek, karşılaştırmak ve ölçmek, kanıtlara dayalı olarak değerlendirmek, elde edilen sonuçları rapor hâline getirerek ilgililere iletmek. (633 KHK md. 12/1)

Yukarıda özetlenen YKİ anlayışının sosyal hizmetlere olan etkisi elbette ki bu alanın en önemli uğraş unsurlarından biri olan bakıma muhtaç çocukların korunması alanına da etki edecektir. Belirtmek gerekir ki bu etkiyi doğuracak önemli yasal düzenlemeler yapılmış durumdadır. Öncelikle bu bağlamda 27.05.1983 tarihli ve 2828 Sayılı SHÇEK Kanununun “Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin sosyal hizmetler, ancak bu Kanunla kurulan Kurum tarafından yürütülür” (md.4/e) hükmü, 1.07.2005 tarihli ve 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun 27. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Aynı yılda çıkarılan 5302 Sayılı İl Özel İdareleri Yasasının 6. maddesi ile İl Özel İdarelerine “çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu” açma yetkisi tanınarak devletin bu alandaki görevleri il özel idarelerine havale edilmiştir. Aynı kanunun 65. maddesindeki “İl özel idaresi sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular” hükmü ile il özel idarelerine havale edilen bu görev bu sefer de dayanışma ve katılım unsurlarına yapılan vurgu ile meşruiyet kazandırılarak gönüllü hayırsever sektöre havale edilmektedir. 64. maddedeki “İl özel idaresi, il genel meclisinin kararı üzerine yapacağı anlaşmaya uygun olarak görev ve sorumluluk alanlarına giren konularda; Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar ve 507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanunu kapsamına giren meslek odaları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirebilir” (md. 64/c) hükmü ile de bu gönüllü sektörün içine dernekler, vakıflar ve meslek odaları da dâhil edilmektedir. Tahmin etmek gerekir ki yerel yönetimlerin sorumluluklarının artması nedeni ile sosyal hizmetler ve haliyle bakıma muhtaç çocukların korunması ile ilgili hizmetler yerel yönetimler üzerinde “atamasa da bir şekilde hafifletmesi gereken bir yük” durumundadır. Dolayısıyla merkezden yerel yönetimlere yüklenen bu

görevlerin yerel yönetimler tarafından da bir şekilde gönüllü kişi ve kurumlara ve hatta özel sektöre dağıtması kaçınılmaz bir sonudur.

Bu tür hizmetlerin özel sektöre devri, kar etme güdüsü içinde olan özel sektörün düşük ücretle ve gerekli eğitimden yoksun, vasıfsız taşeron personel çalıştırma neticesinde duyulan memnuniyetsizlik ya da bilgisizlik sorunlarının, sunulan bakım hizmetlerine de olumsuz olarak yansıma ihtimalini içinde barındırmaktadır. Diğer yandan, çocuk koruma hizmetlerinin merkezi yönetimden yerel yönetimlere devredildiği, yerel yönetimlere de bu hizmetleri özel sektöre gördürebilme ya da yönetim adı altında gönüllü ve özel sektörleri işe ortak edebilme yetkisi verdiği bu örgütlenme şeklinde öncelikle alandaki hizmetlerin kimin tarafından, hangi ölçüde yerine getirileceği, aksaklık durumunda kime hesap sorulabileceği, hizmetten yararlanabilmek için kime başvurulacağı gibi pek çok konuda bir karmaşanın söz konusu olması muhtemeldir. Alanda bu kadar aktörün faaliyet gösterecek olması hizmetlerin tekrarlanmasına yol açabileceği gibi yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla alanda bir sahipsizlik durumu da oluşturabilir. Dahası gönüllü kişi ve kuruluşlar ve hatta özel sektörün çocuk koruma hizmetlerine dahil edilmesi bu amaçla kurulmuş bulunan kuruluşlara yardım toplamak için gönüllüler ve yerel yönetimlerce halkın merhamet hislerini harekete geçirmek için, korunmaya muhtaç çocukların kermesler, balolar, gösteriler gibi etkinlikler yolu ile teşhir malzemesi haline getirilmelerine sebep olabilir.

Günümüzdeki Korunmaya muhtaç çocuklar için öngörülen yönetim modelinin benzeri aslında 1950'li yılların sonunda da kısa bir süre için uygulanmıştı. Nitekim 1957 yılında çıkarılan 6972 sayılı kanun ile de, kapsamına giren çocukların bakılması ve korunması görevleri, esas olarak belediyeler ile il özel idarelerinin ortaklaşa kurdukları koruma birliklerine verilmişti. Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili hizmetlerin bu şekilde çok başlı bir görünüm arz etmesini birçok bakımdan eleştiri konusu olmuş ve bu hizmetlerin merkezi bir plan ve disiplin içinde yürütülmesi yönünde söylemler yükselmişti.

Örneğin söz konusu dönemde Tülay, (1966: 12-13 akt. Elmacı, 2007:48) “*Korunmaya muhtaç çocuklar dâvası ne sosyetenin fantezisi, ne belirli bir zümrenin his ve heves konusu Ne politikacının basamağı ... değil de mesele milli bir memleket davası*” diyerek bu hizmetin verilmesini *Devletin kudretli elinde derlenip toparlanıp yöreğine konulmasını...* uygun görmüştü. Bunun gibi Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun o zamanlardaki Genel Başkanı olan Emin Halim Ergun'da (1966:9'dan akt. Elmacı, 2007:48) çocukların korunması konusunu tek bir idareye bağlamayı ve iyi niyetlerine rağmen bu konuda bilgileri olmayan ehliyetsiz ellerden bu işin kurtarılmasını istemişti. Fer (1970:40'dan akt. Elmacı, 2007:49)

memlekette bütün sosyal hizmetler gibi, çocuklara yönelmiş sosyal hizmetlerin de ancak merkezi bir plan disiplini içinde başarıya ulaşabileceğini belirtmişti. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, çocuk koruma hizmetlerinin bu kadar çok aktöre havale edilmesinin geçmişteki uygulamalarında yol açtığı bütün bu sakıncaların günümüzde de işin içine bir de özel sektörün girmesi durumunda daha da şiddetli bir şekilde karşımıza çıkma ihtimali hayli fazladır.

8. Sonuç

Bilindiği gibi yoksullara, engellilere, yaşlılara ve çocuklara yönelik sosyal hizmetler, uzun yıllar, dinsel inanış ve değerlerin yönlendiriciliğinde, vakıflar ve hayırseverler tarafından gönüllülük ve dayanışma yolu ile yerine getirilmiştir. Sosyal hizmetlerin bir hak olarak gelişmesi ve kabul görmesi ise ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışının yaygınlaşması ile mümkün olmuştur. Nitekim sosyal hizmetlerin devletin gözetiminde ve sorumluluğunda yerine getirilmesi gereken bir görev olduğu kabulü ancak üçüncü kuşak insan hak ve özgürlükleri temelinde yükselen sosyal devlet anlayışı içinde kendine yer bulmuştur. Karataş (2002) insan hak ve özgürlüklerin tanınması ve genel düzeyde gerçekleştirilmesi durumunda bile vatandaşın bu haklardan yararlanmasının, ancak sosyal hizmet programları ve müdahaleleriyle olanaklı olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmetlerin sosyal devletin amaçlarını gerçekleştirmesi ve felsefesinin yaşatılması açısından kilit rol oynadığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Çeşitli sebeplerle ebeveyn desteğinden yoksun kalmış çocukları korumak ve geliştirmek ise sosyal hizmetlerin en temel amacını oluşturmaktadır.

Neoliberal ekonomik politikaların birbiri ardına uygulamaya geçirildiği günümüzde ise sosyal devlete yüklenen anlayışın değişmesi ile birlikte, sosyal hizmetlerde ve dolayısıyla çocuk koruma hizmetlerinin yerine getirilmesi konusunda da yönetim uygulamaları yoluyla, geleneksel yöntemlere başvuru şeklinde bir geriye dönüş yaşanmaktadır.

Nitekim günümüzde bakıma muhtaç çocukların korunması sorunu ile ilgilenen sosyal hizmetlerin Yeni Kamu İşletmeciliği akımından destek alarak serbest piyasaya ve sivil aktörlere doğru havale edilmesi söz konusudur. Bu süreç yeni yerel yönetimler yasasıyla, öncelikle belediyelerin sosyal hizmet alanında hizmet sunumu görevlerinin artırılması, sonra da belediyelere “ özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına iş gördürme” yetkisi verilmesi yolu ile işletilmektedir. Bir taraftan da vergi indirimi karşılığında sermayenin, Avrupa Birliği programlarıyla da sivil toplumun sosyal projelere özendirilmesi, sağlanırken diğer yandan da, din temalı kurum ve kuruluşların alana olan ilgisi de kabul edilerek sosyal hizmetler alanında

faaliyet gösterecek aktör sayısı artırılmaktadır. Bu süreçte çocukların korunması görevi öncelikle yerel yönetimlere oradan da sivil toplum girişimi olduğu söylenen dini kurumlar, dernekler, vakıflar ve hatta bireylere havale edilmektedir.

Ancak, sosyal hizmetlerin, özelde de çocuk koruma hizmetlerinin bu şekilde piyasaya taşınması bu alanda kuralsızlaşma ve denetimsizlik sorunlarına neden olabilir. Bu durum ise, çeşitli mağduriyetler nedeni ile koruma altına alınmış çocukların başka türlü mağduriyetlerine yol açabilir. Özellikle son zamanlarda çocuk istismar ve ihmali konusunda yaşanan olumsuz durumlar bu alanın özelleştirme kapsamı dışında tutulması ve devlet himayesi ve kontrolünde kalması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada sosyal hizmet alanının önemli bir alanı ve bir kamu hizmeti olan çocuk koruma hizmetlerine YKİ anlayışının nasıl yansıdığı ve olası etkileri irdelenmiştir. Bunu yaparken çalışma mevzuat ve yasal düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Aynı problemin çocuk koruma alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar üzerinde bir alan araştırması ile irdelenmesi alana daha fazla katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Orhan ve ÖZKAN, Döndü Sönmez (2015), “Sosyal Hizmet Perspektifinde Çok Uluslu Gönüllü Kuruluşlar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Sosyal Hizmet Özel Sayısı, ss.137-147.

AİLE ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2012). 2013-2017 Stratejik Planı, Ankara

AİLE ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 633 Sayılı KHK. Kanun Hük. Kar.nin Tarihi : 3/6/2011, No : 633 Yetki Kanununun Tarihi : 6/4/2011, No : 6223 Yayımlandığı R.G. Tarihi : 8/6/2011, Sayı : 27958.

AKYÜZ, Bülent, (2015), Sosyal Hizmet Kurumlarında Toplam Kalite Yönetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Sosyal Hizmet Özel Sayısı, ss.21-36.

ATEŞ, Hamza ve KIRILMAZ, Harun, (2010), Bir Yönetişim Modeli Örneği: Kamu Hastane Birliği, Aydın A.H., Taş İ.E., Kılıç M., Gül Z., (ed.), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, ss. 229-250.

BAYRAMOĞLU, Sonay, (2005), Yönetişim Zihniyeti, İletişim Yayınları, İstanbul.

BELEDİYE Kanunu: KN: 5393 KT: 3/7/2005 RG: 13/7/2005 Sayı : 25874

BİRLEŞMİŞ Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, (20 Kasım 1989), Erişim tarihi: 03.07.2016, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>

BONGWA, A., (2004), Decentralization, Public Management and Urban Governance in Transitional Countries, Short Course Training Materials, IHS, Rotterdam, Holland.

CANPOLAT, Hasan ve CİHANGİR, Mehmet, (2010), “Değişen Dünyada Kamu Yönetiminin Geleceği ve Türkiye'nin Reform Gündemi: Devletin Daha Fazla Demokratikleşmesi”, Türk İdare Dergisi ,466, ss.25-45.

CHRISTENSEN, T., LEGREID, P., (2002), A Transformative Perspective on Administrative Reforms. New Public Management, England: Ashgate, pp.13-39.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (1967), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (1972), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (1978), Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (1984), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (1995), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DEVLET Planlama Teşkilatı (DPT), (2006), Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DOĞAN, Naci, (2015), “Küreselleşme Bağlamında Sosyal Haklar ve Türkiye”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(40) , ss. 658-674.

ELMACI, Davut, (2007), Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devri Konusunda Çalışanların Görüşleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Ankara.

ERYILMAZ, Bilal, (1995), “Küreselleşen Dünyada Yerel Yönetimlerin Yeri”, Çağdaş Yerel Yönetimler, 4, (2), ss.89-92.

GENÇ, Yusuf ve BARIŞ, İsmail,(2015), “Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasında Yerinden Yönetimin İşlevselliği”, International Journal of Social Science Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2745> Number: 32 , pp. 95-117.

GRUENING, G., (2001), Origin and theoretical Bases of New Public Management, International Public Management Journal, 4 (1), pp. 1-25.

GÜZELSARI, Selime, (2004), “Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları”, AÜ SBF GETA Tartışma Metinleri Serisi, Ankara.

HOOD, Christopher, C., (1991), “A Public Management for all Seasons”, Public Administration, 69 (1) 3-19.

HUGES, Owen E., (2013), Kamu İşletmeciliği & Yönetimi. Ankara: BigBang Yayınları.

HUGHES, Owen E., (2003), Public Management and Administration: An Introduction, Macmillan, 3 (edt), London.

İL Özel İdaresi Kanunu, KN: 530, KT: 22/2/2005, RG: 4/3/2005 Sayı : 25745.

KAÇER, Fevzi ve ERAT, Veysel, (2014), “Küreselleşme ve Bir Politika Transferi Olarak Yeni Kamu İşletmeciliği”, Pamukkale Journal Of Eurasian Social Economic Studies, 1(2), pp.27-44.

KALFA, Ceren ve ATAAY, Faruk, (2008), “Yönetişim: Devlet ve Toplum İlişkilerinde Yeni Bir Aşama”, Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (3), ss.229-240.

- KARATAŞ, Kasım, (2002), Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler, Ankara.
- KESGİN, Bedrettin, (2012). Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. İnsan Hakları Yıllığı, 30, ss. 41-54.
- KOLTHOFF, E., HUBERTS, L., HEUVEL, H. D., (2007), “The Ethics of New Public Management: Is Integrity at Stake?” PAQ Winter, pp 399-439, <http://faculty.cbpp.uaa.alaska.edu/afgjp/PADM601%20Fall%202007/Ethics%20of%20New%20Public%20Management.pdf>, (18.02.2015).
- LANE, Jan Eric, (2000), The Public Sector: Concepts, Models and Approaches, 3rd ed. , London: Sage Publications.
- LANE, Jan Eric, (1997), “Public Sector Reform: Only Deregulation, Privatization and Marketization?”, Public Sector Reform-Rationale, Trends and Problems içinde, London: Sage Publications, pp. 1-16.
- LAPSLEY, Irvine, (1999). “Accounting and the New Public Management: Instruments of Substantive Efficiency or a Rationalising Modernity?”, Financial Accountability and Management, 15 (3-4), pp. 201-207.
- MAMUR İŞİKÇİ, Yasemin (2013), Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk Hakları Sorunu: Alana İlişkin Bir Araştırma, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Malatya
- MATHIASSEN, D. (1999). The New Public Management and its Critics. International Public Management Journal, 2 (1), pp. 90-111.
- PARLAK, Bekir ve SOBACI, Zahid, (2010), Kuram ve Uygulamada Kamu Yönetimi, Ulusal ve Küresel Perspektifler, 3. Baskı, Bursa.
- RHODES, R.A.W., (1996), “The New Governance: Governing Without Government”, Political Studies, XLIV, pp.562-667.
- SALİM, Muammer, (2011), Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- SAYLAM, Ayşegül ve ÖKTEM, Mim Kemal, (2015), “Türk Kamu Yönetiminde Hizmet Bakanlığı Modeliyle Yeniden Yapılanma: Retrospektif Bir Yaklaşım mı?”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Dergisi SBE, 5, ss.1-20.
- SAYILI, H., MENGENCİ, C., BÜRCÜ, R. (2015). Yönetim Düşüncesinin Evrimi ve Sosyal Hizmet Yaklaşımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Sosyal Hizmet Özel Sayısı, ss.37-57
- SOSYAL Hizmetler Kanunu, K.N:2828, K.T: 24/5/1983, R.G: 27/5/1983, Sayı:18059, Yayımlandığı Düstur: Tertip:5, Cilt:22, Sayfa:355.
- ŞAHİN TAŞĞIN, Neşe ve ÖZEL, Hüseyin, (2011), “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü, Toplum ve Sosyal Hizmet”, 22 (2), ss.175-190.
- USTA, Aydın, (2014), “Yeni Kamu Yönetimi Bağlamında Dengeli Sonuç Kartı Uygulamaları: Belediyeler Üzerine Bir Araştırma”, Çağdaş Yerel Yönetimler, 23(1), ss.15-37.

3046 sayılı Kanun ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G.: 08/06/2011, Sayı: 27958.

ÜSTÜNER, Yılmaz, (2000), “Kamu Yönetimi Kuramı ve Kamu İşletmeciliği Okulu”, Amme İdaresi Dergisi, 33(3), ss.15- 31.

YÜKSEL, Mehmet, (2000), “Yönetişim Kavramı Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, 58(3), 145-159, Erişim tarihi: 03.07.2016, <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/2000-3/5.pdf>

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarına Bakış: Muhafazakâr Demokratlıktan Muhafazakârlığa Doğru Evrilişin İzdüşümleri*

Nezahat ALTUNTAŞ¹

Yahya DEMIRKANOĞLU²

Öz

Bu çalışmada Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kadına ilişkin söylem ve politikalarının irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada tarihsel ve betimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede öncelikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasi serüveni ele alınmış daha sonra Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kadına ilişkin söylem ve politikalarına Parti Program ve Tüzüğü üzerinden dönemler halinde değinilmiştir. Çalışma toplumsal cinsiyet bağlamında bir değerlendirme ve sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır. Çalışmanın sonunda, Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından kurulan hükümetler döneminde başta Avrupa Birliği üyeliği gözetilerek kadının insan hakları ve güvenliği, toplumsal statüsünün iyileştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapıldığı; kamuoyunun kadın hakları konusunda bilinçlenmesine önemli katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak, Avrupa Birliği ile ilişkilerin rölantiye alındığı 61. Hükümet döneminde, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kaydedilen kazanımlardan geri adım atılmaya başlandığı görülmüştür. Bu dönemde kadına geleneksel tarihsel roller olan annelik ve eş rollerini yakıştıran, güçlü aile vurgusuyla kadını aile ve evin içine yönlendiren muhafazakâr anlayışa dönüldüğü sonucuna erişilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Adalet ve Kalkınma Partisi, Kadın, Muhafazakârlık, Muhafazakâr Demokratlık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

An Insight to the Discourses and Policies of Justice and Development Party on Women: Projections towards Conservatism from Conservative-Democracy

Abstract

In this study, the purpose is examining the discourses and policies of the Justice and Development Party on women. The historical and descriptive study methods have been made use of in the study. Firstly, the political adventure of the Justice and Development Party has been examined. Then, the discourses and policies of the Justice and Development Party on women have been investigated over the Party Program and Party Codes within periods. The study is concluded within the context of an evaluation on gender mainstreaming and with a conclusion. It has been concluded in the end of the study that during the governments of the Justice and Development Party, important legal and institutional regulations were made on the safety and human rights of women, ensuring developments in their social status and gender equality, and great contributions were made to arouse a public opinion on women rights in the society by considering the European Union Membership process. However, during the 61st Government, in which the relations with European Union were suspended, it has been

* Bu makale Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 2015 yılında hazırlanmış olan "Türkiye'de Muhafazakâr Sağ ve Kadın: MSP'den AK Parti'ye Değişen Siyasal Panorama" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Prof.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, altuntasne@yahoo.com

² Yrd.Doç.Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, yahyadmknlg@hotmail.com

observed that the acquisitions on gender equality are slowly being lost and the steps are being taken backwards. During this period, it has been concluded that the conservative understanding has returned associating the roles of being mothers and wives to the women, which are the historical and traditional roles, and giving women the right to move in an area whose limits are set by men.

Key Words: The Justice and Development Party, Women, Conservatism, Conservative-Democracy, Gender Equality.

1. Giriş

Türkiye'nin otuz dokuzuncu siyasi partisi olarak 14 Ağustos 2001 tarihinde Türk siyasal hayatına giren Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti); siyasi meşruiyet kaygısıyla selefi olan Milli Görüş partileriyle arasına mesafe koyarak "muhafazakâr demokrat" kimlik tanımına yönelmeyi, muhafazakârlıkla liberalliği birbirine eklemleyen Özal geleneğini sürdüren bir çizgide yer almayı tercih etmiştir. AK Parti, AB'ye üyelik, insan hakları ve demokratikleşme gibi Batılı kavramlara yoğunlaşmıştır. AK Parti tarafından kurulan hükümetler döneminde kadının toplumsal statüsü konusunda da önemli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış; kamuoyunun kadın hakları konusunda bilinçlenmesine, siyasette ve ekonomide kadının görünürlüğünün artmasına katkıda bulunulmuştur. Ancak AK Parti'nin güçlü bir aile vurgusunu ön plana çıkarmaya çalıştığı 61. Hükümet döneminde, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kaydedilen kazanımlardan geri adım atılmaya, muhafazakar anlayışın annelik ve eş olma gibi kadına biçtiği tarihsel rollere yönelmeye başlandığı görülmüştür.

AK Parti'nin kadına ilişkin söylem ve politikalarının irdelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, tarihsel ve betimsel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu amaçla AK Parti'nin siyasi geçmişi hakkında bilgi verilerek, kadına ilişkin söylem ve politikaları çözümlenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde AK Parti'nin siyasi serüvenine değinilecektir. Sonraki bölümde AK Parti'nin kadına ilişkin söylem ve politikaları, Parti Program ve Tüzüğü üzerinden ve dönemler halinde irdelenecek ve çalışma toplumsal cinsiyet bağlamında bir değerlendirme ve sonuç kısmıyla tamamlanacaktır.

2. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Siyasi Serüveni

Türkiye'de, Batılı değerleri ve laik düşüncüyü hem siyasi arenada, hem de toplumsal alanda yaymaya ve kökleştirmeye çalışan değerler sistematığı ile Milli Görüş Hareketi'nin temsil ettiği dinsel değerler ve İslamcı siyasetin sistematığının, özellikle 1990'lı yıllarda çok

bariz bir şekilde çatıştığı görülmüştür. Bu çatışma, dinsel temelli siyaset yaptıkları gerekçesiyle Milli Görüş partilerinin bir bir kapatılmasını da beraberinde getirmiştir. “28 Şubat Süreci” olarak ifade edilen dönemde söz konusu çatışma hali, iyice belirginleşmiş ve Türk siyasetinin en önemli gerginlik noktalarından birini teşkil etmiştir (Ersanlı ve Mazlum, 2009: 80). Artan gerginlik, aynı zamanda Milli Görüş geleneği içinde “Yenilikçiler” ve “Gelenekçiler” ayrışmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye’nin büyük bir ekonomik ve siyasi kriz içerisine girdiği bu dönemde, yenilik arayışında olan merkez partilerden bazı milletvekilleri ve mahalli siyasetçiler de Yenilikçi Harekete katılmış ve Yenilikçi Hareket, Türkiye’nin yenilenmesi açısından taşıyıcı bir harekete dönüşmüştür. Erdoğan’ın liderliğinde yürütülen partileşme çalışmaları, geniş toplumsal ve siyasal yelpazeden isimlerin bulunduğu Kurucular Kuruluyla 14 Ağustos 2001’de nihayete ermiş ve AK Parti adıyla vücut bulmuştur. AK Parti, çeşitli partilerden gelen milletvekillerinden oluşan bir grupla TBMM 21. Yasama dönemi faaliyetlerinde yer almıştır (Yılmaz, 2006: 48).

Kuruluşundan günümüze kadar ülke yönetimini elinde bulunduran AK Parti, Batı karşıtı Milli Görüş geleneğinden gelmesine rağmen vizyonunu Batıyla bütünleşme ve AB’ye tam üyelik hedefini izlediği siyasetin merkezine oturtmuştur. AK Parti’nin kuruluşundan itibaren Erdoğan, topluma kendisinin değiştiği ve “Milli Görüş çizgisini bıraktığı” mesajını vermeye çalışmıştır (Çaha, 2006: 16). Erdoğan, partisinin benimsediği bu siyaset tarzını, sunuş kısmını kendisinin yazdığı ve Yalçın Akdoğan tarafından kaleme alınan “Muhafazakâr Demokrasi” adlı kitapta “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamıştır (Akdoğan, 2003: 6).

AK Parti, muhafazakar demokrasi kavramıyla demokrasiye yeni bir tanım veya tür getirmek amacı içerisinde bulunmayıp, bu terkip altında kendisine yeni bir kulvar açmak (Akdoğan, 2005:626) ve bu kulvarda muhafazakârlığın genleri ve tarihi kodlarıyla uyumlu şekilde; ancak siyaset yaptığı coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak, yerli ve köklü değerler sisteminin evrensel ölçülerdeki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretilmesini amaçladığını iddia etmiştir (Aksu, 2012: 36). Bu bağlamda tepeden inme ve dayatmacı yöntemlerle total anlayışların topluma kabul ettirilmemesine ve geleneksel yapının totaliter devrimci müdahalelere karşı korunmasına yönelik olarak doğal bir süreç şeklinde işleyen yavaş ve aşamalı bir değişim anlayışı benimsediğini, kamplaşmadan ve kutuplaşmadan uzaklaşarak bütünleşmeyi (AK Parti 2023 Siyasi Vizyonu, 2012: 6), din-siyaset, gelenek-modernlik, din-devlet gibi alanlarda yaşanan birçok sorunun çözümü açısından siyaseti normalleştirmeyi önceleyen bir politikanın güdülmesini hedeflediğini ifade

etmiştir. AK Parti, bu amaçla da ülkede iktidara gelen partilerin pragmatizm ve popülizmle siyasal kimliklerinden koparak konjonktüre teslim olması ve bundan dolayı söylem krizine girmesinin önüne geçilmesi açısından reel siyaseti benimsemeyi, çoğunluğun hiçbir koşulda temel hak ve hürriyetleri tartışma konusu yapmaması ve azınlıkta bulunanların hak ve özgürlüklerine saygılı olmasını, azınlıkta kalan görüşlerin ve muhalefet hakkının anayasa ile güvenceye kavuşturulmasını, demokrasinin çoğulcu niteliğini pekiştiren bir unsur olarak görülüp kuşatıcı bir siyasi tarzı benimsemeyi (Akdoğan, 2005: 626-627), sivil toplum kuruluşlarına büyük önem verilmesini, ayrıca küçük ama dinamik ve etkili bir devlet anlayışının benimsenmesini yeğlediğini vurgulamıştır (Aksu, 2012: 36).

Parti Programında, liberal anlayış çerçevesinde devletin ekonomik faaliyetlere doğrudan müdahil olmayıp dışında kalma anlayışını benimseyerek düzenleyici ve denetleyici rolleri üstlenmesi; özelleştirme uygulamalarının benimsenmesi; AB, Dünya Bankası, IMF gibi kuruluşlarla milli menfaatler doğrultusunda ilişkilerin sürdürülmesi gerekliliği ve katılımcı demokrasiden yana olduğu vurgulanmıştır (AK Parti, 2001: md. 3/1). Nitekim kendisini; serbest piyasa ekonomisi ve dünya sistemiyle bütünleşen, rekabetçi bir iktisadi anlayışı benimseyen bir parti olarak niteleyen ve bu noktada Türkiye’de muhafazakârlık ve liberalliği birbirine eklemeyen Özal geleneğini devam ettiren bir çizgide yer almayı yeğlemiştir (Doğanay, 2007: 73). Kuruluşundan sonra da Parti olarak ilk girdiği seçim olan 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde %34,4 oranında oy alarak 365 milletvekili çıkaran AK Parti, 2002 genel seçimlerinden sonra girmiş olduğu yerel seçimlerde de %40 oranında oy alarak Milli Görüş geleneğinden gelen bir parti olmasına rağmen, merkez sağın en baskın partisi haline gelmiştir. Ancak AK Parti’nin birinci hükümet döneminde siyasi istikrar sağlamasına rağmen, 2007 yılı başında Cumhurbaşkanlığı makamı için eşî türbanlı adayların gündeme gelmesi, 27 Nisanda yayınlanan E-muhtıra ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca birçok ilde organize edilen “cumhuriyet mitingleriyle” dönem sıkıntılı bir hale gelmiştir. AK Parti, yaşanan bu duruma rağmen 2007 genel seçimlerinden de birinci parti olarak çıkmayı başararak siyasal gücünü pekiştirmiştir (Bedirhanoğlu, 2013: 59).

AK Parti, 2007 genel seçimlerinin ardından girmiş olduğu 29 Mart 2009 tarihli yerel seçimlerde de %38.8 oy oranıyla yine birinci parti çıkmıştır. Yerel seçimlerin ardından 12 Haziran 2011’de yapılan genel seçimlerde oy oranını %49.9’a çıkararak 326 milletvekiliyle TBMM’de temsil olanağına kavuşan AK Parti, üçüncü kez tek başına iktidara gelmiştir. AK Parti, genel seçimlerde yakaladığı bu ivmeyi 30 Mart 2014’te yapılan yerel seçimlerde %45.5

oranında oy alarak sürdürmesine rağmen, 7 Haziran 2015'te katıldığı genel seçimlerde oy oranını %40.87'ye düşürmüştür. Seçimlerde hükümet kurmak için yeterli çoğunluğu elde edemeyen AK Parti'nin sürdürmüş olduğu koalisyon görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, seçimlerin 1 Kasım 2015 tarihinde yenilenmesine karar verilmiştir. 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde de %49.5 oranında oy alan AK Parti, dördüncü kez tek başına iktidara gelmeyi başarmıştır.

3. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları

3.1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarına Parti Program ve Tüzüğü Üzerinden Bakış

Kuruluşunda siyasi kimliğini muhafazakâr demokrat olarak ifade eden AK Parti, devletçi, kalkınmacı ve Batı karşıtı siyasal çizgiden uzaklaşırken (Uzgel, 2013: 18), söylemsel olarak selefi olan Milli Görüş partilerinin İslami referanslı çerçevesinin aksine insan hakları ve demokratikleşme gibi Batılı kavramlara başvurmayı yeğleyen bir siyasi parti olmuştur (Bölükbaşı, 2012: 184). Benimsediği kimlik tanımıyla Milli Görüş geleneğinin devamı olmadığı için çizilen AK Parti, kadın konusunda da siyasal İslamcı çizgiden farklı bir anlayışa sahip olduğunu vurgulamıştır (Tür ve Çıtak, 2013: 614). AK Parti'nin program ve tüzüğüne bakıldığında kadın politikası konusunda Milli Görüş geleneğine göre oldukça olumlu bir noktada bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kadın konusunun “Sosyal Politikalar” başlığı altında “Kadın” ile “Aile ve Sosyal Hizmetler” alt başlıkları içinde yer aldığı Parti Programı'nda kadınlara yönelik olarak ortaya konulan Parti söylem ve politikalarının Partinin selefi olan Milli Görüş partilerinden daha kapsamlı olduğunu görmek mümkündür. Partinin “kadının kamusal yaşama katılımının özendirilmesi için gerekli tüm önlemler alınacaktır” şeklindeki söyleminin yanı sıra, “kadınların partiye üye olmalarının ve siyasette faal rol oynamalarının özendirileceği” dile getirilerek kadının siyasal alanda daha görünür kılınmasının hedeflendiği söylemi, Milli Görüş partilerinin benimsediği geleneksel anlayışı erozyona uğratabilecek türdendir. Partinin “kadının kamusal yaşama katılımının teşviki” söylemi, kadının toplumsal konumunu yeniden tanımlama girişimi olarak algılanabilir (AK Parti, 2002a: 88; Şen, 2004: 350).

Kadın Kolları'na Milli Görüş partilerinden fazla rol atfeden AK Parti, Parti Tüzüğü'nde Kadın Kolları'na Gençlik Kolları ile birlikte Partinin yan kuruluşu olarak yer

vermiş; Tüzüğü'ne "parti üyeliğini kazanmış her kadının, kadın kolu üyeliğine mahsus deftere kaydının yapılmasıyla kadın kolu üyeliğini kazanacağı" kuralını koymuştur. Kadın ve Gençlik Kolları teşkilatlanmasının belde, ilçe ve il düzeyinde ayrı ayrı organlar halinde oluşturulmasının öngörüldüğü Parti Tüzüğü'nün "Disiplin Suç ve Cezaları" başlıklı bölümüne (AK Parti, 2013: 59-60, 70) bakıldığında, disiplin cezasını gerektiren fiillerin saptanmasında toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşımın söz konusu olmadığı görülmektedir (Ka-Der, 2011: 7). Parti Tüzüğü'nün "Mahalle, Köy, Sandık Bölgesi ve Seçim Çevresi Temsilci ve Kurulları"nı düzenleyen 19. maddesinde, bu bölgelerin parti çalışmalarının temel zemini olduğu vurgulanarak, buralarda oluşturulacak temsilcilikler ya da üç kişiden az olmayan temsilci kurullarında en az bir kadın temsilcinin bulunmasına özen gösterileceği belirtilmiştir. Yine bu doğrultuda kadın kollarının parti kademe teşkilatıyla birlikte gruplar oluşturarak köy ve mahalle ölçeğinde parti çalışması yapabileceği ifade edilmiştir. AK Parti'nin kadını siyasal bir özne kılma çabası yönetim yapısı açısından da geçerlidir. Parti Tüzüğü'ne göre kadın kolları başkanları, görevli oldukları yerin teşkilat kademesi yönetimi ile yürütme kurullarının doğal üyesidir. Katıldıkları toplantılarda müzakerelere katılır ve karar verme mekanizması içinde yer alırlar. Ayrıca tüzükte kadın kolları başkanı ile yönetim ve yürütme kurullarının partinin bulunduğu yerdeki teşkilat kademe organlarının yetkilerini kendileri açısından aynen kullanabilecekleri ifade edilmiştir (AK Parti, 2013: 30, 61).

Öte yandan Parti Programı'nda, Partinin öncelik verdiği demokrasi ilkesinin belirleyicilerinden biri olarak "rekabet" ön plâna çıkmaktadır. Serbest piyasa modeli ekseninde, esasen erkeklerle özdeşleştirilen niteliklere sahip temel aktör olarak tanımlanan birey temelli bu yaklaşım, Programda eril cinsiyetçi bir yaklaşımın izlerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Partinin öncelikleri arasında belirlenen "Temel Haklar ve Özgürlükler" başlığı altında, kadının insan haklarına yer verilmediği görülmektedir. "Temel insan hak ve özgürlükleri, insanlığın yüzyıllar boyu süren mücadeleleri sonucu elde edilmiş kazanımdır. Bu özgürlüklerin düzeyi medeni bir toplum olmanın göstergesidir. Medeni dünyanın bir parçası olan Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler açısından hak ettiği konuma getirilmesi, toplumumuzun da beklentisidir. Dolayısıyla atılacak adımlar, uluslararası kuruluşlar istediği için değil, insanımız bu hak ve özgürlüklere layık olduğu için atılmalıdır" şeklinde Parti Programı'nda yer alan söylemde gizlenen "kadınsız insan hakları tasavvuru" ise, doğrudan cinsiyetçi bir yaklaşıma işaret etmektedir (AK Parti Programı, 2001: md. 2/1; Ka-Der, 2011: 9).

AK Parti'de kadınların özellikle STK'lara yönlendirdiği ve buralarda kendilerine daha fazla yer buldukları görülmektedir (Özdemir ve Demirkanoglu, 2015: 242). AK Partinin kadınlarla ilgili STK'lara destek verdiği ve bizzat bu STK'larla organik bağlar kurulduğu görülmüştür. Parti Programı'nda da kadınlarla ilgili dernek, "vakıf ve sivil toplum örgütlerine destek sağlanacak; kadınları ilgilendiren yasal düzenlemeler yapılırken bu örgütlerle işbirliği yapılacaktır" (AK Parti, 2002a: 88) ifadeleriyle kadınlara STK'lar aracılığıyla kamusal alanda görünürlük kazandırılması amaçlanmıştır.

Sivil toplum faaliyetlerini büyük ölçüde kadına hasreden AK Parti, "çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığının önüne geçileceği, eşit işe eşit ücret ve liyakat prensibinin çalışma hayatında hâkim kılınacağı" (AK Parti, 2002a: 87) belirtildiği Parti Programıyla "çalışan kadın" kavramını ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bu durum, Yalçın Akdoğan tarafından kaleme alınan ve AK Parti'nin siyasi manifestosu olarak yayımlanan Muhafazakâr Demokrasi adlı kitapta, AK Parti'nin benimsediği muhafazakâr demokrasi tanımlaması çerçevesinde, muhafazakâr geleneği önemsemekle birlikte modern kazanımları reddeden bir gelenekçilik gütmeye (Akdoğan, 2003: 116) şeklinde izah edilmektedir. Parti programındaki "... ev kadınlarının sosyal güvence kazanmasını sağlayacak çalışmalar gerçekleştirilecektir. Ev içi emeğin saygınlığı korunarak kadınlar için yeni istihdam alanları oluşturulacaktır" (AK Parti, 2002a: 89) şeklindeki taahhütler de ev içi emeğin değer kazanması anlamında önemli adımlardır.

AK Parti'nin Parti Programı'nda yer verdiği bir diğer konu da eğitimidir. Parti Programı'nda "Kız çocuklarının okullaşma oranını artıracak politikalar uygulanacak, onların eğitiminin önündeki engeller kaldırılacak, özellikle kırsal kesimlerde ailelerinin bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır." ifadelerine yer veren AK Parti, yerel yönetimlerin de kadınların sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapması konusunda teşvik edilmesi yolunu benimsemiştir. Ayrıca Parti Programı'nda "kırsal kesimde yaşayan kız çocuklarına yönelik olarak yaşadıkları bölgenin koşullarına uygun eğitim projelerinin geliştirileceği, bu konuda çalışan STK'ların destekleneceğini" (AK Parti, 2002a: 88-89) ifade eden AK Parti'nin kadın ve eğitim düzleminde ortaya koyduğu bu politikanın daha çok kız çocukları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Terkan, 2010: 128).

Parti Programı'nda yer alan "Aile planlamasının gerçekleştirilmesi için bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarına önem verilecektir"(AK Parti, 2002a: 80) şeklindeki ifade ise, AK Parti'nin halefi olduğu Milli Görüş geleneğindeki partilerin aile planlaması ve doğum

kontrolü anlayışına tamamen farklı bir yaklaşım içerisinde olduğunu göstermektedir (Şen, 2004: 349). Aile planlamasının yanı sıra, “kadına yönelik şiddetin, ayrıca cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesinin Partinin öncelikli politikaları arasında yer aldığı, kadın intiharlarının, töre ve namus cinayetlerinin sık görüldüğü yörelerde kadınlara ve ailelerine yönelik çalışmalar yapılacağı” (AK Parti, 2002a: 88) belirtilmiştir. Bu önleyici ve eğitici çalışmaların yanı sıra parti programında; “maddi destekten yoksun olan ve şiddete maruz bulunan” kadınlar için koruyucu programlar oluşturulacağı (AK Parti, 2002a: 88) ifade edilmiştir.

Diğer taraftan, Parti Programı’nda yer alan; “kadınların sadece toplumun yarısını oluşturdukları için değil, her şeyden önce birey ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etkin oldukları için, yılların ihmali sonucu biriken her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi partimizin öncelik verdiği bir konudur” (AK Parti, 2002a: 88) ya da “kadınların çalışma hayatı, çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak sosyal güvenlik ve çalışma koşullarında iyileştirmeler yapılacaktır” (AK Parti, 2002a: 88) ifadeleri muhafazakar bir parti olmanın yansımaları olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak, AK Parti’nin, Parti Program ve Tüzüğü’nde kadın politikası konusunda olumlu ve ilerici bir yönelim gösterdiği ve olumlu bir çerçeve çizdiği ancak toplumsal cinsiyet konusundaki muhafazakar ve gelenekçi yönelimin az da olsa satır aralarına sıkıştığı görülmektedir.

3.2. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarının Dönemler Halinde İrdelenmesi

3.2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002-2007 Yılları Arasındaki İktidarı Döneminde Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarının İrdelenmesi

Kuruluş tarihinden 15 ay sonra girmiş olduğu 3 Kasım 2002 genel seçimlerine yirmi sekiz kadın adayla giren AK Parti, seçimlerde eriştiği %34.9’luk oy oranıyla on üç kadın milletvekili çıkarmayı başarmıştır. 2002 Seçim Beyannamesi’nde kendisini “demokrat, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş bir parti” olarak niteleyen AK Parti, seçim beyannamesinde “kadınların hayatın yükünü erkeklerle birlikte paylaşımlarına rağmen, hak ettikleri statüye kavuşmadıklarını, uygulayacakları tüm politikalarda bu durumu göz önünde bulunduracaklarını, kadınların erkeklerle birlikte toplumsal sorumluluk yüklenecek statüye kavuşturulmasının temel hedefleri olacağını” (AK Parti, 2002b: 11, 84) vurgulamıştır.

Henüz kurumsallaşmasını tamamlamadan seçimlere giren AK Parti’de kadınlar, il ve ilçelerdeki vatandaşlarla yüz yüze ilişki kurabilmek için yoğun bir çalışma içerisinde olmuşlardır. Şüphesiz AK Parti’nin seçimlerde elde etmiş olduğu büyük zaferde, kadınların bu çalışmalarının katkısı oldukça büyüktür. 1987’de RP’de Hanımlar Komisyonları’nın kuruluşunda en etkili isimlerden olan AK Parti’nin kurucu lideri Erdoğan da kadınların siyasetteki sessiz gücünü RP deneyimine sahip bir siyasetçi olarak çok iyi biliyordu. Ancak genel seçimlerin araya girmesiyle Kadın Kollarının kurulması seçim sonrasına bırakılmış ve seçimlerin akabinde 19 Şubat 2003’te AK Parti Genel Merkezi, Kadın Kolları’nın kurulması sürecini tamamlayarak Selma Aliye Kavaf’ı Genel Merkez Kadın Kolları Başkanı olarak tayin etmiştir (Türkiye Bülteni, 2003: 50).

AK Parti, 12 Ekim 2003’teki Parti Kongresinde Parti MKYK üyelerinin en az %20’sinin kadınlardan oluşması yönünde karar almıştır. Verilen bu kararın ardından on kadın delege Parti yönetiminde yer bulmuştur. 28 Mart 2004 yerel seçimleri öncesi aday belirleme sürecinde de önemli bir adım atılmak istenmiş ve AK Parti’li yöneticiler %30’luk kadın kotası uygulamak istediklerini belirtmiştir. Ancak Parti teşkilatının baskısı ve yeterli düzeyde oy çekme kapasitesine sahip kadın aday bulunamamasından dolayı bu karardan vazgeçilmiştir (Sitembölükbaşı, 2007: 25-26).

Başörtülü kadınların diğer fertlerle etkileşim halinde bulunduğu alanların artış gösterdiği bu dönemde, AK Parti’nin başörtüsü meselesinde Milli Görüş partilerinden farklı bir paradigmaya sahip olduğu görülmüştür. Kuruluşundan beri AK Parti’nin ileri gelenleri başörtüsü sorununun önceliklerini oluşturmadığını ve konsensüs içinde çözülebileceğini dile getirmişlerdir. Bu bakımdan 28 Şubat sürecinde Milli Görüş Hareketi’nin dönüştüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilecek bir tavır sergileyen AK Parti, başörtüsü sorununun bireysel haklar ve özgürlükler perspektifi içinde ele alınması gerektiğini sıkça belirtmiştir (Çıtak ve Tür, 2008: 462).

AK Parti başörtüsü sorunu kadar Batıya ve AB’ye bakışıyla da Milli Görüş partilerinden farklı bir profil sergilemiştir. Batılı değerler ve laiklik söylemiyle eski Milli Görüş geleneği gibi açıktan açığa çatışmaktan kaçınan AK Parti, kendine has bir demokrasi anlayışı olan, ılımlı ve pragmatik bir İslamcı akımı temsil etme hedefiyle yola çıkmıştır. Bu kimliğiyle Avrupa Hıristiyan Demokrat partileriyle karşılaştırılan AK Parti, sisteme aykırı görünecek Milli Görüş değerlerinden uzaklaşmaya çalışmıştır. AK Parti, bu şekilde özellikle 11 Eylül sonrasında küresel İslamcı terörizmin ve medeniyetler çatışmasının önlenmesi ya da

medeniyetler arası işbirliği gibi dinamiklerin etkisiyle uluslararası ilişkilerin başat devletlerinden ve aktörlerinden de kabul görmeyi amaçlamıştır (Ersanlı ve Mazlum, 2009: 80; Uzgel 2013: 358). Bu bağlamda AK Parti, 2002-2007 yılları arasındaki iktidarı döneminde AB üyeliği yolunda oldukça kararlı adımlar atmıştır. Tam üyelik müzakerelerine de başlanılan bu dönemde, AB'nin yıllardır gündeminde tuttuğu önemli politikalardan birini teşkil eden toplumsal cinsiyet eşitliği (Akbaş, 2010: 2) konusuna önem verilmiştir. Bu önem çerçevesinde AK Parti birinci iktidar döneminde kadın konusunda önemli reformlar gerçekleştirmiştir.

Bu reformlar arasında 9 Ocak 2003'te kabul edilerek yürürlüğe giren "Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun" gibi hatırı sayılır yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bu Yasayla aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek üzere kurulan aile mahkemeleri, aynı zamanda "evlilik birliğinden doğan yükümlülükler konusunda eşleri uyarmak ve uzlaştırmak, ailenin ekonomik birliğini korumak... eşlerin resmi veya özel sağlık/sosyal hizmet kurumlarına, hizmet evlerine veya benzeri yerlere yerleştirilmesi konusunda yetkili kılınmıştır" (4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, md. 6).

Bu Yasanın akabinde 3 Şubat 2003 tarih ve 2003/5224 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile AB'nin Sosyal Politika Programları arasında yer alan Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programı'na katılım sağlanmıştır. "Eşitlik hükümlerinin Topluluk politikalarında işlerlik kazanması, istihdam, mesleki eğitim, terfi, çalışma ve işe giriş koşulları bakımından cinsler arasında eşit muamele sağlanması" (AK Parti Kadın Kolları, 2010: 23) amacını içeren bu Programa katılıma binaen 4857 sayılı yeni İş Kanunu çıkarılmıştır. Cinsiyet ayrımcılığının yasaklandığı, eşit davranma, eşit işe eşit ücret ilkesinin benimsendiği ve kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın sunulduğu bu Yasaya dayanarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 14 Temmuz 2004'te "Gebe ve Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik" çıkarılmıştır. Kadınların çalıştırıldığı işyerlerinde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar için eğitim kurumları ve kreşlerin açılmasını öngören bu Yönetmelikle yüz ile yüz elli kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde bakım odaları, yüz elliden fazla kadının çalıştığı yerlerde ise kreş açma zorunluluğu getirilmiştir (Dedeoğlu, 2009: 48-51). Bu Yönetmeliğin dışında yeni İş Kanunu'na binaen 9 Ağustos 2004'te Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkartılan "Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalışma Koşulları Hakkındaki Yönetmelik" in de

burada zikredilmesi gerekmektedir. Gece vardiyalarında çalıştırılan kadınlara ilişkin yasal önlemlerin arttırıldığı bu Yönetmelikle “kadın işçilerin gebe olduklarının doktor raporuyla tespitinden itibaren doğuma kadar, emziren kadın işçilerin ise, doğum tarihinden başlamak üzere altı ay süreyle gece vardiyalarında çalıştırmayacağı hükmü getirilmiştir. Ayrıca emziren kadın işçilerde bu sürenin, ana ve çocuğun sağlığı açısından gerekli olduğunun doktor raporuyla belgelenmesi durumunda bir yıla kadar uzatılabilmesini öngören Yönetmelik, gece vardiyalarında çalışan kadın işçilere işyerine ulaşımı konusunda da bazı haklar getirmiştir (Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalışma Koşulları Hakkındaki Yönetmelik, md. 6-7, 9).

Özel sektörde kadın lehine yapılan bu düzenlemeden sonra kamu sektöründe kadınların istihdamı önündeki engelleri kaldırmak amacıyla, işe yerleştirmede cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik olarak 2006 yılında yayımlanan Tebliğ ile kamu sektörüne yerleştirme ile ilgili iş ve işlem sadeleştirilerek personel taleplerinde cinsiyet ayrımı yasaklanmıştır (AK Parti Kadın Kolları, 2009: 7). Söz konusu düzenlemenin, kadının çalışma alanında görünürliğini arttırma konusunda hatırı sayılır bir etki yaratması amaçlanmıştır.

Bu dönemde yalnızca özel ve kamusal alanda çalışan kadınlara yönelik yapılan çalışmalarla yetinilmemiş, ev içi üretim yapan kadınlar lehine de yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2007 yılında çıkarılan “5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” bunların başında gelmektedir. Gelir Vergisi Kanunu’nda değişiklik yapan bu yasa ile ev içi üretim yapılan ürünleri iş yeri açmaksızın düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılan ürünlerden vergi alınmaması hükme bağlanmıştır (Gelir Vergisi Genel Tebliği, 2007).

AK Partinin 2002-2007 yılları arasındaki iktidarı döneminde, hem AB’ye uyum sürecinde şart koşulan talepleri karşılamak, hem de AK Parti Hükümeti’nin süregelen neo-liberal politika uygulamaları şeklinde değerlendirilebilecek reformlar, kadınların toplumdaki rollerini ciddi anlamda etkilemiştir (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 34). Bu noktada, Anayasada yapılan değişikliklerin ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtmekte yarar vardır. 7 Mayıs 2004’te kabul edilen “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”la Anayasanın 10. maddesine “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ibaresi ilave edilmiştir. Aynı Yasayla Anayasanın 90. maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler

içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda, milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenerek Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)³ yasalar karşısında üstün konuma getirilmiştir (Aile ve Sosyal Politiklar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014).

Anayasada yapılan bu değişiklikle, kadının statüsüyle ilgili kurumsal yapının da güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Buna göre, 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanı onayıyla, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı, Başbakanlığa bağlanarak Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak faaliyete geçmiştir.⁴

Bu dönemde AB müktesebatına uyum çerçevesinde yapılan yasal düzenlemelerden bir diğeri de, yeni Türk Ceza Kanunu’nun çıkarılmasıdır. Uluslararası standartlara uygun hükümler içeren yeni Türk Ceza Kanunu’nda (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 34), kadına yönelik uygulanan cinsel istismar, eski yasadaki gibi “topluma karşı suçlar” olarak değil, “kişilere karşı suçlar” kapsamında değerlendirilmiştir. Yasayla cinsel suçlar, aileyi ve genel ahlakı ilgilendiren bir husus olmaktan çıkarılmıştır. Böylece, cinselliği kişisel bir özgürlük değeri olarak kabul eden, toplumu ve muhafazakârların kutsadığı aileyi değil, doğrudan bireyin kendisini merkeze alan ve özgürlüğünü önceleyen bir anlayışa geçilmiştir. Yasa, kadınların bedenlerinin kendilerine ait olduğu, aile, eş ya da topluma ait bir nesne sayılmadığının kabulü açısından önemlidir. Ayrıca Yasayla evlilik birliği içinde tecavüzün suç sayılması da olanaklı hale gelmiştir. Yasayla cinsel saldırıya uğrayan kişinin medeni haline ya da bekâretine bakılmaksızın tüm mağdur olan bireylerin cinsel özgürlük değerleri eşit kabul edilerek, aynı derecede önem verilmiştir (Canikoğlu, 2013: 62-63).

Cinsel istismarın önüne geçilmesi ile ilgili yapılan bu düzenlemeyle birlikte, kadına dönük aile içi şiddetin önlenmesine ve şiddete maruz kalan kadınların korunmasına yönelik çalışmalar da sürdürülmüştür. Bunlar arasında yerel yönetimlere de bu konuda sorumluluk yükleyen yeni Belediye Kanunu büyük öneme sahiptir. 3 Temmuz 2005’te kabul edilen Belediye Kanunu ile büyükşehir belediyelerinin ve nüfusu 50 binin üzerinde olan

³ 1979 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen CEDAW, Kadınlar için uluslararası insan hakları beyannamelerinden biri olarak tanımlanır. Ayrıntılı bilgi için <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>’a bakınız.

⁴ Genel Müdürlük “Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere” (5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 1) kurulmuştur.

belediyelerin kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açılabileceği hükmüne yer verilmiştir (5393 Sayılı Belediye Kanunu, md. 14). Kadına karşı şiddetin önlenmesi kapsamında koruma evleri (kadın sığınma evleri) açmanın kamu hizmetinin bir parçası olarak tanımlanmasına olanak sağlayan bu yasa, aile içi şiddetin politik bir mesele olarak tanınması bakımından da önemli bir adım teşkil etmiştir (Yeğenoğlu ve Coşar, 2014: 160).

Bu dönemde kadının şiddete karşı korunmasının yanı sıra, TBMM’de Töre ve Namus Cinayetlerini Araştırma Komisyonu kurulmuş ve Komisyon 11 Ekim 2005’te çalışmalara başlamıştır. Komisyonun hazırlanmış olduğu rapor doğrultusunda, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihinde yayımlanmıştır. Bu Genelge, kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, toplumsal yaşamın her alanında kadının statüsünün güçlendirilmesi, kadın-erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinin devlet politikası haline getirilmesinin açık bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014).

AK Parti, 2002-2007 yılları arasındaki iktidarı döneminde eğitim konusunda da kadınların eğitim ve okuma-yazmanın uzağında kalmasını önlemek amacıyla birtakım kampanya ve projeleri hayata geçirmiştir. Eğitimde cinsiyet eşitliğinin ve ilköğretimde %100 okullaşmanın sağlanması hedefi çerçevesinde, özellikle 2004 yılı ve sonrasındaki yıllarda gerek kamu kurumları gerekse STK ve medya kuruluşlarının liderliğinde gerçekleştirilen proje ve kampanyaların tamamının iyi uygulama örneği olma özelliklerinin çok güçlü olduğu ve her birinin kız çocuklarının okula erişim sorununu farklı bir boyutuyla ele aldığı görülmüştür. Bu dönemde başta Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) olmak üzere, UNICEF, UNESCO, STK’lar, medya, özel kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği yapılarak birçok eğitim kampanyası başlatılmıştır. “Haydi Kızlar Okula”, “Eğitime %100 Destek”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler”, “Deniz Yıldızı”, “7 Çok Geç”, “Önce Çocuklar” kampanyaları ve projeleri bunlara örnek olarak gösterilebilir (Özaydınlık, 2014: 107). Bunlardan özellikle “Haydi Kızlar Okula!” kampanyasıyla iyi sonuçlar elde edilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşları, STK’lar, yerel yönetim ve gönüllülerin katılım ve katkısıyla, okullaşma düzeyinin en düşük olduğu illerde zorunlu öğrenim çağında (6-14 yaş) olup da eğitim sistemi dışında kalan, okula hiç kaydolmamış ya da okula kayıtlı olup devamsızlık yapan kız çocuklarının okullaşmalarının sağlanması ve bu şekilde ilköğretim düzeyinde okullaşmadaki cinsiyet eşitsizliğinin kapatılması amacıyla düzenlenen “Haydi Kızlar Okula!” kampanyası ile kız çocuklarına odaklanılmakla birlikte, çalışmalar esnasında eğitim sistemi dışındaki erkek

çocuklar da hedef gruba dahil edilmiştir (Çameli, 2008: 9). 2003'te MEB tarafından UNICEF'in katkılarıyla başlatılan ve çocuklarını okula gönderen anne-babalara şartlı nakit transferi yapılmasını öngören bir politikayla da desteklenen "Haydi Kızlar Okula!" kampanyası, aksi takdirde okula gidemeyecek 300 bin çocuğun -başta kızlar olmak üzere- okula yönlendirilmesiyle sonuçlanmıştır (UNICEF, 2007).

Sonuç olarak AK Parti'nin 2002-2007 yılları arasındaki iktidarı döneminde; cinsel suçların bireye yönelik suçlar olarak ele alınması, evlilik içi tecavüzün ve cinsel taciz ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, çalışma hayatında eşit işe eşit ücret ilkesinin getirilmesi ve cinsler arası ayrımın yasaklanmasına yönelik önemli düzenlemelerin getirilmesi (Kubilya, 2014: 397), aile içi şiddetin önlenmesinde devletin taraf olması, aile mahkemelerinin yeniden düzenlenmesi, eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın haklarına ilişkin uluslararası mevzuatın ve yükümlülüklerin büyük ölçüde üstlenilmesi ve buna yönelik yargısal yolların genişletilmesi gibi toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin giderilmesi bakımından hatırı sayılır düzenlemeler yapılmıştır.

3.2.2. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2007-2011 Yılları Arasındaki İktidarı Döneminde Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarının İrdelenmesi

22 Temmuz 2007 genel seçimlerine altmış iki kadın adayla giren AK Parti, seçimlerde eriştiği %46.17'lik oy oranıyla otuz kadın adayı Meclis'e taşımıştır. 22 Temmuz 2007 genel seçimlerine altmış iki kadın adayla giren AK Parti, seçimlerde eriştiği %46.17'lik oy oranıyla otuz kadın adayı Meclis'e taşımıştır. Seçim Beyannamesi'nde "muhafazakâr demokrat kimliğiyle dürüst, ahlaklı, tutarlı, uzlaşmacı, kucaklayıcı ve kuşatıcı bir siyaset tarzı ortaya koyduğunu" beyan eden AK Parti, kadın konusunu "Sosyal Yapının Güçlendirilmesi" bölümü içinde "Aile, Kadın, Çocuklar ve Yaşlılar" başlığı altında ele almayı tercih etmiştir. Seçim Beyannamesi'nde "... kadın, çocuk, yaşlı ve engellilerin sorunlarını çözmek için aile merkezli politikalar izlediğini, aile içi şiddetle mücadele konusunda kapsamlı yasal düzenlemeler gerçekleştirdiğini, kadına karşı her türlü ayrımcılıkla mücadeleyi, kız çocuklarının eğitimini ve toplumun en temel birimi olan aile kurumunu güçlendirmeyi temel öncelikleri arasında gördüklerini, kadın ve aile konusunda faaliyet gösteren STK'ların destekleneceğini" beyan eden AK Parti, "kadınların toplumsal hayatın her alanına katılmasını desteklediği gibi, istihdama katılmasını da ülke kalkınmasının ve refahının olmazsa olmaz koşullarından biri olarak gördüklerini" vurgulamıştır (AK Parti, 2007: 11,107-111).

Seçim Beyannamesi'nde kadın istihdamına vurgu yapan AK Parti tarafından kurulan 60. Hükümet döneminde, 15 Mayıs 2008'de kabul edilerek yasalaşan 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile kadın istihdamının teşvik edilmesi amacıyla önemli bir adım atılmıştır. Bu Yasayla “on sekiz yaşından büyük ve yirmi dokuz yaşından küçük olanlar ile yaş şartı aranmaksızın on sekiz yaşından büyük kadınlardan... bir yıl içinde işe alınan ve fiilen çalıştırılanlar için... belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin; birinci yıl için %100'ünün, ikinci yıl için %80'inin, üçüncü yıl için %60'ının, dördüncü yıl için %40'ının ve beşinci yıl için %20'sinin İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanması” hükmüne bağlanmıştır (5763 Sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, md. 20). Kadın istihdamını teşvik eden bu Yasayı, 25 Mayıs 2010'da yayınlanan 2010/14 sayılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu Başbakanlık Genelgesi izlemiştir. “Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret olanaklarının sağlanmasının şart” olduğunun belirtildiği genelgede, “Kamu kurum ve kuruluşlarında işe giriş alımlarında cinsiyete dayalı ayrımcılığın yapılmayacağı, kadın-erkek fırsat eşitliği ilkesinin gözetileceğinin belirtilerek (2010/14 sayılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu Başbakanlık Genelgesi, 1-2, 4-7) kadına karşı ekonomik alanda uygulanan adaletsizliklerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

“Kadın-erkek eşitliği hususunda temenninin ötesine geçilerek uygulamaya dönük operasyonel bir adımın atıldığı, ev eksenli çalışmanın kamuda artık görünürlüğüne artmaya başladığı, kadının eğitimi başta olmak üzere birçok konuda kadın kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde olunmasının öngörüldüğü” (Şener, 2010: 1) genelgenin yanı sıra, bu dönemde kadın girişimciliğini teşvik etmek ve desteklemek üzere çok sayıda çalışma sürdürülmüştür. Bunlar arasında kredi destek programları, eğitim faaliyetleri, koordinasyon ve dayanışmaya yönelik faaliyetler yer almaktadır. Örneğin: KOSGEB tarafından 2008'den bu yana esnaf ve sanatkâr tüm KOBİ'lere yönelik “Cansuyu Kredisi”, “İstihdam Endeksli İmalatçı Esnaf Sanatkâr ve KOBİ Destek Kredisi”, “Yeni Kredi Destek Paketi” programları kapsamında krediler sağlanmış, söz konusu kredilerde pozitif ayrımcılık yapılarak işletme sahibinin erkek girişimci olması durumunda 25 bin TL olan kredi üst limiti, kadın girişimciler söz konusu olduğunda işletme başına 30 bin TL'ye yükseltilmiştir. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Projesi” ile Türkiye İş Kurumu Genel

Müdürlüğü ile KOSGEB arasında imzalanan “Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi İşbirliği Protokolü” kapsamında çok sayıda kadına girişimcilik eğitimi verilmiştir (Yazıcı, 2011).

Bu dönemde kadın istihdamı ve girişimciliğinin teşviki kadar, kız çocuklarının okullaşma oranının artırılmasına yönelik çalışmalara da devam edilmiştir. Buna göre, maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ve nüfusun yaklaşık en yoksul %6’lık kesiminde yer alan aileler, ilk ve orta öğrenime giden çocuklarının okula düzenli olarak devam etmeleri koşuluyla düzenli olarak nakdi yardımdan yararlandırılmıştır. Söz konusu düzenlemeyle çocukların düzenli olarak okula devam etmeleri şartıyla bir yıl içerisinde toplam dokuz aylık olmak üzere iki ayda bir; ilköğretime devam eden kız çocuğu için 25, erkek çocuğu için 20 TL; ortaöğretime devam eden kız çocuğu için 45, erkek çocuğu için 35 TL şartlı nakit desteği bizzat annelerin hesabına ödenmiştir (Metin, 2011: 190). 2008’de ise, özellikle kalkınmada öncelikli iller ve göç alan illerde yaşayan, sosyo-ekonomik bakımdan yoksul kitleler içinde yer alan, zorunlu öğrenim çağını geçirmiş; ancak okur-yazar olmayan kadınların dört yıl içinde okur-yazar hale getirilmesi amacıyla “Ana-Kız Okuldayız Kampanyası” başlatılmıştır. 2008’de başlatılan ve 2012’de sonlandırılan bu Kampanya kapsamında okuma-yazma bilmeyenler için düzenlenen kurslara 1 milyon 543 bin 39 kişi katılarak belge almaya hak kazanmış, okuma-yazma kurslarını bitirenlerden diğer bazı derslere ilişkin eğitimlere katılarak belge alan kursiyer sayısı ise, 281 bin 165’e erişmiştir (Biçerli, 2012). Yapılan bu çalışmaların eğitimle ilgili istatistiklere de yansıdığı görülmektedir. Şöyle ki, 2000’de %19.4 olan okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı, 2009’da %11.6’ya gerilemiş; 2000-2001 eğitim-öğretim yılında %90.8 olan ilköğretim düzeyinde kadınlarda net okullaşma oranı, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında %97.8 olarak gerçekleşmiştir (AK Parti Kadın Kolları Başkanlığı, 2011: 7).

2011’de AK Parti tarafından yayımlanan “Yoksulluk ve Kadın Son Sekiz Yılın Panaroması” adlı metne bakıldığında; AK Parti, güçlü aile ve güçlü birey anlayışıyla aileyi ve aile içinde kadını güçlendirerek daha müreffeh bir Türkiye’ye kavuşulacağı inancında olduğunu ifade etmiştir (AK Parti Kadın Kolları Başkanlığı, 2011: 7). Güçlü aile vurgusu yapan AK Parti’nin bu amaçla gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri de, 60. Hükümet döneminde “Aile Eğitim Programı (AEP)”nın hazırlanmasıdır. “Eğitim ailede başlar” ilkesini benimseyen AEP, “bilgi çağının gereklerine uygun olarak ailelerin yaşam kalitesini arttırmaya” yönelik bir programdır. Aile kurumunu güçlendirmeyi amaç edinen bu program, aile fertlerinin günümüzün ihtiyacı olan önemli aile yaşam yeteneklerine dair birtakım tutum ve davranışları

kazandırmayı hedeflemiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015a).

Aile kurumuna önem verdiğini ifade eden ve fiili olarak bunu gösteren AK Parti, AEP'in yanında 2008'de yaptığı bir düzenlemeyle kız çocuklarına toplumda "çeyiz parası" olarak bilinen "evlenme yardımı" adında bir ödenek verilmesini kararlaştırmıştır. Bu yardım, anne veya babasının vefatından sonra Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan yetim aylığı almakta olan kız çocuklarına resmi olarak evlenmeleri durumunda verilmektedir. Bu yardımdan yararlanmak isteyenlerin resmi olarak evlenmeleri ve yazılı olarak talepte bulunmaları halinde almakta oldukları yetim aylığının iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenmektedir (Kurt, 2012).

2009 Yılında yeni bir düzenleme ile önemli bir adım daha atılmıştır. Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesine, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik ulusal ve uluslararası arenadaki gelişmeleri izlemek ve bu gelişmeler konusunda TBMM'yi bilgilendirmek üzere Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun, ayrıca istendildiğinde Meclise yasa tasarısı ve tekliflerin yanısıra kanun gücünde kararnamelerle ilgili olarak İhtisas Komisyonlarına görüş sunması sağlanmıştır (5840 Sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu, md. 1). Komisyon bünyesinde "kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin uygulamaların incelenmesi", "toplumsal cinsiyet eşitliğinde medyanın rolü", "erken yaşta evlilikler", "eğitim sistemimizdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeri" ve "çocuk cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evlilikler" ve "mobbing (işyerinde psikolojik şiddet)" konularını araştırmak ve bu konularda incelemelerde bulunmak üzere alt komisyonlar oluşturulmuştur. Bu bakımdan Komisyon, gerek kadın-erkek eşitliğinin uygulamaya yansıtılmasında gerekse sorun alanlarına yönelik çözüm önerileri geliştirilmesinde önemli role sahip olmuş, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun devletin en üst düzeyinde ciddi şekilde ele alındığını ortaya koyması bakımından da oldukça önemli olmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2012: 14).

Ayrıca bu dönemde yukarıda değinilen "Çocuk ve Kadına Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler" konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi gereğince, "şiddete maruz kalan kadınlara hizmet sunan kamu kurum/kuruluşlarında çalışan personelin kadına karşı şiddet, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi, şiddet mağdurlarına yaklaşım tarzı, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve

diğer ilgili kanunların uygulanması”na ilişkin hususlarda farkındalık ve duyarlılığını artırmak amacıyla (Mülga) Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile ilgili Bakanlıklar arasında eğitim protokollerinin imzalanmasına ve bu protokollerle öngörülen eğitim faaliyetlerinin icrasına devam edilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2012: 14-15).

Bu döneme sığdırılan önemli düzenlemelerden biri de şüphesiz 12 Eylül 2010’da yapılan halk oylamasıyla kabul edilen 5982 sayılı yasadır. Bu yasayla Anayasanın “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” şeklindeki 10. maddesinin sonuna, “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamaz” (5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, md. 1) ibaresi ilave edilerek, pozitif ayrımcılık hususunda anayasal nitelikte dikkate değer bir gelişme gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik AB sözleşmelerine ve AB direktiflerine uygun olarak ilk kez pozitif ayrımcılığı Anayasa düzeyinde temel bir ilke olarak kabul etmiştir. Bu nedenle söz konusu değişiklik devleti bu ilkeyi hayata geçirme bakımından yükümlü kılan önemli bir düzenleme olarak değerlendirilebilir (Ulucan, 2013: 372).

Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer önemli gelişme de 7 Nisan 2011’de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından Strazburg’ta onaylanan “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”nin İstanbul’da imzaya açılmasının ardından, bu sözleşmenin 24 Kasım 2011’de Türkiye tarafından kabul edilmesidir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2012: 14). 11 Mayıs 2011’de İstanbul’da imzaya açılmış olması nedeniyle İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen bu önemli belgenin hazırlığına öncülük eden ve bunu parlamentosundan ilk geçiren ülkenin Türkiye olması, uluslararası arenada ve kadın örgütleri nezdinde takdirle karşılanmıştır.

AK Parti’nin, kadın örgütlerinin en temel talebi olan “kota” uygulamasına bakışı tartışılması gereken bir diğer hususu teşkil etmektedir. Kota uygulamasına yönelik olarak farklı yaklaşımlar bulunmasına karşın, “siyasette kadınlara eşit temsil hakkını sağlamaya yönelik bir pozitif ayrımcılık sistemi” (Aydemir ve Aydemir, 2011:34) olan kota, kadınların siyasetteki temsil oranının artırılması açısından önemli bir uygulamadır. AK Parti, iktidara geldiği ilk dönemlerde kadın kotasını savunmakta iken, daha sonraki süreçlerde kadın kotası karşıtı söylemler içerisinde yer almaya başlamıştır. Örneğin 2008’de Başbakan Erdoğan, kota

uygulamasının kadını erkeğin ianesine mahkum etmek anlamına geldiğini belirterek kota uygulamasına karşı olduğunu belirtmiştir (Türkiye Bülteni, 2008:72). Ancak AK Parti’de cinsiyet kotasına yönelik önemli bir itiraz olmasına karşın partili kadınlara yönelik özel bir desteğin olduğu görülmektedir. Örneğin Başbakan Erdoğan, parti yönetimlerinde yüzde 20 oranında kadının yer alabilmesi için sözel destek vermiş, yönetim de bu oranı yakalayacak şekilde tüm listeleri gözden geçirmiştir. Böylece cinsiyet kotasının teorik olarak kabul edilmemesine karşın pratikte uygulandığı görülmektedir (Cansun, 2013:216).

AK Parti, kadınların kamusal görünürliğini arttırma, genel olarak STK’larla, özellikle de kadın örgütleriyle söylemsel düzeyde diyalog kurma eğiliminde olmuştur (Yeğenoğlu ve Çoşar, 2014:162). 2000’li yıllarla birlikte özellikle başörtüsü nedeniyle kamusal alan dışında tutulan, bunu başta eğitim hakları olmak üzere birçok haklarının gasp edilmesi olarak addeden ve bu eşitsizliği ortadan kaldırmak isteyen kadınlar da AK Parti’ye destek vererek onu iktidara taşımıştır. AK Parti’nin iktidarı döneminde başörtülü kadınların eğitim kurumları, tiyatro ve sinema salonları, sergi salonları, STK’lar, alışveriş merkezleri, lüks tatil köyleri gibi diğer fertlerle birlikte olduğu, ‘sosyalleşebildiği’ alanlarda kayda değer bir artış olmuştur (Ersöz, 2015: 94). AK Parti 2007-2011 yıllarını kapsayan 2. döneminde de kadının statüsü konusunda önemli adımlar atmaya devam etmiş ve bu adımlar toplumda yansıma bulmaya başlamıştır.

3.2.3. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2011-2015 Yılları Arasındaki İktidarı Döneminde Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarının İrdelenmesi

12 Haziran 2011 genel seçimlerine yetmiş sekiz kadın adayla giren AK Parti, seçimlerde eriştiği %49.9’luk oy oranıyla kırk altı kadın aday Meclis’e taşımıştır. Seçim Beyannamesi’nde “çiraklık ve kalfalık döneminin ardından 12 Haziran genel seçimleriyle ustalık dönemine geçtiğini ifade eden AK Parti, kadınların hakları, refahı ve sosyal hayatta karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılmasının 2023’teki güçlü toplum hedefleri için vazgeçilmez” olduğunu beyan etmiştir. Seçim Beyannamesinde her türlü ayrımcılığa karşı olduğu gibi, cinsiyet ayrımcılığına da karşı olduğunu ifade eden AK Parti, cinsiyet eşitliğinin hukuki düzenlemeler kadar, toplumun tümünü kapsayan bir zihinsel dönüşüme de ihtiyaç duyduğu ön kabulüyle kadınların önündeki sosyal engelleri kaldırmak üzere harekete geçtiğini; “güçlü insan, güçlü aile, güçlü toplum” anlayışıyla konunun her boyutunda büyük ilerlemeler sağlandığını belirtmiştir (AK Parti, 2011: 14, 157-158).

Ancak 12 Haziran 2011 genel seçimlerinin ardından kurulan 61. Hükümet dönemindeki söylem ve uygulamalara bakıldığında, Seçim Beyannamesi'nden farklı bir manzarayla karşılaşıldığı görülmektedir. Seçimlerin ardından, Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 29 Haziran 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak isim değişikliğine gidilmesi bunun ilk göstergesidir. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın tesis edilmesi, Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (2011: 1)'nin belirttiği gibi, kadını birey olarak görmeyen, kadının insan hakları alanını sadece aile içinde gören resmi anlayışın kurumsallaştığının bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Bu bakış açısı, kadının toplumdaki konumu açısından önemli tartışmalara yol açmıştır.

Aslında Batı toplumlarında Türkiye'den çok önce başlayan kadının toplumdaki konumu tartışmalarının iki eksenini bulunmaktadır. Bunlar: Muhafazakârlar ve liberallerdir. Tartışmanın odağında ise, ailenin nereye gittiği konusu yer almaktadır. Muhafazakârlar, ailenin son yıllarda yıkıma gittiğini ve bu sürece sosyal mühendislikle müdahale edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Liberaller ise, ailenin tehlikede olmadığını ve yeni aile biçimlerinin olduğu bu süreçte sosyal müdahalelere karşı çıktıklarını ifade etmektedirler. Muhafazakârlar ve liberaller arasındaki esas ayrışmayı da "ailenin değişim trendine" sosyal politikalar ile müdahale edip etmeme hususu teşkil etmektedir. Batıda liberallerin devleti ve iktidarı daha otoriter hale getirebileceği gerekçesiyle karşı çıktığı sosyal politika müdahalelerinin en başta gelen örneği, nüfus azalmasını tersine çevirmek için yapılan müdahaleler olmuştur (Yanık, 2013). Ailenin önemini vurgulanması, evliliklerin özendirilmesi ve kadınların doğurmaya teşvik edilmesi çoğu zaman muhafazakar iktidarların politikalarının birer yansıması olmuş ve kadın söz konusu politikalar üzerinden konumlandırılmıştır. Özellikle muhafazakâr düşünce geleneğinde kadına aile, cemaat ya da toplum gibi kolektif yapıların bir parçası olarak ve geleneği taşıyan/aktaran/yeniden üreten bir araç olarak yer verilmiştir. Kadın, aile kavramı içerisinden türetilmiş toplumsal rollerle, ana, eş, bacı, kız rolüyle hüviyet kazanmıştır (Kaya, 2014). Söz konusu bu anlayışın AK Parti'nin 2011-2015 yılları arasındaki iktidarı döneminde, önemli bir uygulama alanı bulunduğu görülmektedir. 61. Hükümet döneminde, kadın erkek ilişkileri ile evlilik ve aile üzerine tartışmalar artış göstermiş, önceki dönemlerin liberal politikalarından geri adım atılarak muhafazakâr değerler öne çıkarılmıştır.

Söz konusu AK Parti iktidarı döneminde Başbakan Erdoğan'ın “en az üç çocuk” söylemi, bu bağlamda önemli bir örnek teşkil etmektedir. “En az üç çocuk” beklentisini yeni evli çiftlere ileten Erdoğan, neden üç çocuk istediğini şu şekilde açıklamaktadır: “... Ailelerimizi güçlü kılmamızın yolu buradan geçiyor. Güçlü aile istiyorsak bunun olması lazım. Bir çocuk iflas, iki çocuk iflas, üç çocuk yerinde saymaktır. Bizim genç ve dinamik nüfusa ihtiyacımız var.... Annelerin şahsında ülkeme sesleniyorum; bu hassasiyetimizi hafife almayın, bunu dalga dalga yaygınlaştırmamız lazım. Bunu başarmamız lazım, bu parayla pulla ölçülmez” (Milliyet, 2013). Bu konuşma, yaygınlaştırılmak istenen “üç çocuk” dalgasının yalnızca muhafazakar tutuma değil, iktisadi boyuta da içkin olduğunu göstermektedir. Nitekim Bosna Hersek'te yaptığı konuşmada Erdoğan; emek, sermaye, üretim ve tüketim temelinde insan üzerine inşa edilen ekonominin canlılığını korumasının genç ve dinamik nüfusa bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda nüfus artış hızı düşük olan Bosna Hersek için “üç çocuk” yerine “en az beş çocuk” önerisi yapmıştır (Habertürk, 2012).

Diğer taraftan kürtaj konusundaki tartışmalar da muhafazakar gelenek ile paralellik göstermesi noktasında ele alınabilecek diğer bir örnektir. Kürtajı “cinayet” ve “haram” olarak gören AK Parti Hükümeti, 1 Mayıs 2013'te çıkardığı Sağlık Uygulama Tebliği'nden “tıbbi tahliye hanesini” tamamen kaldırarak kürtajı ödemesi yapılacak bir sağlık hizmeti olmaktan çıkarmıştır. Böylece kürtaj yapılan sınırlı sayıdaki hastane de devreden çıkarılmıştır. Ancak gösterilen tepkiler üzerine Sağlık Bakanlığı “tıbbi bir hizmet bile değil” dediği kürtajı, tekrar Sağlık Uygulama Tebliği'ne ekleyerek ödeme yapılacak sağlık hizmetlerine dahil etmiştir. Doğum kontrol yöntemlerini yaygın bir şekilde sağlamakla devletin yükümlü olmasına rağmen, bu dönemdeki üreme sağlığı politikalarıyla kadınların bu hizmetlere erişimi zorlaştırılmış ve kadınlar doğurmaya yönlendirilmiştir (Evrensel, 2014). 23 Mayıs 2015'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Doğum Yardımı Yönetmeliği de söz konusu politikanın bir uzantısıdır. Buna göre, 15 Mayıs 2015'te ve sonrasında çocukları canlı doğan Türk vatandaşlarına ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesi kapsamına girenlere (mavi kart sahiplerine) doğum yardımı ödenmesi hükmü getirilmiştir. Bu Yönetmelik kapsamında bulunanlara canlı doğan birinci çocuğu için 300, ikinci çocuğu için 400, üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL tutarında bir defaya mahsus olmak üzere doğum yardımı yapılması kararlaştırılmıştır (Doğum Yardımı Yönetmeliği, md. 2, 5).

Bu politikaların başka bir yansıması ise erken yaşta evlilikleri teşvik etmek amacıyla, üniversite öğrenimi görürken evlenen gençlerin Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar

Genel Müdürlüğü bünyesindeki yurtlarda ücretsiz barınmalarını; öğrenim kredilerinin bursa çevrilmesini ya da aldıkları tüm kredi borçlarının sıfırlanmasını sağlayan bir düzenlemenin hayata geçirilmesidir (Gül, 2013). AK Parti Hükümeti'nin 7 Nisan 2015'te çıkarmış olduğu 6637 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la açıkladığı son sosyal yardım paketi içinde de evleneceklerle çeyiz yardımı yapılması öngörülmüştür.⁵

Güçlü bir aile vurgusunu ön plana çıkarmak isteyen AK Parti Hükümeti söz konusu dönemde, “evlilik çağına gelmiş ve aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlerin, evlilik hayatlarına hazırlanmaları amacıyla” “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” düzenlemiştir. Bu program evlilik öncesi süreçte, çiftlerin birbirlerini iyi tanımaları, evlilikle ilgili reel beklentiler oluşturabilmeleri için etkili iletişim kurma yollarını ve muhtemel sorunlarla nasıl mücadele edeceklerini öğrenebilmeleri ve bu şekilde evliliğe iyi bir başlangıç yapabilmeleri amacıyla düzenlenmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015b).⁶

Tablo 1'de belirtildiği gibi, evlilik oranının düşmeye başladığı bu dönemde fertleri evlenmeye hazırlayan ve özendirilen bu düzenlemelerin yanı sıra, boşanmak üzere olan çiftlere “bir kez de aile danışmanına sor” uygulaması getirilmiştir. Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ortaklaşa geliştirmiş oldukları bu projeye göre, Aile Mahkemesi yargıçları boşanma davasının her aşamasında boşanmak isteyen çiftleri, boşanma öncesi, dava sırası ve boşanma sonrasında danışmanlık hizmeti almaları için Sosyal Hizmet Merkezleri'ne yönlendirebilecektir.⁷ Aile Mahkemelerinin Sosyal Hizmet Merkezleri'ndeki danışmanların, çiftlerin boşanmasının doğru olup olmadığı hususunda düzenleyeceği rapor doğrultusunda karar vermesini öngören bu düzenleme ile yaklaşık 20 bin evliliğin kurtarılması planlanmıştır (Karakuş, 2013). Evliliğin teşvik edildiği ve kolaylaştırıldığı, boşanmanın azaltılmaya

⁵ Yasayla gençlere mevduat ya da katılım bankalarının yurtiçi şubelerinden TL cinsinden ‘çeyiz hesabı’ açmaları, asgari üç yıl boyunca sistemde kalmaları ve yirmi yedi yaşını doldurmadan ilk evliliklerini yapmaları durumunda, evliliklerini müteakip ilgili bankaya başvurmaları halinde devlet katkısı ödemesinden yararlanma hakkı tanınmıştır. Devlet katkısının açılacak çeyiz hesabında biriken toplam tutarın %20'sini ve 5 bin TL'yi geçmeyeceğinin ifade edildiği Yasada, azami tutarın her yıl yeniden değerlendirme oranı kadar artırılması hükme bağlanmıştır (6637 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, md. 14)

⁶ Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından il müdürlüklerinde görevli uzmanlar ile öğretmenler ve belediyelerce seçilen eğitimciler “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” konularında eğitime tabi tutulmuşlardır. Bu eğitimlerde yetişen uzmanlar tarafından çiftlere “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” kapsamında eğitim verilmeye başlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015b).

⁷ Sosyal Hizmet Merkezleri'nde, çiftlerin her birinin doksan dakika süren dört seanslık psikolog ve sosyolog görüşmesinden geçmesi öngörülmüştür.

çalışıldığı bu dönemde, eşi vefat etmiş, muhtaç durumda bulunan, sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan maaş almayan kadınlara maddi destek verilmesini öngören bir genelge de yayınlanmıştır. Resmi nikâhlı eşi vefat eden kadınlara Aile ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca ayda 250 TL ödenmesini öngören bu düzenleme, nakdi yardımın yanında yiyecek, yakacak gibi aynı yardımların da yapılmasını içermektedir (Aydın, 2012). Söz konusu destekleme kapsamında yardımın yalnızca eşi vefat eden kadınlara verilmesi, Hükümetin boşanan kadınlara karşı olumlu bir bakış açısı taşımadığını da göstermektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Kaba Boşanma ve Evlilik Hızı

Yıl	Boşanma Hızı	Evlilik Hızı	Yıl	Boşanma Hızı	Evlilik Hızı
2001	1,41	8,35	2009	1,58	8,21
2002	1,44	7,73	2010	1,62	7,97
2003	1,39	8,47	2011	1,62	7,99
2004	1,35	9,10	2012	1,64	8,03
2005	1,40	9,37	2013	1,65	7,88
2006	1,35	9,18	2014	1,70	7,77
2007	1,34	9,10	2015	1,69	7,71
2008	1,40	9,04	2016	1,59	7,50

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Diğer taraftan bu dönemde özellikle kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda önceki AK Parti iktidarları döneminde kaydedilen ilerlemenin, sürdürülmekte olduğu görülmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacını taşıyan ve aynı zamanda Türkiye’de aile içi şiddet kavramını ilk defa hukuki bir metinde tanımlayan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un kapsamının 2007’de yapılan değişiklikle genişletilmesine ve Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik’in 2008’de yürürlüğe girmesine rağmen, uygulamada yaşanan sorunları bertaraf etmek amacıyla 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 20 Mart 2012’de yürürlüğe girmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2012: 13-14). Bu yasa “Şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek” (6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, md. 1) amacıyla çıkarılmıştır.

AK Parti 2011-2015 yılları arasındaki iktidarı döneminde, aileyi bir sosyal politika unsuru haline getirerek kadınları da aile içerisinde tanımlamış ve “kutsal aile” ve “kutsal annelik” söylemleriyle de bu politikayı meşrulaştırmıştır (Kubilay, 2014: 398). Artan boşanma oranlarını (ayrıntılı bilgi için Tablo 1’e bakınız) dikkate alan AK Parti iktidarı, bu dönemde kadın konusunu muhafazakar yapısını öne çıkararak kendi öncelikleri ile ele alma yolunu tercih etmiştir. “Kadınların kendi hayatlarıyla ilgili karar alma, mahremiyet ve açık etme olanaklarının ellerinden alınarak, yaşamları üzerindeki tasarrufu büyük ölçüde devlete ve devlet aracılığıyla aileye teslim eden bu politikalar, kadınlar için hayatın nasıl akacağını yeniden tanımlamaktadır” (Akınerdem, 2014: 19).

3.3. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Toplumsal Cinsiyet Algısı Üzerine

Ülkede büyük bir ekonomik ve siyasi krizin bulunduğu bir dönemde, ülke yönetimini 3 Kasım 2002 genel seçimleriyle devralarak iktidarını, günümüze kadar aralıksız şekilde sürdüren AK Parti başlangıçta; hem AB’ye üyelik hedefi hem de benimsediği liberal ekonomik politikalar nedeniyle kadının insan hakları, özel ve kamusal alanda kadın-erkek eşitliğine ilişkin konularda birçok yasal ve kurumsal düzenlemeyi hayata geçirmiştir. AK Parti iktidarları döneminde, gerek aile içinde gerekse iş hayatında kadına bazı güvenceler getirilmiş ve kadını korumaya yönelik hatırı sayılır önlemler alınmıştır. Ancak söz konusu yasal ve kurumsal düzenlemelere rağmen AK parti hükümetleri döneminde Türkiye’de kadının konumu noktasında önemli bir ilerlemenin kaydedilemediği görülmektedir. Bu durumu yansıtan en önemli gösterge ise Dünya Ekonomik Forumu’nun (DEF) “Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu” dur. Rapora göre Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu ülkelerden biridir. Ülkede ekonomik katılım, fırsat eşitliği, eğitim, sağlık ve siyasi güçlenme konularında toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelendiği “Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu”na göre Türkiye; 2006’da 115 ülke arasında 105., 2007’de 128 ülke arasında 121., 2008’de 130 ülke arasında 123., 2009’da 134 ülke arasında 129., 2010 yılında 134 ülke arasında 126., 2011 yılında 135 ülke arasında 122. (Deniz ve Hobikoğlu, 2012:126-127), 2012’de 135 ülke arasında 124., 2013’te Türkiye 136 ülke arasında 120. ve 2014’te 142 ülke arasında 125. sırada yer almaktadır. Söz konusu rapor incelendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında en sonlarda yer aldığı görülmektedir (Bianet, 2014).

AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye’de kadının yasal hakları konusunda önemli adımlar atılsa da toplumsal cinsiyet eşitliği algısında kayda değer bir değişiklik

görülmemektedir. AK Parti'nin neoliberalizm ve muhafazakârlığın bir ittifakına dayanan toplumsal cinsiyet politikasının (Yeğenoğlu ve Çoşar, 2014: 175) son dönemlerde muhafazakarlığa doğru evrilmesi de bunun önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla yaşandığı alan, kadınların istihdamıdır. Kadın istihdamının artırılmasına yönelik politikaları gündemine alan AK Parti'nin ekonomi yönetimini teslim ettiği önemli siyasetçilerinden biri olan Mehmet Şimşek'in 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklanan işsizlikteki artışa ilişkin beyanında yer alan "İşsizlik oranı niye artıyor biliyor musunuz? Çünkü kriz dönemlerinde daha çok iş aranıyor. Özellikle kadınlar arasında kriz döneminde işgücüne katılım oranı daha artıyor" şeklindeki ifadeleri, toplumda yaşanan işsizliğin nedeninin AK Parti tarafından kadınların evlerinden çıkıp iş aramasına bağlandığını göstermektedir (Urhan, 2011: 321). Erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorumluluklarının gelir sağlamak, aileyi korumak üzerinde; kadınların sorumluluklarının ise çocuk doğurmak, bakım ve ev işleri üzerinde yoğunlaştığı (İmamoğlu, 2013: 140) şeklindeki muhafazakâr bakış açısının AK Parti tarafından da benimsendiği görülmektedir. Evin geçimini sağlamakla ilgili asıl sorumlu tutulan kişinin erkek olduğuna dair patriarkal düşünce, kadının ikincil işgücü olarak görülmesine ve kadının geleneksel rollerine hapsedilmesine neden olmuştur (Yavuz, 2013: 80). Ayrıca AK Parti, kadının temel işini annelik olarak görüp; dönemin Sağlık Bakanı Müezzinoğlu'nun belirttiği gibi, "Annelerin, annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamaları gerekir" anlayışını benimsedikleri görülmektedir (Diken, 2015).

Türkiye'de kadınların istihdamı kadar, siyasi temsili konusunda da toplumsal cinsiyet algısının yansımaları görülmektedir. Kuruluşundan beri iktidar olan, seçmen kitlesinin büyük bir bölümünü kadınların oluşturduğu ve hem Mecliste hem de yerel yönetimlerde parti yönetim ve teşkilatlarında kadınların sayısında ciddi bir artış görülmesine rağmen AK Parti Hükümetleri döneminde, kadın bakan sayısının bir veya ikiyi geçmediği görülmektedir. Genellikle kadınların üstlendikleri bakanlıklar "aile", "kadın" ve "sosyal işlerle" ilgili bakanlıklardır. Kadınlar siyasette icra bakanlıkları olarak bilinen İçişleri, Dışişleri, Adalet ve Milli Savunma gibi bakanlıklara getirilmemekte ve adeta kadın, siyasetin mutfak işlerinden sorumlu bir aktör olarak kalmaktadır. AK Parti Hükümetleri döneminde yalnızca 2007 yılında, Nimet ÇUBUKÇU Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilerek ilk kez bir kadın icrai bir bakanlığa layık görülmüştür (Arıkoğlu ve Türk, 2012: 45).

AK Parti'nin, kadın hakları örgütleri/feminist örgütlerle bağlantısına bakıldığında ise, partinin kuruluş aşamasında beyan ettiği işbirliği niyetinden kayıtsızlığa ve feminist taleplere yönelik düşmanlığa doğru kademeli olarak evrildiği görülmektedir. AK Parti, feminist düşünceye karşı olduğunu açıkça ifade etmeye başlamış ve bu durum politika uygulamalarında da kendini göstermiştir. Örneğin: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın beyanı, hükümetin feminizme yönelik hoşnutsuzluğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır: "Feminizm, ahlaki ve toplumsal açıdan çok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir kere, feminizm hareketine 'kapılan' kadın, genel olarak kayıtsız şartsız özgürlük düşüncesiyle aile için vazgeçilmez olan birçok kural ve değeri hiçe saymaktadır" (Yeğenoğlu ve Çoşar, 2014: 173-175). Diyanet İşleri Başkanlığı, bu açıklamasıyla feminizmi ahlaksızlık olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda kadının ahlaklı olabilmesi için de ona sivriliklerden/aşırılıklardan uzak, sınırları belirlenmiş ve törpülenmiş bir davranış kalıbı ve rol biçiminin tanımlanması yoluna gidildiği görülmektedir. Parti'nin kurucuları ve "ağır topları" arasında yer alan Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın verdiği bir demeçte; "Kadın iffetli olacak. Mahrem-namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak. Nerede öyle yüzüne baktığımız zaman yüzü hafifçe kızarabilecek, boynunu öne eğebilecek kızlarımız" şeklindeki sözlerinde (Radikal, 2014) toplumsal cinsiyet algısını ve kadına, erkek egemen sistem tarafından biçilen rolü görmek mümkündür.

Dayanmış olduğu ideoloji gereğince cinsler arasında eşitlik olmadığını kabul eden bir siyasi hareketin mirasçısı olan AK Parti (Sancar, 2011:76), kadını erkeğini tamamlayan bir varlık olarak konumlandırarak onu geleneksel rolleriyle özdeşleştiren bir tutum benimsemektedir. Yani AK Parti, KADEM Başkanı Sare Aydın (2015)'in da belirttiği gibi, kadın ve erkek arasında sosyal açıdan eşit hak ve sorumlulukları kabul etmesine karşın, eşitlik üstü adalet kavramını ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Böylece AK Parti, kendi "kadın hakları söylemi"ni oluşturmayı hedeflemektedir. AK Parti, genel anlamda kadına kamusal ve özel alanda biçtiği misyonla yer vermektedir. Bu misyon çerçevesinde kadın özel alanda, aile içerisinde erkeğinin ve yetiştirmekle yükümlü olduğu çocuklarının yaşamalarını idame ettirmesini sağlayan edilgen bir varlık olarak görülürken; kamusal alanda ise, kendisine yüklenen dar bir misyonla var olup, çocuk ve aileye dair sorumluluklarını aksatmadan yer edinme imkânı bulmuştur. Böylece AK Parti'de gelinen son noktada kadına yönelik muhafazakâr ideolojinin öngördüğü toplumsal cinsiyet algısının tüm unsurlarını görmek mümkündür.

4. Sonuç

14 Ağustos 2001 tarihinde Türk siyasal hayatına giren AK Parti, selefi Milli Görüş partileriyle aynı kaderi paylaşmamak, ulusal ve uluslararası arenada kendisine karşı oluşacak meşruiyet kaygısını gidermek amacıyla siyasi kimliğini “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamıştır. AK Parti, ekonomik açıdan devletin müdahalesini minimum düzeye indirgeyip, rekabetçi bir iktisadi anlayışı benimsemeyi yeğlemiştir. Bu bakımdan Özal geleneğinin mirasçılığına soyunan AK Parti; ahlak, ulusal kimlik, tarihi övünç gibi muhafazakâr değerleri de ön plana çıkararak yeni muhafazakâr ideolojinin Türkiye’deki temsilcisi olarak yer almıştır.

Kuruluşundan günümüze kadar iktidarını koruyan AK Parti, birinci hükümet döneminde (2002-2007), benimsediği liberal anlayışın etkisiyle ve temelde AB üyeliğini esas alarak demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti olma konusunda önemli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler, toplumun yarısını oluşturan kadınları da etkilemiştir. Kadın hakları, kadın-erkek eşitliği gibi konularda birçok düzenlemenin yapıldığı bu dönemde, gerek aile içinde gerekse iş hayatında kadına yönelik birtakım güvenceler getirilmiş, kadının fiziksel ya da psikolojik şiddete maruz kalmasını engellemeye yönelik önlemler arttırılmıştır. Kadın hakları konusunda birtakım uluslararası yükümlülükler üstlenilmiş, yargısal başvuru yolları geliştirilmiştir. Meşruiyet sınavını başarıyla atlatan AK Parti’nin 2007-2011 yılları arasındaki iktidarı döneminde, bir önceki dönemde kadının insan hakları, özel ve kamusal alanda kadın-erkek eşitliği gibi konularda yakalanan ivmenin sürdürüldüğü görülmektedir. Seçimlerin akabinde gerek iş hayatında gerekse diğer tüm alanlarda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, kamuda ve özel sektörde kadınlara iş olanaklarının sunulması, ekonomide kadın girişimcilerin desteklenmesi gibi alanlarda önemli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir.

İki iktidar dönemini de başarılı bir şekilde sonlandıran AK Parti, 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde oy oranını ve kadın milletvekili sayısını artırarak üçüncü kez tek başına iktidar olmuştur. AK Parti’nin 2011-2015 yılları arasındaki iktidarı döneminde, AB ile ilişkiler beklemeye girmiş, bu bekleme evresine paralel olarak kadın politikasında muhafazakâr demokratlıktan salt muhafazakârlığa doğru bir geçiş meydana gelmiştir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamak açısından politika üretmekle yükümlü olan Genel Müdürlüğün pasifize edildiği, “İslami feminist/Müslüman feminist” olarak adlandırılan bir çok ismin farklı alanlara yöneldiği bu dönemde, kadın bir birey olmasından ziyade patriarkal toplumsal yapının bir uzantısı olarak klasik toplumsal cinsiyet rolleriyle aile içine sıkıştırılan edilgen kimliğiyle ele alınmaya başlanmıştır. Güçlü bir aile vurgusunun yapıldığı, kadının aile

içindeki rolleriyle anlam kazandığı düşünce yapısı hakim olmuştur. Kadın, aile ve toplumu dengeleyen bir politika yerine, kadının konumunu aile, toplum ve devlete teslim eden bir anlayış dikkat çekmiştir. Böylece ekonomide liberal bir tutum sergileyen AK Parti’de, kadın konusunda muhafazakar bir tutum hakim olmuş ve AK Parti kendi kadın söylemini oluşturma çabası içine girmiştir.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015a), “AEP Niçin Var.” *Aile Eğitim Programı* <http://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/nicin-var/>, Erişim Tarihi: 03.05.2015.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015b) “Evlilik Öncesi Eğitim Programı.” <http://www.aep.gov.tr/egitim-icerikleri/evlilik-oncesi-egitim-programi/>, Erişim Tarihi: 03.05.2015.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2012) “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı 2012-2015”, [http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20%C4%B0%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20\(2012_201\).pdf](http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20%C4%B0%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2012_201).pdf), Erişim Tarihi: 10.01.2015.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014), “Türkiye’de Kadın”, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, Erişim Tarihi: 07.05.2015.
- AK Parti (2001), “Parti Programı”, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi>. Erişim Tarihi: 12.05.2014.
- AK Parti (2002a), “Ak Parti Kalkınma ve Demokratikleşme Programı”, <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/kutuphanede%20bulunan%20dijital%20kaynaklar/kitaplar/siyasi%20parti%20yayinlari/200707239%20ak%20parti%20demokratikleşme%20ve%20kalkınma%20programi%202003/200707239%20ak%20parti%20demokratikleşme%20ve%20kalkınma%20programi%202003.pdf>. Erişim Tarihi: 18.08.2014.
- AK Parti (2002b), “Seçim Beyannamesi”, https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/kutuphanede%20bulunan%20dijital%20kaynaklar/kitaplar/siyasi%20parti%20yayinlari/200304063%20ak%20parti%20secim%20beyannamesi%202002/200304063%20ak%20parti%20secim%20beyannamesi%202002%200000_0000.pdf. Erişim Tarihi: 11.08.2014.
- AK Parti. “2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi.” <http://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!2015-secim-beyannamesi-fasikulleri>. Erişim Tarihi: 23.06.2015.
- AK Parti (2011), “12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Beyannamesi.” <http://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!2015-secim-beyannamesi-fasikulleri>. Erişim Tarihi: 23.06.2015.
- AK Parti (2012), “2023 Siyasi Vizyonu”, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon>, Erişim Tarihi: 11. 12. 2014.
- AK Parti (2013), “AK Parti Tüzüğü”, <https://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu>. Erişim Tarihi: 12.11.2013.
- AK Parti Kadın Kolları (2009). “Ak Parti İktidarında ‘Kadın Hakları ve Fırsat Eşitliği Alanında’ Gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler”, <http://www.akparti.org.tr/kadinkollari/dosya/38064> Erişim Tarihi: 15.12.2014.
- AK Parti Kadın Kolları (2010), “Ak Parti Döneminde Kadınlara İlgili Çıkan Yasalar ”, [https://www.akparti.org.tr/upload/documents/Kadın_ile_ilgili_yapılanlar\(1\).docx](https://www.akparti.org.tr/upload/documents/Kadın_ile_ilgili_yapılanlar(1).docx). Erişim Tarihi: 15.12.2014.

- AK Parti Kadın Kolları Başkanlığı (2011), “Yoksulluk ve Kadın Son Sekiz Yılım Panoraması”, <https://www.akparti.org.tr/kadinkollari/dosya/38064>. Erişim Tarihi: 12.05.2014.
- AKBAŞ, Gökşen (2010), “Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi.” *Avrupa Birliği Bakanlığı*. 2010, http://www.abgs.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/ab_cinsiyet_esitligi_stratejisi.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2014.
- AKDOĞAN, Yalçın (2003), *Muhafazakâr Demokrasi*, AK Parti Yayınları, Ankara
- AKDOĞAN, Yalçın (2005), “Adalet ve Kalkınma Partisi”, Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul*, ss. 620-631.
- AKINERDEM, Feyza (2014), “Hayat Tarzı mı, Hayatın Kendisi mi?”, *Feminist Politika*, Sayı:22, ss. 18-19.
- AKSU, Abdulkadir (2012), *Yeni Siyaset Paradigması*, Orient Yayınları, Ankara.
- ARIKOĞLU, Cemile Ündücü ve Türk, Fahri (2012), “Kamu Hayatında Türk Kadını”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 31, ss. 31-53.
- AYDEMİR, Dilek ve AYDEMİR, Elvan (2011), *Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!*, USAK Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Aslıhan (2012), “Eşi Vefat Eden Kadınlara Bakanlık Maaş Bağlayacak”, *Zaman*, http://www.zaman.com.tr/gundem_esi-vefat-eden-kadinlara-bakanlik-maas-baglayacak_1252242.html. Erişim Tarihi: 18.06.2015.
- AYDIN, Sare (2015), “Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti”, <http://kadem.org.tr/kadin-hareketinde-yeni-bir-ivme-toplumsal-cinsiyet-adaleti/> Erişim Tarihi: 01.03.2015.
- BEDIRHANOĞLU, Pınar (2013), “Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü”, Bülent Uzgel ve Bülent Duru (Dü), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, ss. 40-65.
- BIANET (2014), “Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde 125. Sırada” <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/159549-turkiye-toplumsal-cinsiyet-esitliginde-125-sirada>, Erişim Tarihi: 29. 10.2014.
- BIÇERLİ, Mustafa (2012), “Ana Kız Okuldayız Kampanyası”, <http://www.eokul-meb.com/ana-kiz-okuldayiz-kampanyasi-34731>, Erişim Tarihi: 18.06.2015.
- BÖLÜKBAŞI, Mustafa (2012), “Milli Görüş’ten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:2, ss. 166-187.
- ÇAHA, Ömer (2006), “Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP”, *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı: 9-10, ss. 9-21.
- ÇAMELİ, Tuba (2008), *Kız Çocuklarının İlköğretime Erişiminde Türkiye’den Örnekler*, Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını, Ankara.
- CANIKOĞLU, Seher Kırbas (2013), “Feminist Bir Perspektifle Türk Ceza Kanunu’nda Cinsel Saldırı Suçu,” *Fe Dergi*, 2013, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 61-73.
- CANSUN, Şebnem (2013), *AKP-CHP-Kadınlar*, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- ÇITAK, Zana ve TÜR, Özlem (2008), “Women Between Tradition and Change: The Justice and Development Party Experience in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, Cilt: 44, Sayı: 3, ss. 455-469.

DEDEOĞLU, Saniye (2009), “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, *Çalışma ve Toplum*, (2), ss. 41-54.

DEDEOĞLU, Saniye ve ELVEREN, Adem Yavuz (2012), “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Toplum Ve Refah Devleti”, Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (Dü.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, İletişim Yayınları*, İstanbul, ss. 29-45.

DENİZ, Müjgan Hacıoğlu ve HOBİKOĞLU, Elif Haykır (2012), “Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği”, *Sessio 1B: Büyüme ve Gelişme*, ss.123-130.

DIKEN (2015), “Yılın İlk Cinsiyetçi Açıklaması: Sağlık Bakanı’na Göre Kadının Kariyeri Annelik Olmalı”, <http://www.diken.com.tr/yilin-ilk-cinsiyetci-aciklamasi-dustu-bakan-muezzinogluna-gore-kadinin-kariyeri-annelik-olmali/>, Erişim Tarihi: 25.03.2016.

DOĞANAY, Ülkü (2007), “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 62, Sayı:1, ss. 65-88.

Doğum Yardımı Yönetmeliği, (23 Mayıs 2015 Tarih, 29364 Sayılı T.C. Resmi Gazete).

ERSANLI, Büşra ve MAZLUM, İbrahim (2009), *Her zaman Her Yerde Siyaset!: Türkiye’de Siyasi Kültür, Siyasal Sistem ve Kadın*, KA. DER Yayınları, İstanbul.

ERSÖZ, Aysel Günindi (2015), “Özel Alan/Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın “Doğası” ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18 Sayı: 1, ss. 80-102.

EVRENSEL (2014), “Kadınlar Kürtaj Yasakçılarına Oy Vermeyecek”, <http://www.evrensel.net/haber/80858/kadinlar-kurtaj-yasakcilarina-oy-vermeyecek>, Erişim Tarihi: 16.05.2015.

Gelir Vergisi Genel Tebliği, (1 Mayıs 2007 Tarih, 26509 Sayılı T.C. Resmi Gazete).

GÜL, Esmâ (2013), “Binlerce Öğrencinin Kredi Borçları Silinecek!”, <http://www.memurhaber.com/binlerce-ogrencinin-kredi-borclari-silinecek22695.html>, Erişim Tarihi: 21.03.2015.

Habertürk (2012), “3 Az, 5 Çocuk Yapın”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/776812-3-az-5-cocuk-yapin>, Erişim Tarihi: 10.12.2016

İMAMOĞLU, G. Seda (2013), “Kadına Yönelik Korumacı Sosyal Güvenlik Mevzuatı”, *İstihdamda ve Sosyal Güvenlikte Cinsiyet Eşitliği Paneli ve Çalıştay Bildiriler Kitabı*, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Ankara, ss. 139-153.

KA-DER (2011), “Siyasi Parti Belgelerine Toplumsal Cinsiyet Üzerinden Bakmak”, ka-der.org.tr, Ankara, Erişim Tarihi: 10.11.2014.

Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalışma Koşulları Hakkındaki Yönetmelik, (9 Ağustos 2004 Tarih, 25548 Sayılı T.C. Resmi Gazete).

KARAKUŞ, Abdullah (2013), “Devlet 360 Dakikada Evlilik Kurtaracak”, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/devlet-360-dakikada-evlilik/gundem/detay/1794213/default.htm>, Erişim Tarihi: 12.05.2015.

KAYA, Mahmut (2014), “Kadın Makale Çağrısı Muhafazakâr Düşünce Dergisi (Sayı: 41)”, <http://www.muhamfazakar.com/>, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

KUBILAY, Çağla (2014), “İslami Muhafazakâr Kadın Yazarların Perspektifinden Kürtaj Tartışması: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Alternatif Politika*, Cilt: 6, Sayı:3, ss. 387-421

- KURT, Resul (2012), “Evlenme Yardımı Kimlere Verilir?”, Star, http://haber.star.com.tr/yazar/Evlenme_yardimi_kimlere_verilir/yazi-608565. Erişim Tarihi: 07.06.2015.
- METİN, Onur (2011), “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma ve Toplum*, 2011/1, ss. 179-200.
- MİLLİYET (2013), “Erdoğan Neden 3 Çocuk İstedğini Açıkladı”, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-neden-3-cocuk-istedigini-acikladi/siyaset/siyasetdetay/02.01.2013/1650260/default.htm>. Erişim Tarihi: 10.05.2015.
- ÖZAYDINLIK, Kevser (2014), “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 33, ss. 93-112
- ÖZDEMİR, Hakan ve DEMİRKANOĞLU, Yahya, “Türkiye’de Muhafazâkar Sağ Pencereden Kadına Bakış”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 10, ss. 223-248
- RADİKAL (2014), “Kadın Herkes İçinde Kahkaha Atmayacak”, http://www.radikal.com.tr/politika/arinc_kadin_herkesin_icinde_kahkaha_atmayacak-1204217, Erişim Tarihi: 01.01.2015.
- SANCAR, Serpil (2011). “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler”, Serpil Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu*. 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar. Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul:, s.53-109.
- ŞEN, Serdar (2004), *AKP Milli Görüşçü Mü? Parti Programlarında Milli Görüş*, Nokta Kitap, İstanbul.
- ŞENER, Ülker (2010), “Başbakanlık’ın “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Genelgesi: Olumlu Bir Adım; Ancak Daha Yapılacaklar Var”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı*, http://www.tepav.org.tr/upload/files/12790304772.Kadın_Istihdaminin_Artirilmesi_ve_Firsat_Esitliginin_Saglanmasi_Genelgesi.pdf. Erişim Tarihi: 23.07.2015.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2007), “Kadınlar Siyasal Hayata Etkin Katılımın Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları”, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt:12, Sayı: 1, ss. 13-36.
- TERKAN, Banu (2010), “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları”, *Selçuk İletişim*, Cilt:6, Sayı:2, ss. 115-136.
- TÜR, Özlem ve ÇITAK, Zana (2013), “AKP ve Kadın: Teşkilatlanma, Muhafazakârlık ve Türban.”, *Bülent Uzel ve Bülent Duru (Dü), AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, ss.614-629.
- Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (2011), “TÜBAKKOM 10. Dönem Genel Kurulu Sonuç Bildirgesi”, *Türkiye Barolar Birliği*, http://web.e-baro.web.tr/uploads/00/Haberler/Komisyonlar/TUBAKKOM/sonuc_bildirgesi.pdf. (17.06.2015).
- TÜRKİYE BÜLTENİ (2003), “Kadınlar Siyasette”, Sayı:3, ss.49-52.
- TÜRKİYE BÜLTENİ (2008), “Başbakan Erdoğan: Kota Kadını Erkeğin İnesine Mahkum Etmektir”, Sayı: 58, s.72.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017), “Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı”, <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16.03.2017.
- ULUCAN Devrim (2013), “Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt:15, Sayı: Özel S., ss. 369-383.
- UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) (2007), “Evet Deyin, Yaz 2007: UNICEF Küresel İcra Direktörü Türkiye’nin kaydettiği ilerlemeden övgüyle söz etti”, http://www.unicef.org/turkey/sy21/_gi38.html. Erişim Tarihi: 16.07.2015.

- URHAN, Betül (2011), “Türkiye’de Kriz, Kadın Emegi, Hükümet Söylem ve Politikaları”. İsmail Şiriner ve diğerleri (Ed.), Political Economy, Crisis & Development, Ijopec Publication, London, ss. 315-331.
- UZGEL, İlhan (2013), “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, Bülent Uzgel ve Bülent Duru (Dü), AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009), Phoenix Yayınevi , Ankara, ss. 11-38.
- UZGEL, İlhan (2013), “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele.” Bülent Uzgel ve Bülent Duru (Dü), AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009), Phoenix Yayınevi , Ankara, ss.357-379.
- YANIK, Medaim (2013), “Aile, Muhafazakârlık ve Liberalizm”, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/myanik/2013/11/09/aile-muhafazakrlik-ve-liberalizm>, Erişim Tarihi: 15.07.2015.
- YAVUZ, Orhan (2013), “Türkiye’de Kadın İstihdamı: İş ve Sosyal Güvenlik Mevzuatında Kadın Çalışanlar”, İstihdamda ve Sosyal Güvenlikte Cinsiyet Eşitliği Paneli ve Çalıştay Bildiriler Kitabı, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Ankara, ss. 69-90.
- YAZICI, Hayati (2011), “AB ve Türkiye İçin Kadın Girişimciliği İyi Uygulama Örnekleri”, <http://www.hayatiyazici.com.tr/konusmalar/ab-ve-turkiye-icin-kadin-girisimciligi-iyi-uygulama-ornekleri>, Erişim Tarihi: 05.03.2015.
- YEĞENOĞLU, Metin ve ÇOŞAR, Simten (2014), “AKP ve Toplumsal Cinsiyet Meselesi: Neoliberalizm ve Patriyarka Arasında Mekik Dokumak”, Simten Çoşar ve Gamze Yücesan Özdemir (Ed.), İktidarın Şiddeti: AKP’li Yıllar, Neoliberalizm ve İslamcı Politikalar, Metis Yayınları, İstanbul, ss. 158-181.
- YILMAZ, Murat (2006), “AK Parti: ‘Muhafazakâr Demokrasi’ ile Milliyetçi-Muhafazakârlık Arasında”, Muhafazakâr Düşünce, Sayı: 9-10, ss. 47-54.
- 2010/14 Sayılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu Başbakanlık Genelgesi (2010), T.C. Resmi Gazete, 275917, 25.05.2010.
- 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun (2003), T.C. Resmi Gazete, 24997, 18.01.2003.
- 5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (2004), T.C. Resmi Gazete, 25635, 27.10.2004.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005), T.C. Resmi Gazete, 25874, 13.07.2005.
- 5763 Sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2008), T.C. Resmi Gazete, 26887, 26.05.2008.
- 5840 Sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu (2009), T.C. Resmi Gazete, 27179, 24.03.2009
- 5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2010), T.C. Resmi Gazete, 27580, 13.05.2010.
- 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Dair Kanun (2012), T.C. Resmi Gazete, 28239, 20.03.2012.
- 6637 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2005), T.C. Resmi Gazete, 29319, 07.04.2005.

Tüketici Boykotu Katılım Güdüleri: Muş İli Örneği

Adem UYSAL¹

Yavuz CÖMERT²

Öz

Tüketici boykotu belirli bir markadan ya da üründen, sosyal bir probleme sebebiyet vermesi nedeniyle kaçınan bireyler için tepkilerini ifade etmede önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Ülkemizde de çeşitli sebeplerle bazı ülkelere ait ürün ve markaların alınmaması gerektiğine dair tepkiler oluşmuş ve bu ürünler boykot edilmiştir. Bu ülkeler ve boykot çağrılarının sebep oluşturan nedenler şu şekilde sıralanabilir: İtalya'nın 1999 yılında Abdullah Öcalan'ı sığınmacı olarak kabul etmesi, Fransa'nın 2006'da Ermeni iddialarını 'soykırım' olarak kabul etmesi, Danimarka'da yayın yapan Jyllands-Posten isimli gazetenin Hz Muhammed'i tasvir eden karikatürler yayınlaması ve İsrail devletinin Mavi Marmara Baskını ve Gazze'ye yaptığı saldırıdır. Bu bağlamda, bazı tüketiciler bu boykot çağrılarının karşılık vererek boykota/boykotlara katılmayı seçerken, bazıları ise çeşitli nedenlere dayanarak isteksiz davranıp boykotlara katılmamışlardır. Bu çalışmada, tüketici boykotu katılım güdülerinin ortaya çıkarılması ve bazı tüketicilerin niçin bu boykotlara katılmak istemedikleri sorusuna cevap bulmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, Muş Merkez ilçesinde ikamet eden kamu ve özel sektör çalışanlarına anket çalışması yapılmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Boykotu, Boykot Katılım Güdüleri, Boykot Çağruları.

Motivation of Consumers for Participation in Boycotts: The Example of Muş

Absract

Consumer boycott has become an important tool for individuals to express their reactions so as to avoid particular brand or product which causes a social problem. In our country, due to various reasons reactions has been developed in order not to buy products and brands of some countries and these products have been boycotted. The boycotted countries and the reasons that lead to the call for boycotts are listed as follows: In 1999, Abdullah Öcalan was recognized as a refugee in Italy, France has formally recognized the Armenian massacres as genocide in 2006, the publication of satirical cartoons of the Islamic prophet of Muhammad in the Danish newspaper Jyllands-Posten and Israel attacks to Gaza, also Israeli navy attacks to Mavi Marmara. In this regard some consumers have positively responded to the call for the boycotts, whereas some have been reluctant to participate in the boycotts due to variety of reasons. In this study, the motivation of consumers for participation in the boycotts will be investigated, and the question of why some consumers are unwilling to participate in such boycotts will be answered. In this context, the survey was conducted to the consumers who have been working in the public and private sector residing in Muş. Descriptive statistics and exploratory factor analysis were conducted for analysis of the data.

Keywords: Consumer Boycott, Motivation for Participation in Boycotts, The Calls for Boycott.

¹ Arş.Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, adem.uyosal65@gmail.com

² Doç.Dr. İnönü Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, yavuz.comert@inonu.edu.tr

1.Giriş

Tüketici boykotu kavramı, günümüzün değişen ve gelişen tüketici isteklerine bağlı olarak her geçen gün literatürde yer bulan önemli bir kavram haline gelmiştir. Yığınla hareket etmek ve merkezileşmiş bir kültürün desteklenmesi yerine tüketiciler, daha küçük grup aidiyetlerini benimseyen, kişisel görüş ve düşünceleriyle hareket eden bir hale gelmişlerdir. Değişen tüketici profilinin bir yansıması olan tüketici boykotu belirli bir markadan ya da üründen, arzu edilmeyen bir davranışın oluşması nedeniyle kaçınan bireyler için tepkilerini ifade etmekte önemli bir araç haline gelmiştir.

Boykotlar, birbirinden farklı nedenlerle ve farklı olaylara dayanılarak ortaya çıkabilmektedirler. Tüketiciler çeşitli güdülerle boykotlara katılabildikleri gibi, birçok gerekçe öne sürerek boykotlara karşı zıt tavırlar sergileyebilmektedirler. Ülkemizde de tüketiciler farklı nedenlerle, bazı ülkelere ait ürün ve markaların alınmaması gerektiğini düşünerek tepkilerini dile getirmiş ve bu ürünleri boykot etmiştir. 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın İtalya'da sığınmacı olarak kabul edilmesi, Fransa'nın 2006'da Ermeni iddialarını 'soykırım' olarak kabul etmesi, Danimarka'da yayın yapan Jyllands-Posten isimli gazetenin Peygamber Efendimizi tasvir eden karikatürler yayınlaması ve İsrail devletinin Mavi Marmara Baskını ve Gazze'ye yaptığı saldırıların, ülkemizde boykot edilen ülkeler ve boykot çağrılarına sebep oluşturan nedenler olarak sıranabilir.

Çalışmada, söz konusu boykot çağrılarına karşılık, tüketicinin bu boykotlara katılma ve katılmama güduları araştırılmıştır. Araştırma, Muş Merkez ilçesinde kamu ve özel sektör çalışanlarına anket yöntemi uygulanarak yapılmıştır.

2. Tüketici Boykotu

Boykot kavramı ilk kez O'Malley tarafından 1880 yazında İrlandalı çiftçilerin Lord Erne'nin arazi sorumlusu olan Charles Cunnigham karşı başlattıkları ve işçilerin (hizmetçiler, şoförler, çobanlar) de ikna edilip dahil olduğu iş bırakma eylemiyle ortaya atılmıştır (Friedman, 1999: 69). Boykotun ilk ortaya çıkışı kuzey batı İrlanda'da olmakla birlikte, bundan sonra dünyanın birçok yerinde yayılan bir karşı duruş şekli olmuştur. Boykot hareketlerinin yaşandığı bölgeleri ve amaçlananları dikkate aldığımızda aslında bu oluşumu Scott'un tanımlamış olduğu gibi "zayıfın silahı (weapon of the weak)" diye nitelendirmek mümkündür (<http://bianet.org/>).

Tüketici boykotu kavramını tanımlayan literatürde yer alan birçok değerlendirmelerle karşılaşmak mümkündür. Tüketici boykotu kavramı üzerinde önemli çalışmaları olan Friedman, tüketici boykotunu, 'Belli bir hedefe ulaşmak için bir veya daha fazla grubun girişimde bulunarak, tüketicilerin piyasada bulunan ve tanımlanmış ürün grubunu satın

almasını kaçındırması” olarak tanımlar (1985, 97- 98). Tüketici boykotları satın alma karar sürecinde gittikçe önem kazanarak tüketicinin şirket ile kararlarına hoşnutsuzluğunu ifade etmek için etkin ve etkili bir araç haline gelmiştir (Sen vd., 2001:404).

Tüketici boykotu, firmalara karşı bir duruş olarak gözüktüğü de, tüketicilere kamu politikaları hakkında söz söyleme fırsatı sunarak toplumsal bir etki yaratma olanağı vermektedir (Klein, vd. 2004: 13). Boykot katılımcıları, satın alma kararlarını kullanarak pozitif sosyal etkilere sahip olan firmaları destekleyip, bununla birlikte kendi düşünceleriyle bağdaşmayan veya negatif etkiye sahip olduğunu düşündüğü firmaların faaliyetlerinden kaçınabilmektedirler (Klein, vd. 2004: 14). Tüketici boykotu, kişisel kararlardan farklı olmakla birlikte, kişileri bazı tüketim mallarını satın almaktan alıkoyan örgütlü, kolektif, katılım zorunluluğu olmayan, yani hiçbir resmi yaptırımını bulunmayan bir boykot olma özeliği taşır (Sen, vd. 2001:400). Tüketici boykotu, organize olmuş gruplar tarafından gerçekleşir. Bu boykotlar kamu bilincini artırmakla birlikte, boykot nedenlerine ilişkin tutumları etkilemeye yönelik olması sebebiyle farklı özellikleri de dikkati çeker. Boykot organizatörleri, tüketicilerin boykot organizasyonuna katılımını teşvik eden ve genellikle kurumların etik olmayan veya kurumsal olarak haksız olduğunu düşündükleri uygulamalarını protesto eden sivil toplum örgütleridir (Klein, vd. 2004: 15).

Tüketiciler bir şirket ya da ülkenin eylem veya politikalarına ciddi bir şekilde memnuniyetsizliklerini ifade etmek için boykota katılırlar (Shaw vd. 2006). Tüketici boykotlarını sadece bir şirketin veya ülkenin ürününü almama eğilimi olarak sınırlandırmamak gerekmektedir. Zira gruplar boykotları hem kendileriyle ilgili sorunları çözmek hem de bilgi yayma mekanizmasını işletmek amacıyla kullanılmaktadırlar. Bunun yanında boykotlar, geniş çaplı toplumsal hareketleri başlatmak için de kullanılmaktadır (Balıkçıoğlu, vd. 2007:95).

Boykotlar, bir ürünün satışı, üretimi ya da pazarlaması konusunda oluşabilecek kaygıların, toplum tarafından gerçekleştirilebilecek büyük bir tepkinin yansıması olabilmektedir. Hedef gösterilen firmaya daha önce aidiyetini belirten ve satın alma kararını firma lehinde kullanan tüketiciler, satın alma kararlarını başka bir firmanın lehine kullanarak, zamanı geldiğinde daha fazla ödeme yaparak ve bunu bir sosyal sorumluluk olarak görüp, toplum nezdinde değersiz görülen alışkanlıklarını değiştirebilirler (Albayati vd., 2012:120). Boykotlar, bazen kendi menfaatlerini üst düzeye çıkarmak veya grubun amacına uygun hareket etmek gibi tüketiciyi sosyal bir ikilem içinde bırakır (Sen vd., 2001:402). Boykotun maliyeti yüksek olsa bile kişinin kendini boykot çağrısına yakın hissetmesi olasıdır. Bazen, tersi düşünüldüğünde, birey kendisinden ödün vermek istemeyecektir (Sen vd., 2001).

2.1. Tüketici Boykotlarına Katılım Güdüleri

Güdüleme (motivasyon) kavramı psikologlar tarafından 20. yüzyılın ortalarından beri incelenmiş ve daha sonra iş dünyasında uygulamaları görülürken; tüketici boykotu katılım güdülerine son 20 yıldaki çalışmalarda dikkat çekilmiştir.

Tüketicinin boykota katılımını teşvik eden birçok nedenin olduğuna hiç şüphe yoktur (Klein vd. 2002). Tüketici, öfkesini boykotla ifade etmekte, fiyatların aşağıya çekilmesini ve hedef kurumu faaliyetlerinden dolayı cezalandırabilme imkânına sahip olabilmektedir. Bazen boykot sebepleri olumsuz eylemlerin de nedeni olabilir. Yüksek düzeyde veya daha az düzeyde bir ülkeye duyulan düşmanlık, tüketicilerin öfkelerini ifade etmek için, belirli markaları satın alma davranışlarının değişmesini sırasıyla çok veya az etkileyecektir (Hoffman, 2010:1707). Boykot katılım güdülerinin farklılığının, boykot kararlarının farklı sebeplerle gerçekleşebilmesinde etkili olacağı görüşünü savunmaktadır (Hoffmann, 2013:209). Tutum ve inançlar sadece tüketici boykotunun katılımının nedenleri değildir, tüketici ile boykot edilen taraf arasındaki ilişki de dikkate alınacak başka bir unsurdur.

Tüketicilerin boykotlara katılım nedenleri **fayda-maliyet yaklaşımından** bağımsız olarak düşünülemez (Sen vd. 2001:402). Kolektif faydalar veya kişisel maliyetlerden kaçınma çabası tek başına boykot kararlarının açıklanması için yeterli olamaz. Bir boykota katılmak için etik yargıları ve kişisel faydaları gözetlemekle birlikte, boykotu organize eden grubun yanı sıra toplumun ilgisinin de, tüketici boykotu katılımında dikkate alınması gerekebilmektedir (Kozinets ve Handelman,1998: 478).

Boykotun bir nedeni olarak **öfke**, birey herhangi bir şeyde yoksun bırakılınca ve bireyin karşısındakinin olması gerektiği gibi, doğru yapmadığını düşündüğü durumlarda ortaya çıkar. Bireyler, değişen kişiliklerine bağlı olarak farklı şekillerde ve derecelerde duygularını, öfkelerini boykotla ifade ederler (Klein, vd. 2004). Mantıksal olarak düşünüldüğünde boykot edilen konuya kişinin yakınlığı veya kişinin kendini konuya yakın hissetmesi, katılımcının öfkesini artıracak ve katılımını güçlendirecektir (Braunsberger ve Buckler, 2011: 98).

Bazen boykot kararının sebebi olarak görülen **siyasi anlaşmazlıklar**, bir ülkeden diğer bir ülkeye karşı yanlış uygulanan politikalara bağlı olarak ortaya çıkar. Söz konusu ülkenin yanlış uygulamalarını tasvip etmeyen gruplar, suçladığı menşe ülkeye ait ürünlerinden uzak durarak, o ülkenin ekonomik çıkarlarını zedeleyerek memnuniyetsizliklerini dile getirmektedirler (Çakır, 2010: 123). Daha çok uluslararası nitelik taşıyan bu boykotlar, bir ülkenin diğer bir ülkenin halkını olumsuz etkileyen bir davranışta ya da söylemde

bulunmasından veya o ülke tarafından uygun görülmeyen bir politika sergilemesinden etkilenmektedirler (Çakır, 2010: 124).

Tüketici boykotu katılım güdülerinden olan hedef gösterilen tarafı **cezalandırabilmek**, tüketicinin öfkesini uzun bir zamana yaymasında etkili olabilmektedir (Braunsberger ve Buckler, 2009). Bu tutum aynı zamanda görevini kötüye kullanan hedef kuruluş için güçlü bir tüketici gücü göstererek bireylerin değişim talebini iletmesidir (Sen vd., 2001:405).

Tüketici boykotları başka bir bağlamda bir ulus oluşturmaya inanan bireylerin oluşturduğu bir toplulukta, toplum birlikteliğinin ve toplumun kendi değerlerinin, inandıklarının benimsenmesi için iyi bir örnek oluşturmaktadır (Klein vd., 2004:15). **Etnosentrik eğilimli** olarak tanımlanan bu bireyler, bazı durumlarda yerli ekonomiye zarar vereceği ve işsizliğe neden olacağı düşüncesiyle yabancı ürünleri satın almanın yanlış olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca yabancı ürünleri tercih etmenin açık bir şekilde vatansever bir davranış olmadığını düşünmektedirler (Yapraklı ve Keser, 2013: 299).

Ülkeler arasındaki gerginlikler, düşmanlıklar bir ülkede yaşayan tüketicilerin başka bir ülkeye ait ürünlere zıt tavır almasına neden olabilmektedir (Klein, Ettenson ve Morris, 1998: 97). Böyle anlaşmazlıklar genellikle ülkeler arasında yer alan sınır anlaşmazlıkları, ekonomik argümanlar, diplomatik anlaşmazlıklar ya da dini farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Riefler ve Diamantopolous, 2007). Smith ve Li (2010) çalışmalarında, söz konusu yabancı ülkeye karşı düşmanlığın daha yüksek bir seviyede olmasının, o ülkenin ürünlerinin daha fazla boykot edilmesine yol açtığı sonucuna varmıştır.

Tüketici boykotlarının başlıca faktörlerinden birisi de, tüketicinin **ürün veya hizmet fiyatlarının daha düşük olması veya ürünlerin kalitesinin daha iyi** olmasını talep etmesiyle gerçekleşir (Yener vd., 2014:102). Ülkemiz açısından bakıldığında genel itibarıyla bireylerin veya tüketici örgütlerinin daha çok ürün veya hizmetin fiyatlarındaki artış oranlarına (zamlara) karşı bu yönde bir davranış sergiledikleri, ancak bu davranışların çoğunluğunun da boykot niteliğinden çok, eylemsel bir tepki olmaktan öteye geçemediği görülmektedir (Bayuk ve Ofluoğlu,2013:145).

Boykotlara katılmak bazen **bireysel davranışın bir yansıması** olarak görülür. Kişi boykota katılarak kalabalığın arasından sıyrılmaya imkân bulur. Bunun yanı sıra, ahlaki açıdan kendini ifade etmek için boykotu bir araç olarak kullanabilir (Kozinets ve Handelman, 1998: 478). Braunsberger ve Buckler (2011: 97) çalışmalarında, bireyin benimsediği ahlaki ve etiksel standartların gerçekleşmesinin boykota katılımlarında önemli bir neden olduğunu ifade

etmişlerdir. Bu tür bir benimseme bazen bir firmanın faaliyetlerini kontrol etmesine neden olabilmektedir.

Tüketicilerin bir ürün veya hizmeti satın alma ya da almama davranışı çok sayıda **ekolojik kaygılarla** ilgilidir. Tüketiciler kullandıkları ürünlerin kendi ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağını ve bu ürünlerin çevreyi nasıl etkileyeceğini dikkate alarak yaşam tarzlarını ve satın alma davranışlarını çevreyle uyumlu olacak şekilde değiştirmeye başlamışlardır (Yıldırım ve Türkmen,2013:388).

Bir sosyal denetim aracı olan veya organizasyonlara **sosyal sorumluluk bilinci** yükleyen boykotlar, benzer görevleri üstlenebilmektedir (Balıkçoğlu vd. 2007). Sosyal sorumluluk kampanyaları, kurumsal vatandaşlık, kurumsal itibar gibi konular tüketici boykotlarının etiksel nedenleri arasında yer alabilmektedir. Sen vd. (2001:404) çalışmalarında, sosyal sorumluluk kampanyalarından sonra tüketicilerin firmaya karşı olumlu tutum sergileme eğiliminde olduğunu göstermiştir (akt: Uslu vd., 2012).

Birey **kendini iyi hissetmek ve suçluluk duygusundan kaçınmak** için hedeflenen kuruluştan kaçınarak, boykota katılmak isteyebilmektedir (Klein, vd. 2002:367). Ayrıca, sosyal baskılar ve bireyin davranışları üzerindeki başkasının görüşleri boykota katılım için önemli bir etken oluşturur (Sen vd., 2001:403). Birey, boykota katılım yoluyla başkalarına yardım ederek öz saygısını geliştirerek güdülendiği gibi, diğer bireylerin kendine yönelik düşüncelerini de olumlu etkileyebilir. Bununla birlikte, olumsuz algılardan da kaçınarak kendini gerçekleştirme fırsatı bulabilir (Klein, vd. 2004: 14). Böylece, kişiler tüketici boykotlarına katılarak sosyal baskılardan ve kendini suçlu hissetmekten kurtulurlar. Bu da katılımcı için önemli bir kazanım olur.

Dini değerlere önem veren tüketici, bu değerlere karşı çıkmaya çalışan gruplara karşı zıt bir tavır alır. Dini inanışlar, böylece tüketicileri boykota katılmaları yönünde güdüleyici bir araç olup, dini değerlere hakaret eden kesimlerin cezalandırılmasında kullanılır. Din temelli boykotlarda, dini öğretiler temel alınarak tüketicilere boykot çağrısı yapılmaktadır (Farook, 2007: 33).

Katılımcı bazen boykota katılarak **boykot uygulanan hedefin davranışlarını değiştirmekle** birlikte, boykota neden olan konu hakkında **fikirlerini dile getirme imkânına** sahip olur (Sen vd. 2001). Tüketicinin bir şeylerin değiştiğini görmesi, mutlaka boykotla hedeflenen amaç olurken, boykotun amacına bağlı olarak bir fark yaratması katılım için önemli bir etken olur (Klein, vd. 2004: 14). Hoffmann (2013:220) çalışmasında, katılımcının güçlü ve sağlam bir güdüleyici dayanağı olmasa bile, olaydan kendine pay çıkarması boykota

katılmasının sebebini oluşturduğunu ifade eder. Bu da katılımcının kendince boykota katılımının önemli bir gerekçesini oluşturur.

2.2. Tüketicilerin Boykotlara Katılmama Nedenleri

Klein, vd. (2004: 15) tüketicilerin boykota katılmama nedenlerinin güdüleme eksikliğine bağlı olduğunu düşünürken, Yüksel (2013:208), tüketicilerin boykotlara katılmamasının asıl nedeninin boykotun önem derecesinin onların dikkatini çekecek düzeyde olmamasından kaynaklandığını ifade eder. Yüksel, genellikle insanların boykotlara katılmama nedenleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. İnsanların boykota katılmamalarının altında yatan bahaneler, başkalarının görüşlerini onaylamamaları veya kendilerini suçlu hissetmek istememeleridir (2013: 209). Boykota katılmamalarının nedenleri, boykot organizatörlerini ilgilendirdiği gibi boykot edilen taraf için de dikkate alınması gerekir. Tüketicilerin boykotlara katılmama nedenleri aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir.

Boykot çağrılarına karşı tavır almak, tüketici tarafından birçok farklı nedene bağlanabilir. Boykotun gerçekten etkili olacağını düşünmek katılımcıları güdülerken, bir amaca ulaştırmayacağına olan inanç, boykota katılmamanın nedeni de olabilir. Tüketiciler, boykot eylemlerinin bir değişiklik yaratmak için yeterli etkiyi oluşturamayacağını, boykota yeterince katılımın olmayacağını ve çabalarının boşuna gideceğini, hiç bir şey elde edilemeyeceğini düşündüklerinden boykota katılmama kararları alırlar (Sen vd. 2001:406). Boykot çağrısının güvenilirliği tüketicilerin boykot kararı için olumlu veya olumsuz bir neden oluşturabilmektedir (Albrecht vd., 2013:187).

Boykota katılımı etkileyen sebeplerden biri de **tüketicilerin tercih ettikleri ürün ve hizmeti veya markayı ikame edecek başka bir alternatifin** olmayacağını düşünmeleridir (Sen vd., 2001:403). İnsanların kendi ürün veya hizmet tercihlerini ancak kendilerinin verebileceğinin düşüncesi de boykota katılmamanın nedeni olarak görülür. Boykot organizatörlerinin de tüketicileri olumsuz etkilediğini ve insanların özgürlüklerini kısıtladığını düşünürler (Yüksel, 2013:209).

Tüketicilerin bazen **boykot konusu hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması** boykota katılmama nedenleri olarak görülür. Tüketici, yalnızca boykot organizatörlerinin yanlış bilgi ve yönlendirmelerine bağlı olarak boykot edilen hedefi yanlış yere suçlamak istememektedir. Aynı zamanda, tüketicilerin hedef gösterilen gruba veya firmaya alternatif olacak bir firma bulamadıklarında ve bazen bunun rakip firmaları ezmek olduğunu düşündüğünde boykota katılmamakta isteksiz davrandığı görülür ve buna göre karar alırlar (Yüksel, 2013:208).

Boykot kararını etkileyen faktörlerden biri olan **menşe ülke faktörü**, boykota konu olan ürünlerin seçiminde firmanın lehinde avantaj sağlayıp tüketiciler için boykota katılmama konusunda bir neden oluşturabilmektedir. Çünkü, hızlı küreselleşme süreci nedeniyle pek çok tüketici, ülke menşei ve marka ismini kalite ve kabul edilebilirlik göstergesi olarak algılamakta ve bunu ayırt edici bir faktör olarak kullanmaktadır (Ünal, 2011:50). Ayrıca, gerçekleşmesi olası boykotun yerli ekonomiye zarar verip vermeyeceği, boykot edilecek ürünlerin üretildiği yerle doğrudan ilişkilidir (Balıkçioğlu vd., 2007: 94).

Tüketiciler bazen **boykotun sorumluluklarının dışında olduğunu** düşünürler. Kendilerini olayların sorumluluğu içinde düşünün tüketiciler boykot yüksek maliyetler içerebildiğinde ve çok fazla çaba sarf etmesi gerektiğini düşündüğünde, bunları kendine büyük bir sorun olarak da görebilirler (Sen vd. 2001:405). Bundan dolayı katılımcılar çabaların zayi olacağını ve kendilerini bu konuda sorumsuz hissedendenlerin de boykotu amacından saptırabileceğini düşünebilirler. Bu da boykota katılmamanın ayrı bir nedeni olarak sayılabilmektedir.

Boykota konu olan ürünün, tüketiciler tarafından günlük yaşamda ne kadar gerekli olduğunun değerlendirilmesi boykota katılımı etkileyecektir (Balıkçioğlu, vd.2007: 94). Kısıtlı bir gelire veya bütçeye sahip olan **tüketicinin tercih edebileceği ürün ve hizmetlerinin sınırlı olması**, satın alma alışkanlığında bir değişikliğe gitmesini gerektirmez. Böylece başkalarının ve boykota konu olan olayların onu yönlendirmesi etkisiz kalır. Tüketici alışmış olduğu satın alma davranışlarını değiştirmek istemez (Klein, vd. 2004: 13).

Festinger, tarafından literatüre kazandırılan Bilişsel Uyumsuzluk Teorisi'nde şu sonuca ulaşılır: Bireyler, eylemleri ve inançları arasındaki tutarsızlıklara karşı duyarlıdır, tutarsızlıkların ortaya çıkması uyumsuzluğa neden olacaktır ve uyumsuzluğu çözmeye çalışacaklardır. Boykot çağrısı, **marka eğilimi** olan birey için güçlü bir bilişsel uyumsuzluk doğurabilmektedir. Bireyin gerçeği çarpıtması istenebilir ve şirketin fiil veya davranışlarına önyargılı bir görüşü benimsemesi ve elde ettiği işlenmiş bilgiler ile şirketi suçlaması istenebilmektedir (Ha ve Nguyen, 2014:4).

Tüketicinin belleğinde **bir ürün ya da ürün grubu hakkında oluşturduğu güçlü ve olumlu izlenim**, boykot çağrılarını için koruyucu bir bariyer olabilir ve bu durum da boykota katılımını olumsuz etkileyebilir (Albrecht, vd. 2013: 186). Bireyin, uyarıcılar (boykot çağrısı) ve bilgisi (marka hakkında inançlar) arasındaki farklılığı irdelemesi gerekecektir. Boykot çağrısının, bireyin inancına çok aykırı olması ve boykotun kaynağına olan güvenilirliğin az olması bireyi bu çatışmasızlıktan kurtaracaktır. Özellikle, marka memnuniyeti bu durumda boykot çağrısına güveni daha da azaltacaktır (Mothersbaugh ve Beatty, 2000:266).

Bununla birlikte, boykota katılmamanın nedenleri, katılımcıların **boycot organizatörünün kredibilitesi** ile güven sorunlarına bağlı olduğu da düşünülebilir. Genel olarak, bazı tüketiciler için boycotun etkili olmayacağı düşüncesi, katılım için bir çaba göstermeme gerekçesi olurken, bazı tüketiciler de, katılımcıların kitlelerin gücünü kullanarak istenilen sonucu ortaya çıkarabileceklerine inanmaları nedeniyle katılım gösterirler. Bayuk ve Ofluoğlu (2013:152) çalışmalarında, boycota katılan etkin tüketici sayısı ne kadar fazla olursa boycotun başarıya ulaşma şansının da o kadar fazla olduğunu göstermektedir. Tüketicinin boycota katılarak işini kaybetme korkusu ve bunun sonuçları, onu boycotan uzak tutar (Klein, vd. 2004: 14).

4.Yöntem

Bu başlık altında; araştırmanın amacı ve sınırları, araştırmanın modeli ve soruları, örneklem süreci, veri toplama yöntem ve aracı gibi konular yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Ülkemizde çeşitli sebeplerle bazı ülkelere ait ürün ve markaların alınmaması gerektiğine dair tepkiler oluşmuş ve bu ürünler boycot edilmişti. Araştırmamızın temel amacı tüketicilerin boycot çağrılarında katılma ve katılmama nedenlerini ortaya koymaktır.

Araştırmamızın genel amacının daha iyi anlaşılması ve hedefleri tanımlamamız için aşağıdaki alt amaçlar oluşturulmuştur:

-Tüketicilerin İtalya, Fransa, Danimarka ve İsrail/Yahudi menşeli ürünleri ile doğrudan veya dolaylı olarak söz konusu ülkeleri destekleyen ürünleri/markaları boycot etmesindeki etkenleri bulmak.

-Tüketicilerin bu boycotlara niçin katılmak istemedikleri sorusuna cevap bulmak.

-Söz konusu ürünleri boycot edilen ülkelerin daha çok hangi nedenlere bağlı olarak boycot edildiğini belirlemek.

-Dinsel ve politik güdülerin söz konusu ülke ürünlerinin boycot edilmesinde en belirleyici etken olup olmadığını incelemek.

-Tüketicilerin demografik özellikleri ile boycota katılma ve katılmama kararları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak.

4.2. Araştırmanın Kısıtları

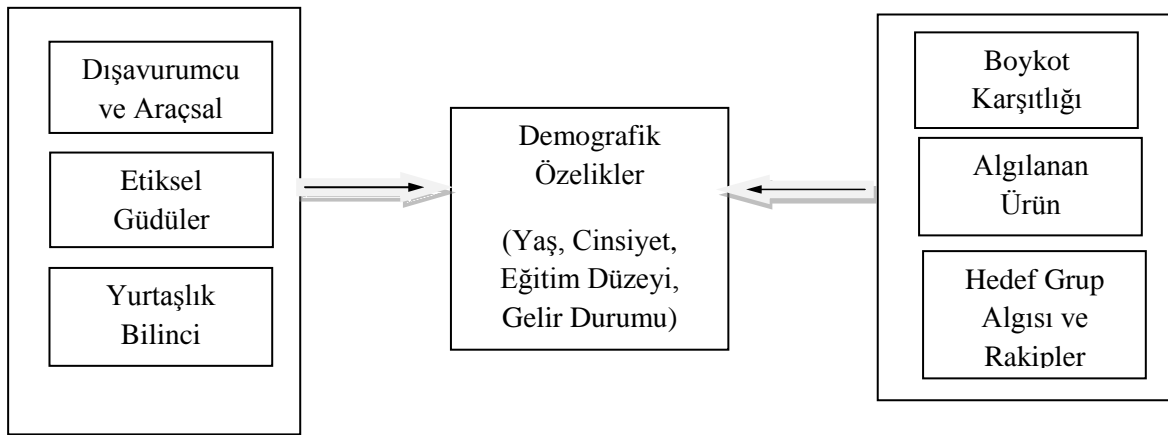
Çalışmanın sadece söz konusu kamu ve özel sektör çalışanlara yönelik yapılması araştırmanın kısıtlardan biridir. Çalışmanın ülkelerin politika ve davranışları bağlamında anlatılması, belli bir marka ve ürün grubu açısından değerlendirilmemesi araştırmanın diğer bir kısıttır.

Ayrıca, araştırmada veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yapılmıştır. Nicel araştırmalarda sayısal olarak elde edilen bulguların genellemesi, araştırmalarda neden sonuç ilişkisini ortaya koyabilmesi gibi avantajlara sahiptir. Ancak, özellikle günümüz tüketici davranışlarındaki karmaşıklar ve bu davranışlarının zamanlama açısından farklılıklar gösteriyor olması genelleştirmeyi zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı, günümüzdeki tüketici davranışlarının anlamak için tek bir araştırma tekniği yerine farklı araştırma tekniklerinden de faydalanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nicel araştırmada, katılımcının, araştırmacının belirlediği alternatifler temelinde düşünmeye zorlanması ve kısıtlanması, konunun içsel geçerliliğini azaltmaktadır. Diğer yandan, verilerin tüketicilerin kullanılan teoriyi değil de savundukları teoriyi yansıtmaması nedeniyle psikolojik, sosyal ve kültürel anlamları içermemesi, içsel geçerliliği azaltması, araştırmanın başka bir kısıtıdır.

4.3 Araştırma Modeli ve Soruları

Araştırmada, boykotlara katılma ve katılmama güdülerin katılımcıların demografik özellikleri üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın modeli, Klein, vd. 2004; Hofmann 2010; Sen vd., 2001 ve Yüksel, 2013. yapmış oldukları çalışmalarından esinlenerek oluşturulmuştur.

Araştırma Sorusu 1: Katılımcıların boykot katılım güdülerini nelerdir?

Araştırma Sorusu 2: Katılımcıların demografik özelliklerine göre boykot katılım güdülerinde bir farklılık bulunmakta mıdır?

Araştırma Sorusu 3: Katılımcıların boykota katılmama güdülerini nelerdir?

Araştırma Sorusu 4: Katılımcıların demografik özelliklerine göre boykota katılmama güdülerinde farklılık bulunmakta mıdır?

4.4 Örneklem Süreci

Çalışmanın kapsamına Muş ili dâhil edilmiş ve araştırma Muş Merkez ilçede ikamet eden kamu ve özel sektör çalışanlarına uygulanmıştır.

Muş Merkez ilçede ikamet eden kamu ve özel sektör çalışanlarından oluşan farklı gelir, kültür ve eğitim seviyelerine sahip kesimlerden örneklem seçimine başvurulmuştur. Özellikle boykot listelerindeki ürünler, orta gelir grubuna sahip tüketicilerin tüketim listesinde yer aldığı için, örneklemin bu gruptan seçilmesine özen gösterilmiştir. Bununla birlikte, aile arasında satın alım gücünü elinde bulunduran, yani satın alma eylemini fiilen yerine getiren, yer ve zaman gibi kararları veren ve satın alıcı rolünü üstlenen bireylerin ankete katılımı daha da ön planda tutulmuştur.

Araştırmanın anakütlesine ait ortalama ve standart sapmanın bilinmesi çoğu zaman olanaksız olduğundan bunların tahmin edilmesi gerekir. Anakütleye ait hiçbir bilgi olmasa bile $p(1-p)$ 'nin en yüksek olduğu $0,5 \times 0,5$ değeri esas alınarak bu oranlar hesaplanabilir. Bundan dolayı, uygulamada en yaygın kullanılan örnekleme formülü (Kurtuluş, 2010), $n = p(1-p) / (e/z)^2$ dir. Buna göre örnek büyüklüğü 385 olarak belirlenmiştir.

Yapılma ihtimali olan cevaplama hataları temel alınarak 550 kişiye anket uygulanmış, yanlış ve eksik doldurulan tüm anketler elenmiş, toplam 432 anket değerlendirmeye alınmıştır.

4.5 Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Bu çalışmada, veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Ankete uygulamadan önce, sorulara son şeklini vermek ve yanlış anlamaları azaltmak için, konuya yakın alanlarda çalışmalar yapmış öğretim elemanlarından katkı ve yardım alınarak anket formu 30 kişilik bir tüketici grubu ile bir ön teste tabi tutulmuştur. Araştırma anketi 27.03.2016 ve 01.05.2016 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırma kapsamında seçilen Muş Merkez ilçesinde bireylere anket soruları yüz yüze görüşme yoluyla iletilmiş ve cevaplamaları istenmiştir.

Anket formunda üç grup soru yer almaktadır. Birinci grup sorularda, cevaplayıcıların demografik özelliklerini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ayrıca, cevaplayıcıya söz konusu boykot edilen ülkelerden hangilerine katıldıkları sorulmuştur. İkinci grup sorularda boykota katılım güdülerine yer verilirken, üçüncü grupta ise niçin bu boykotlara katılmadığı sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır. Özellikle, daha sağlıklı cevaplar alınması için birinci grupta yer alan boykotlardan herhangi birine katılmak istemediklerini belirten cevaplayıcıya 'hiçbiri' seçeneği verilerek üçüncü sayfada bulunan boykota katılmama nedenlerini belirtmeleri istenmiştir.

5. Verilerin Analizi ve Bulgular

Araştırma sonuçlarına dair ilk olarak; anketlere katılan kişilere ilişkin olarak elde edilen tanımlayıcı istatistikler, boykot katılma ve katılmama güdülerine ait değişkenlerin frekans dağılımları ve araştırmada ileri sürülen hipotezleri test edebilmek üzere yapılan t testleri ve Anova analizleri tablolar yardımıyla incelenecek ve değerlendirilecektir.

5.1. Cevaplayıcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan cevaplayıcıların demografik özellikleri olarak ele alınan yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi ait yüzde ve frekans dağılımları yapılmıştır. Cevaplayıcıların yaşları incelendiğinde, %41,5'in 25-34, %30,3'ün 18-24, %22,2'i 35-44 arasında, %5,8'in 45-54 yaşları arasında, %0,2'in 55-64 olduğu belirlenmiştir.

Cinsiyete göre dağılıma bakıldığında ise; %59,9'u erkek, %40,1'i kadın'dır. Eğitim düzeyi bulgularına bakıldığında; ilköğretim oranı %2,6 orta öğretim oranı %16,3, ön lisans olanların oranı %14, lisans olanların oranı %41,3 ve lisansüstü olanların oranı %25,8 olduğu görülmüştür.

Katılımcıların gelir düzeyleri bakımından ele alındığında, %18,4'ünün 500-1000 TL, %29,9'un 1001-2000 TL arasında, %24,4'un 2001-4000 TL, %23,1'nin 4001-6.000 TL, %4'nün 6001-8.000 TL ve %0,2'nin 8.000 TL ve üzerinde gelire sahip oldukları belirlenmiştir..

Katılımcılara yöneltilen ve birden çok şık işaretlemelerine olanak veren 'Daha önce ülkemizde bazı sebeplerden dolayı gerçekleşen aşağıdaki boykotlardan hangisine katıldınız?' sorusuna %45 ortalama ile en yüksek değere sahip İsrail ve Yahudi menşeli ürünleri boykot ettiklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu ülkelerden hiçbirini boykot etmediğini ifade eden katılımcılar %25 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır. Sırasıyla %17,5 Danimarka, %9,3 Fransa ve %2,6'sı İtalya'ya ait ürün ve markaları boykot ettiklerini belirtmişlerdir.

5.2. Boykota Katılma Kararında Kullanılan Değişkenlere Ait Ortalamalar

Araştırma modeli oluşturmak için, öncelikle boykota katılma güdüleri ilişkili çalışmalar incelenmiş, boykota katılma kararında ait alt boyutları oluşturulurken ilgili literatürde yer alan (Klein, vd. 2004; Hofmann 2010 ve Altıntaş vd. 2013) çalışmalarından yararlanılmıştır.

Tüketicilerin boykota katılma kararlarının alt boyutlarına bakıldığında en yüksek ortalamanın dışavurumcu ve araçsal güdüler (4,02) boyutuna, ikincisinin yurttaşlık bilinci (3,94) boyutuna daha sonra ise etiksel güdüler (3,44) boyutuna ait olduğu görülmektedir. Ortalama değerlerin 4,02 ile 3,44 arasında olması tüm boyutlara olan algı düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Tüketicilerin boykot katılma güdülerini ölçmek için katılımcılara Tablo: 5.1 5.2, ve 5.3’de görüldüğü gibi boykot katılma güdülere; dışavurumcu ve araçsal güdüler, etiksel güdüler ve yurttaşlık bilinci olmak üzere toplam 19 sorudan oluşan üç temel faktör ile ölçülmüştür. Katılımcılardan sorulara 5’li Likert ölçeğine göre yanıt vermeleri istenmiştir.

Tablo 5.1: Dışavurumcu ve Araçsal Güdülere Yönelik İfadelerin Ortalaması

Değişkenler	1	2	3	4	5	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Böylece söz konusu ülkeyi cezalandırırım.	19 (6.7)	27 (9.5)	15 (5.3)	74 (26.0)	150 (52.6)	4,0842	1,24750
Öfkemi ifade etmem için iyi bir yol olduğuna inanırım.	24 (8.4)	15 (5.3)	33 (11.6)	81 (28.4)	132 (46.3)	3,9895	1,24608
Düşmanlığımı gösteririm.	40 (14.0)	26 (9.1)	51 (17.9)	68 (23.9)	100 (35.1)	3,5684	1,40662
Bir şeyleri değiştirebileceğime inanırım.	15 (5.3)	29 (10.2)	27 (9.5)	86 (30.2)	128 (44.9)	3,9930	1,19563
Böylece, söz konusu ülkenin uygulamalarını değiştirebilirim.	26 (9.1)	41 (14.4)	53 (18.6)	86 (30.2)	79 (27.7)	3,5298	1,28232
Cronbach Alpha Katsayısı						0,887	

Dışavurumcu ve araçsal güdülere yönelik ifadelerden “Böylece söz konusu ülkeyi cezalandırırım.” ifadesi 4,0842 ortalama ile en yüksek değere sahiptir. “Bir şeyleri değiştirebileceğime inanırım.” ifadesi ise 3,9930 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır.

Dışavurumcu ve araçsal güdülere ait maddelerle tek tek bakıldığında, tüketicilerin %16,2’si ‘böylece söz konusu ülkeyi cezalandırırım’ görüşüne katılmadıklarını belirtirken, %78,6’sı böylece söz konusu ülkeyi cezalandırdıklarını rapor etmiştir. Tüketicilerin %75’i ise bir şeyleri değiştirebileceğine inandıklarını ifade etmiş ve %74,7’si ise boykotla öfkeleri ifade etmeleri için iyi bir yol olduğuna inandıklarını rapor etmiştir. %15,1’i ‘düşmanlığımı gösteririm’ ilişkin görüşe katılmadıklarını belirtirken bu konuda, %59’u ise boykota katılarak düşmanlıklarını gösterebildiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, %57,9’u ise böylece, söz konusu ülkenin uygulamalarını değiştirebileceğini ifade etmiştir.

Bu sonuçlar; tüketici boykotu katılım güdülerini çalışmalarında yer veren birçok araştırmadan elde edilen sonuçlarla eşdeğerdir. Bireyler farklı nedenlerle bağlı olarak boykotlara katılma kararı verebilmektedir: Öfkelerini ifade etmek (Hofmann, 2013; Friedman, 1999; Klein vd., 2004; Braunsberger ve Buckler, 2009), bir firma veya grubu cezalandırabilmek (Hofmann, 2013; Alev,2013; Braunsberger ve Buckler, 2009), hedef grubun yanlış uygulandığı bazı uygulamaları değiştirmek (Sen et al. 2001), birşeylerin değiştiğini görebilmek (Hoffmann, 2013; Klein, vd. 2004) gibi nedenlerle boykotlara katılırlar.

Tablo 5.2: Etiksel Güdülere Yönelik İfadelerin Ortalaması

Değişkenler	1	2	3	4	5	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Boykota katılmızsam kendimi suçlu hissederim	32 (11.2)	34 (11.9)	33 (11.6)	84 (29.5)	102 (35.8)	3,6667	1,36265
Daha bilinçli bir tüketici olduğumu gösteririm	23 (8.0)	17 (5.9)	39 (13.6)	84 (29.4)	123 (43.0)	3,9336	1,23649
Toplumun gözünde duyarlı bir tüketici olmak isterim.	51 (17.8)	34 (11.9)	36 (12.6)	63 (22.0)	102 (35.7)	3,4580	1,50903
Kendimi daha iyi hissetmemi sağlar.	14 (4.9)	19 (6.6)	26 (9.1)	85 (29.7)	142 (49.7)	4,1259	1,13241
Zarar gören kişilerin yanında olduğumu hissederim.	14 (4.9)	15 (5.2)	14 (4.9)	78 (27.3)	165 (57.7)	4,2762	1,09733
Bu boykota katılmamda çevremdeki insanların etkisi olmuştur.	50 (17.5)	52 (18.2)	36 (12.6)	84 (29.4)	64 (22.4)	3,2098	1,42584
Bu boykota katılan insanlarla bağımın olmasını isterim.	44 (15.4)	33 (11.6)	55 (19.3)	81 (28.4)	72 (25.3)	3,3649	1,37898
CronbachAlpha Katsayısı						0,814	

Etiksel güdülere yönelik ifadelerden “Zarar gören kişilerin yanında olduğumu hissederim.” ifadesi 4,2762 ortalama ile en yüksek değere sahiptir. “Kendimi daha iyi hissetmemi sağlar.” ifadesi ise 4,1259 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır

Etiksel güdülere ait ifadeler tek tek analiz edildiğinde, tüketicilerin %29,7’si ‘toplumun gözünde duyarlı bir tüketici olmak isterim’ görüşüne katılmadıklarını belirtirken %57,7’i böylece, toplumun gözünde duyarlı bir tüketici olduklarını rapor etmiştir. %53,7’si ise boykotlara katılan insanlarla bağlarının olmasını istedikleri için boykota katılmayı istemişlerdir. Katılımcıların, %51,7’si ‘bu boykota katılmamda çevremdeki insanların etkisi olmuştur’ ifadesine katılmışlar. %85’i ‘zarar gören kişilerin yanında olduğumu hissederim’ ifadesine katılmış ve %79,4’ü ise boykota katılmanın kendilerini daha iyi hissetmelerini sağladığını ifade etmiştir.

Bu sonuçlar, literatürde konuyla alakalı çalışmalarla yakın sonuçlar barındırmaktadır. Bireyler yanlış uygulamaları olduğunu düşündüğü ülkeye, firmaya; düşmanlığını, kızgınlığını gösterebilmek (Klein, Ettenson ve Morris, 1998; Klein ve Ettenson ,1999), boykotun politik görüşünü yansıtabilmek (Hoffmann ,2010), toplumun gözünde duyarlı bir tüketici olabilmek (Klein, vd. 2004; Klein ve Smith, 2002; Klein vd., 2004),çevresindeki insanlarla birlikte hareket edebilmek (Sen vd. 2001), boykot katılımcılarıyla aynı duyguları paylaşmak (Kozinets ve Handelman,1998 ; Sen et al. 2001), kendilerini daha iyi hissetmek (Klein ve Smith, 2002; Sen et al. 2001), yanlış uygulamalardan etkilenen kişilerin yanında olduğunu hissetmek (Klein, vd. 2002; Klein vd., 2004; Albrecht vd. 2013) gibi güdülerle boykotlara karşı istekli davranabilmektedirler.

Tablo 5.3: Yurttaşlık Bilincine Yönelik İfadelerin Ortalaması

Değişkenler	1	2	3	4	5	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Ülkemizde her kesimin sosyal sorumluluğu olarak görürüm.	16 (5.6)	23 (8.1)	32 (11.2)	98 (34.4)	116 (40.7)	3,9649	1,16227
Vicdani bir sorumluluk olarak görürüm.	20 (7.0)	18 (6.3)	22 (7.7)	68 (23.8)	158 (55.2)	4,1399	1,22318
Kişisel görüş ve çıkararımla da örtüşür.	36 (12.6)	23 (8.1)	32 (11.2)	75 (26.3)	119 (418)	3,7649	1,39320
Politik görüşümü destekler.	36 (12.6)	28 (9.8)	47 (16.5)	76 (26.7)	98 (34.4)	3,6035	1,37405
Yerli ürünlerin kullanımını artırır.	21 (7.3)	16 (5.6)	35 (12.2)	67 (23.4)	147 (51.4)	4,0594	1,23401
Dini değerlerimin ve öğretilerimin bir gereğidir.	27 (9.4)	14 (4.9)	24 (8.4)	69 (24.1)	152 (53.1)	4,0664	1,28928
Milli değerlerimle örtüşür.	25 (8.7)	25 (8.7)	41 (14.3)	62 (217)	133 (46.5)	3,8846	1,31815
Cronbach Alpha Katsayısı						0,837	

Yurttaşlık bilincine yönelik ifadelerden “Vicdani bir sorumluluk olarak görürüm” ifadesi 4,1399 ortalama ile en yüksek değere sahiptir. “Dini değerlerimin ve öğretilerimin bir gereğidir” ifadesi ise 4,0664 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır

Yurttaşlık bilincine ait ifadeler tek tek analiz edildiğinde, tüketicilerin %14,3’ü ‘dini değerlerimin ve öğretilerimin bir gereğidir’ görüşüne katılmadıklarını belirtirken bu konuda, %77,2’si ise boykota katılmayı dini değerlerinin ve öğretilerinin bir gereği olarak görmüşlerdir. %74,9’u boykota katılarak yerli ürünlerin kullanımını artırdığını rapor etmiştir. Katılımcıların, %80’ni ise boykota katılmayı vicdani bir sorumluluk olarak görmüş ve %69,3’ü ise ‘milli değerlerimle örtüşür’ ifadesini boykota katılmalarında bir gerekçe olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte, %60,9’u ‘politik görüşümü destekler’ ifadesine katılmış ve %68,1’i sözkonusu boykotların kişisel görüş ve çıkarlarıyla da örtüştüğünü rapor etmiştir.

Bu sonuçlar; boykot katılım güdülerini işleyen çalışmalarla eşdeğerdir. Boykotların bireyin kişisel görüş ve çıkarlarıyla örtüşmesi (Lee vd., 2009; Klein, vd. 2004; Altıntaş vd. 2013), vicdani bir sorumluluk olarak görülmesi (Klein vd, 2002), dini ve mili değerleriyle bağdaşması (Farook, 2007; Al-hyari vd.2012; Arı ve Madran, 2011; Yapraklı ve Keser, 2013), yabancı ürünlere karşı yerli tüketimin önünü açması (Shimp ve Sharma ,1987; Altıntaş vd. 2013) gibi nedenler boykot katılımını insanlar için makul hale getirebilmektedir.

5.3. Boykota Katılma Kararının Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi

İstatistiki anlamda hipotez, bir veya daha fazla anakütle hakkında ileri sürülen ve doğru veya yanlış olması mümkün olan iddia veya ifadedir. Hipotez testi sayesinde örnek

istatistiklerine dayanılarak anakütle parametreleri hakkında belli bir güven düzeyinde karar verilebilir (Karagöz ve Ekici, 2004).

Aşağıda bojkot katılma kararlarının; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi özelliklerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden T Testi ve F Testi sonuçları bulunmaktadır. %95 güven düzeyinde yani $\alpha = 0,05$ anlamlılık ile test edilen F ve T testine göre anlamlılık sütununda bulunan değer $p < 0,05$ ise hipotez kabul edilir. Aksi durumda $p > 0,05$ ise hipotez red edilir.

Tablo 5.5: Boykota Katılma Kararının Cinsiyete Göre Farklılığını İnceleyen T Testi

Boykota Katılma Kararı	Cinsiyet	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	T Testi	Anlamlılık (P)
Dışavurumcu ve Araçsal Güdüler	Kadın	97	4,1237	,93805	1,327	0,186
	Erkek	189	3,9698	,92427		
Etiksel Güdüler	Kadın	97	3,4557	1,02743	,157	0,876
	Erkek	189	3,4367	,93870		
Yurttaşlık Bilinci	Kadın	97	4,0077	1,06032	,746	0,456
	Erkek	189	3,9123	1,00544		

Kadınların dışavurumcu ve araçsal güdüler (4,1237), etiksel güdüler (3,4557) ve yurttaşlık bilinci (4,0077) ile ilgili algı düzeyleri erkeklere göre biraz daha yüksektir. %95 güven düzeyinde yapılan t testine göre anlamlılık değerlerinin $p > 0,05$ olmasından dolayı tüm boyutlar için, tüketicilerin bojkot katılma kararları cinsiyetine göre anlamlı farklılık göstermez.

Tablo 5.6: Boykota Katılma Kararının Yaşa Göre Farklılığını İnceleyen F Testi

Boykota Katılma Kararı	Yaş	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	Anlamlılık(P)
Dışavurumcu ve Araçsal Güdüler	18-24	286	4,0220	,93019	1,301	0,241
	25-34					
	35-44					
	45-54					
Etiksel Güdüler	11	286	3,4431	,96794	1,408	0,057
Yurttaşlık Bilinci	11	286	3,9446	1,02353	2,542	0,274

Analiz sonuçlarına göre üç faktöründe katılımcıların yaşına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Dışavurumcu ve araçsal güdüler ($F = 1.301$; $p > .05$), etiksel güdüler ($F = 1.408$; $p > .05$) ve yurttaşlık bilinci ($F = 2.542$; $p > .05$) faktörleridir. Bu faktör puanları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 5.7: Boykota Katılma Kararının Eğitim Durumuna Göre Farklılığını İnceleyen F Testi

Boykota Katılma Kararı	Eğitim Durumu	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	Anlamlılık (P)
Dışavurumcu ve Araçsal Güdüler	11	286	4,0220	,93019	,678	,641
Etiksel Güdüler	İlköğretim	10	3,9556	,79232	3,955	,002
	Ortaöğretim	44	3,8439	,93311		
	Önlisans	39	3,6000	1,12577		
	Lisans	115	3,2643	,91481		
	Lisanüstü	78	3,3231	,90725		
	Toplam	286	3,4431	,96794		
Yurttaşlık Bilinci	11	286	3,9446	1,02353	1,66	0,144

Not: ‘Hiçbiri’ seçeneğinin tabloda yer almamasının nedeni: bu seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısının bir grup ifade edecek sayıda olmamasındandır.

Eğitim düzeyi olarak ilköğretim işaretleyen tüketicilerin etiksel güdeleri ile ilgili boykota katılma kararı (3,9556) diğer tüketicilere göre en yüksek düzeydedir. Anlamlılık değerinin $p=0,02 < 0,05$ olmasından dolayı, tüketicilerin boykota katılma kararlarındaki etiksel güdeleri eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterir. Analiz sonuçları diğer iki faktörün kişilerin eğitim düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya konmuştur. Bu iki faktör; dışavurumcu ve araçsal güdüler ($F= .678$; $p> .05$) ve yurttaşlık bilinci ($F=1.663$; $p> .05$) faktörleridir. Bu faktör puanları eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 5.8: Boykota Katılma Kararının Gelir Düzeyine Göre Farklılığını İnceleyen F Testi

Boykota Katılma Kararı	Gelir Düzeyi	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	Anlamlılık(P)
Dışavurumcu ve Araçsal Güdüler	500-1000 TL	286	4,0206	,93151	,927	0,464
	1001-2000 TL					
	2001-4000 TL					
	4001-6000 TL					
	6000-8000 TL					
Etiksel Güdüler	11	286	3,4440	,96954	2,004	0,078
Yurttaşlık Bilinci	11	286	3,9418	1,02421	1,022	0,405

Not: 8000 ve üzeri seçeneğinin tabloda yer almamasının nedeni: bu seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısının bir grup ifade edecek sayıda olmamasındandır.

Analiz sonuçlarına göre üç faktöründe katılımcıların gelir düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Dışavurumcu ve araçsal güdüler ($F= .927$; $p> .05$), etiksel güdüler ($F= 2.004$; $p> .05$) ve yurttaşlık bilinci ($F=1.022$; $p> .05$) faktörleridir.

5.4.Boykota Katılmama Kararında Kullanılan Değişkenlere Ait Ortalamalar

Araştırma modeli oluşturmak için, öncelikle boykot katılmama güdeleri ilişkili çalışmalar incelenmiş, boykot katılmama kararında madde havuzu oluşturulurken ilgili

literatürde yer alan (Sen vd., 2001; Yüksel, 2013; Hoffmann, 2010 ve Klein, vd. 2004) çalışmalarından yararlanılmıştır.

Boykot katılmama kararının faktör yapısını incelemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bir araştırmada kullanılmak üzere geliştirilen bir ölçeğin kaç boyutlu bir yapıya sahip olduğunu saptamak için belirli tekniklerden yararlanmak mümkündür. Bu tekniklerden açıklayıcı faktör analizi yaygın olarak kullanılmaktadır (Doğan ve Başokçu, 2010:65). Faktör analizine geçmeden önce veri seti içinde aykırı değer olup olmadığı belirlemek için veri noktaları Z puanına dönüştürülerek yüksek değer ortaya çıkartılır (Koçar, 2010: 33). Veri setinde 3 aykırı olduğu tespit edilmiş ve analizden çıkartılmıştır. Ayrıca, boykot katılmama kararında uygun görülen bütün maddelerin normal dağılıp dağılmadığını ölçmek için maddelerin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış, maddelerin normal dağıldığı görülmüştür.

14 maddeden oluşan ölçeğin, örneklem büyüklüğünün faktörleşmeye uygunluğunu belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin testi için 0.50 değerinin alt sınır olması gerektiğini ve $KMO \leq 0.50$ için veri kümesinin faktörlenemeyeceğini belirtmiştir (Kaya, 2013:180). KMO değerinin 0.665 olduğu analiz sonucunda belirlenmiştir. Ayrıca, Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, ki-kare değerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. ($X^2(91)=378.675; p<0.01$) Bu sonuçlar gözetilerek verilerin faktörleşebileceği kabul edilmiştir (Demir ve Koç, 2013:1170). Boykot katılmama kararının faktör yapısını belirleyebilmek için, dik döndürme yöntemlerinden maksimum değişkenlik (varimax) tekniği seçilmiştir (Demir ve Koç, 2013:1170). Açımlayıcı faktör analizinde, faktör yük değeri için alt kesme noktası 0.40 olarak belirlenmiş, bu değer altında kalan herhangi bir maddenin olmadığı gözlemlenmiştir.

Bu doğrultuda, faktör sayısı 3 olarak belirlenmiştir. Birinci faktörün; % 20,507 ikinci faktörün; %14.290 üçüncü faktörün; % 10.946 oranında ortak varyansa katkı yaptığı görülmüştür. Belirlenen üç faktörün toplam varyansa yaptıkları katkı ise %44.743'dür. Analiz sonucunda elde edilen maddelerin faktör yükleri Tablo 5.10'de verilmiştir.

Tablo 5.10: Boykota Katılmama Kararı ile İlgili Maddelere Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	FAKTÖR YÜKLEME			
	1	2	3	4
Boykot Karşıtlığı				
Boykotların hiçbir şey değiştirmeyeceğini inanırım.				,496
Boykotların etkili olması için katılımın yüksek olması gerektiğine inanırım.				,680
Boykot kararları süreklilik arz etmeyecektir.				,637
Toplumun boykotlar konusunda duyarlı olmadığını düşünürüm.				,758
Bu ürünler ülkemizde yaygın kullanıldığından alınmaması sadece ülkemize ve ekonomimize zarar verir.				,532
Tüketim Algısı				
Söz konusu ülkelerin ürünlerini çok az tüketirim.				,760
Söz konusu ülkenin ürünlerini zaten hiç satın almıyorum.				,844
Hedef Grup Algısı ve Rakipler				
Boykotlar ürün tercihlerime sınırlama getirir.				,456
Boykot edilen ürünler, tercih ettiğim ve yoğun kullandığım ürünlerdir.				,663
Boykotlar kendi çıkarlarını gözetten organizatörler veya şirketler tarafından gerçekleştirilir.				,406
Boykotların algılanan amacından ziyade yerli ürünleri satın alınmasını teşvik etmek için uydurulduğuna inanırım.				,642
Yerli ürünlerin söz konusu ülke/ülkelerin ürünlerine göre pahalı olmasıdır.				,426
Ülkemizde söz konusu ülke/ülkelere ait ürün veya markaların alternatifleri yoktur.				,748
Ülkemizdeki ürünler, söz konusu ülke/ülkelerin ürünleri kadar kaliteli değildir.				,681

Faktörlere ait adlandırmalar, yine Hoffman (2010: 1704) çalışması temel alınarak; 1. faktör: Boykot Karşıtlığı, 2. faktör: Algılanan Ürün Gereksinimi ve 3. faktör: Hedef Grup Algısı ve Rakipler olarak isimlendirilmiştir.

Tüketicilerin boykota katılmama kararlarına ait alt boyutlara bakıldığında en yüksek ortalamanın boykot karşıtlığı (3,41) boyutuna, ikincisinin hedef grup algısı ve rakipler boyutuna daha sonra ise algılanan ürün gereksinimi (2,86) boyutuna ait olduğu görünmektedir.

Tüketicilerin boykota katılmama kararı güdülerini ölçmek için katılımcılara Tablo: 5.11, 5.12 ve 5.13’de görüleceği gibi boykot katılma kararı ile ilgili 3 alt boyutan oluşan 16 soruya cevap istenmiştir. Katılımcılardan sorulara 5’li Likert ölçeğine göre yanıt vermeleri istenmiştir.

Tablo:5.11: Boykot Karşıtlığına Yönelik İfadelerin Ortalamaları

Değişkenler	1	2	3	4	5	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	
Boykotların hiçbir şey değiştirmeyeceğini inanırım.	19 (13.2)	28 (19.2)	25 (17.1)	34 (23.3)	40 (27.4)	3,3288	1,39511	
Boykotların etkili olması için katılımın yüksek olması gerektiğine inanırım.	21 (14.4)	13 (8.9)	26 (17.8)	25 (17.1)	61 (41.8)	3,6301	1,45751	
Boykot kararları süreklilik arz etmeyecektir.	19 (13.0)	15 (10.3)	31 (21.2)	37 (25.3)	44 (30.1)	3,4932	1,36076	
Toplumun boykotlar konusunda duyarlı olmadığını düşünürüm.	17 (11.6)	15 (10.3)	29 (19.9)	37 (25.3)	48 (32.9)	3,5753	1,34849	
Bu ürünler ülkemizde yaygın kullanıldığından alınmaması sadece ülkemize ve ekonomimize zarar verir.	25 (17.1)	23 (15.8)	37 (25.3)	40 (27.4)	21 (14.4)	3,0616	1,30370	
Cronbach Alpha Katsayısı							0,641	

Boykot karşıtlığına yönelik ifadelerden “Boykotların etkili olması için katılımın yüksek olması gerektiğine inanırım.” ifadesi 3,6301 ortalama ile en yüksek değere sahiptir. “Toplumun boykotlar konusunda duyarlı olmadığını düşünürüm.” ifadesi ise 3,5753 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır. Ayrıca, boykot karşıtlığına ait diğer ifadelere bakıldığında, tüketicilerin %23,3’ü ‘boykot kararları süreklilik arz etmeyecektir’ görüşüne katılmadıklarını belirtirken, %32,2’si ‘boykotların hiçbir şey değiştirmeyeceğini inanırım’ ilişkin görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir. Son olarak, %32,9’u ‘bu ürünler ülkemizde yaygın kullanıldığından alınmaması sadece ülkemize ve ekonomimize zarar verir’ ilişkin görüşe katılmadıklarını ifade etmiştir.

Bu sonuçlar boykot katılmama nedenlerini çalışmalarında yer veren araştırmacıların bulgularıyla bağdaştığı görülmektedir. Boykotların hiçbir şey değiştirmeyeceğini inancı (Yüksel 2013; Sen vd., 2001), boykotların etkili olması için katılımın yüksek olması gerektiği (Shaw vd.,2006), boykot kararları sürekli olmaması (Sen vd., 2001), toplumun boykotlar konusunda duyarlı olmadığı (Klein vd. 2004) ve boykotların sadece yaşanan ülkeye ve ekonomiye zarar verdiği (Balıkçioğlu, vd.2007: 94) gibi güdüler boykotlara karşı zıt tavır alınmasına neden olabilmektedir.

Tablo 5.12: Algılanan Ürün Gereksinimine Yönelik İfadelerin Ortalamaları

Değişkenler	1	2	3	4	5	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	
Söz konusu ülkelerin ürünlerini çok az tüketirim.	23 (15.8)	29 (19.9)	34 (23.3)	33 (22.6)	27 (18.5)	3,0822	1,34168	
Söz konusu ülkenin ürünlerini zaten hiç satın almıyorum.	47 (32.2)	30 (20.5)	23 (15.8)	18 (12.3)	28 (19.2)	2,6575	1,51060	
Cronbach Alpha Katsayısı							0,577	

Algılanan ürün gereksinimi yönelik ifadelerden “Söz konusu ülkelerin ürünlerini çok az tüketirim.” ifadesi 3,0822 ortalama ile en yüksek değere sahiptir. “Söz konusu ülkenin ürünlerini zaten hiç satın almıyorum.” ifadesi ise 2,6575 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 5.13: Hedef Grup Algısı ve Rakiplere Yönelik İfadelerin Ortalamaları

Değişkenler	1	2	3	4	5	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Boykotlar ürün tercihlerime sınırlama getirir.	32 (21.9)	21 (14.4)	25 (17.1)	34 (23.3)	34 (23.3)	3,1164	1,47863
Boykot edilen ürünler, tercih ettiğim ve yoğun kullandığım ürünlerdir.	22 (15.1)	24 (16.4)	30 (20.5)	43 (29.5)	27 (18.5)	3,1986	1,33194
Boykotlar kendi çıkarlarını gözetemeyen organizatörler veya şirketler tarafından gerçekleştirilir.	26 (17.8)	13 (8.9)	41 (28.1)	42 (28.8)	24 (16.4)	3,1712	1,31495
Boykotların algılanan amacından ziyade yerli ürünleri satın alınmasını teşvik etmek için uydurulduğuna inanırım.	22 (15.0)	23 (15.6)	42 (28.6)	30 (20.4)	30 (20.4)	3,1565	1,32779
Yerli ürünlerin söz konusu ülke/ülkelerin ürünlerine göre pahalı olmasıdır.	38 (25.9)	32 (21.8)	40 (27.2)	19 (12.9)	18 (12.2)	2,6395	1,32389
Ülkemizde söz konusu ülke/ülkelere ait ürün veya markaların alternatifleri yoktur.	34 (23.1)	28 (19.0)	32 (21.8)	27 (18.4)	26 (17.7)	2,8844	1,41672
Ülkemizdeki ürünler, söz konusu ülke/ülkelerin ürünleri kadar kaliteli değildir.	35 (23.8)	24 (16.3)	22 (15.0)	34 (23.1)	32 (21.8)	3,0272	1,49403
Cronbach Alpha Katsayısı						0,688	

Hedef grup algısı ve rakiplere yönelik ifadelerden “Boykot edilen ürünler, tercih ettiğim ve yoğun kullandığım ürünlerdir.” ifadesi 3,1986 ortalama ile en yüksek değere sahiptir. “Boykotların algılanan amacından ziyade yerli ürünleri satın alınmasını teşvik etmek için uydurulduğuna inanırım.” ifadesi ise 3,1712 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır.

Ayrıca, hedef grup algısı ve rakiplere ait diğer ifadelerle bakıldığında, tüketicilerin %30,6’sı ‘boykotların algılanan amacından ziyade yerli ürünleri satın alınmasını teşvik etmek için uydurulduğuna inanırım’ görüşüne katılmadıklarını belirtirken, %46,3’ü ‘boykotlar ürün tercihlerime sınırlama getirir’ ilişkin görüşe katılmadıklarını belirtmiştir. %50,1’i ‘ülkemizdeki ürünler, söz konusu ülke/ülkelerin ürünleri kadar kaliteli değil’ ilişkin görüşe katılmadıklarını belirtirken ve son olarak, tüketicilerin %47,7’ü ‘yerli ürünlerin söz konusu ülke/ülkelerin ürünlerine göre pahalı olmasıdır’ görüşüne katılmadıklarını belirtirken bu konuda %27,2’u kararsız kalmış, %25,1’i yerli ürünlerin söz konusu ülke/ülkelerin ürünlerine göre pahalı olduğunu rapor etmiştir.

Bu sonuçlara yakın değerler birçok çalışmada yer bulmuştur. Boykotların ürün tercihlerini kısıtlaması, boykot edilen ürünlerin sık kullanılan ürünler olması (Burnett and Lunsford, 1994; Klein, vd. 2004), boykotlar kendi çıkarlarını gözetten organizatörler veya şirketler tarafından gerçekleştirilebilmesi (Yüksel, 2013; Cissé-Depardon ve N'Goala, 2009), boykotların algılanan amacından ziyade yerli ürünleri satın alınmasını teşvik etmek için uydurulduğu inancı (Shimp ve Sharma,1987; Cissé-Depardon ve N'Goala, 2009; Mothersbaugh ve Beatty, 2000), söz konusu ürün veya markaların alternatiflerinin olmaması (Yüksel,2013; Sen vd. 2001; Hoffmann ve Müller, 2009; Hesham ve Fazel, 2015), benzer kalitede ürün seçeneğinin az olması (Albrecht, vd. 2013; Sen vd. 2001; Hoffmann and Müller ,2009; Hesham Fazel,2015), gibi sebepler bireylerin boykotlara karşı isteksiz davranmasına neden olabilmektedir.

5.5. Boykota Katılmama Kararlarının Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi

Aşağıda tüketicilerin boykota katılmama kararlarının yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden T Testi ve F Testi sonuçları bulunmaktadır.

Tablo:5.14: Boykota Katılmama Kararının Cinsiyete Göre Farklılığını İnceleyen T Testi

Boykota Katılmama Kararı	Cinsiyet	Kişi Sayısı	Ortalama	Std.Sapma	t	Anlamlılık (P)
Boykot Karşıtlığı	Kadın	76	4,1237	,93805	1,327	0,186
	Erkek	70	3,9698	,92427		
Algılanan Ürün Gereksinimi	Kadın	76	3,4557	1,02743	,157	0,876
	Erkek	70	3,4367	,93870		
Hedef Grup Algısı ve Rakipler	Kadın	76	4,0077	1,06032	,746	0,456
	Erkek	70	3,9123	1,00544		

Kadınların boykot karşıtlığı (4,1237), tüketim algısı (3,4557) ve hedef grup ve rakipler (4,0077) ile ilgili boykota katılmama kararları erkeklere göre biraz daha yüksektir. %95 güven düzeyinde yapılan t testine göre anlamlılık değerlerinin $p > 0,05$ olmasından dolayı tüm boyutlar için hipotez red edilir. Yani, tüketicilerin boykota katılmama kararları cinsiyetine göre anlamlı farklılık göstermez.

Tablo: 5.15: Boykota Katılmama Kararının Yaşa Göre Farklılığını İnceleyen F Testi

Boykota Katılmama Kararı	Yaş	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Ürün Gereksinimi	11	146	3,4178	,88010	2,422	,051
	18-24	54	2,7315	1,26160		
	25-34	50	2,6700	1,19356		
	35-44	32	3,2656	,95870		
	45-54	10	3,1667	1,22474		
	Toplam	146	2,8699	1,19778		
Hedef Grup Algısı ve Rakipler	11	147	3,0236	,82164	1,309	,270

Analiz sonuçlarına göre üç faktöründe katılımcıların yaşına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Boykot karşıtlığı (F= 1.374; p> .05), algılanan ürün gereksinimi (F= 2.422; p> .05) ve hedef grup algısı ve rakipler (F=1.309; p> .05) faktörleridir. Bu faktör puanları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo:5.16: Boykota Katılmama Kararının Eğitim Durumuna Göre Farklılığını İnceleyen F Testi

Boykota Katılmama Kararı Boyutları	Eğitim Durumu	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	Anlamlılık (P)
Boykot Karşıtlığı	İlköğretim	2	3,9000	1,55563	3,080	0,011
	Ortaöğretim	28	3,5286	,94785		
	Önlisans	21	2,9714	1,08680		
	Lisans	62	3,2935	,74896		
	Lisansüstü	30	3,8000	,69481		
	Hiçbiri	3	3,9333	1,15470		
	Toplam	146	3,4178	,88010		
Algılanan Ürün Gereksinimi	11	146	2,8699	1,19778	,650	0,662
Hedef Grup Algısı ve Rakipler	11	146	3,0236	,82164	1,993	0,083

Eğitim durumunu hiçbiri olarak işaretleyen tüketicilerin boykot karşıtlığı ile ilgili boykota katılmama kararları (3,9333) diğer tüketicilere göre daha yüksek düzeydedir. Tüketicilerin boykot karşıtlığı ile ilgili boykota katılmama kararları eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. (F=3,080;p<0,05) Analiz sonuçları diğer iki faktörün kişilerin eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu iki faktör; algılanan ürün gereksinimi (F= .650; p> .05) ve hedef grup algısı ve rakipler (F=1.193; p> .05) faktörleridir. Bu faktör puanları eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo: 5.17: Boykota Katılmama Kararının Gelir Düzeyine Göre Farklılığını İnceleyen F Testi

Boykota Katılmama Kararı Boyutları	Gelir Düzeyi	Kişi Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	F	Anlamlılık (P)
Boykot Karşıtlığı	Toplam	146	3,4098	,87608	1,866	0,120
Algılanan Ürün Gereksinimi	Toplam	146	2,8392	1,18915	,050	0,995
Hedef Grup Algısı ve Rakipler	500-1000 TL	31	3,1659	,68917	3,458	0,010
	1001-2000 TL	52	3,0632	,80734		
	2001-4000 TL	29	2,9815	,89013		
	4001-6000 TL	28	2,9286	,77421		
	6000-8000 TL	4	1,6429	,34007		
	Toplam	146	3,0032	,81415		

Not: 8000 ve üzeri seçeneğinin tabloda yer almamasının nedeni: bu seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısının bir grup ifade edecek sayıda olmamasındandır.

Hedef grup algısı ve rakipler ile ilgili boykota katılmama kararlarına bakıldığında 500-1000 TL gelir düzeyindeki tüketicilerin (3,1659) boykota katılmama kararları diğer girişimcilere göre daha yüksek düzeydedir. Tüketicilerin hedef grup algısı ve rakipler ile ilgili boykota katılmama kararları gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterir. (t= 3.458; p<.05).

Analiz sonuçları diğer iki faktörün kişilerin gelir düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur.

Genel olarak, araştırma modeline ait alt boyutlar ile demografik özellikler arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan t Testi ve Anova analizi sonuçlarına göre, katılımcıların boykot kararı ile demografik özellikler arasında birkaç boyuttan hariç anlamlı bir farklılık bulunmadığı gözlemlenmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde çeşitli sebeplerle, bazı ülkelere ait ürün ve markaların alınmaması gerektiğine dair tepkiler oluşmuş ve bu ürünlerin boykot edildiği görülmüştü. İtalya'nın 1999 yılında Abdullah Öcalan'ı sığınmacı olarak kabul etmesi, Fransa'nın 2006'da Ermeni iddialarını 'soykırım' olarak kabul etmesi, Danimarka'da yayın yapan Jyllands-Posten isimli gazetenin Hz Muhammed'i tasvir eden karikatürler yayınlaması ve İsrail devletinin Mavi Marmara Baskını ve Gazze'ye yaptığı saldırılar boykot edilen ülkeler ve sebeplerini oluşturmaktaydı. Bu bağlamda, bazı tüketiciler bu boykot çağrılarına karşılık vererek boykota/boykotlara katılmayı seçerken, bazıları ise çeşitli nedenlere öne sürerek boykotlara katılmamayı tercih etmişti. Bu çalışmada, tüketici boykotu katılım güdülerinin ortaya çıkarılması ve bazı tüketicilerin niçin bu boykotlara katılmak istemedikleri nedenlerini bulmayı amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, kamu ve özel sektör çalışanları üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında seçilen Muş Merkez ilçesinde, 550 bireye yüz yüze görüşme yoluyla anket yöntemi kullanılmıştır. Bu anketlerden 432 adedi değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen veriler SPSS 21 programı kullanılarak t Testi, tek yönlü varyans analizi, tanımlayıcı istatistiksel analizleri yapılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir:

Katılımcılara yöneltilen ve birden çok şık işaretlemelerine olanak veren 'Daha önce ülkemizde bazı sebeplerden dolayı gerçekleşen aşağıdaki boykotlardan hangisine katıldınız' sorusuna %45 ortalama ile en yüksek değere sahip İsrail ve Yahudi menşeli ürünleri boykot ettiklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu ülkelerden hiçbirini boykot etmediğini ifade eden katılımcılar %25 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadır. Sırasıyla %17,4 Danimarka, %9,3 Fransa ve %2,6'sı İtalya'ya ait ürün ve markaları boykot ettiklerini belirtmiştir.

Yapılan analizler sonucunda araştırmada kullanılan tüm değişkenlerin güvenilirlik ve geçerliliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında, boykota katılım kararı ile ilgili üç alt boyut olan dışavurumcu ve araçsal güdüler, etiksel güdüler ve yurttaşlık bilinci değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Boykotlara katılmaları güdüleyen en önemli faktör dışavurumcu ve araçsal güdüler faktörüdür. Bu faktörü oluşturan maddelere bakıldığında; söz konusu ülkeyi cezalandırabilme, birşeyleri değiştirebilme inancı, öfkelerini ifade edebilmeleri, düşmanlıklarını gösterebilme ve ülkelerin uygulamaları değiştirebilme maddeleri katılımcıları güdüleyen konular olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci önemli faktör olan etiksel güdüler incelendiğinde; zarar gören kişilerin yanında olduğunu hissedirim ve kendimi daha iyi hissetmemi sağlar ifadeleri en yüksek değere sahip maddeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak katılma kararlarından yurttaşlık bilincine faktörü ise; boykot kararların altında vicdani bir sorumluluk olduğu ve dini değerlerin ve öğretilerin gereği olduğu gibi en yüksek ortalamalara sahip ifadeler içermektedir.

Bununla birlikte, katılımcıların boykotlara katılmama nedenlerini belirlemeye yönelik olarak yapılan inceleme neticesinde ise; boykot karşıtlığı, algılanan ürün gereksinimi ve hedef grup algısı ve rakipler olarak üç temel faktör ile karşımıza çıkmaktadır. Boykot katılmama kararında neden olan en yüksek ortalamaya sahip olan faktör boykot karşıtlığıdır. Boykotların hiçbirşey değiştirmedini, yüksek katılım gerektiğini, süreklilik arz etmesi, toplumların boykotlara karşı duyarlı olmadığı ve boykota konu olan ürünlerin yaygın kullanıldığı boykot karşıtlığı faktörü altında boykotlara katılmamaya güdülediği görülmektedir. Algılanan ürün gereksinimi faktörünü oluşturan maddeler ise; söz konusu ülkelerin ürünlerini çok az tüketirim ve aynı ürünlerini hiç satın almadığını ifade eden katılımcıların görüşlerini içermektedir. Son faktör ise hedef grup algısı ve rakipler faktörüdür. Bu faktörün içerdiği ifadelerden boykot edilen ürünler, ‘tercih ettiğim ve yoğun kullandığım ürünlerdir’ ifadesi en yüksek değere sahipken, ‘boykotların algılanan amacından ziyade yerli ürünleri satın alınmasını teşvik etmek için uydurulduğuna inanırım’ ifadesi ikinci sırada yer almaktadır.

Araştırma modeline ait alt boyutlar ile demografik özellikler arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan t Testi ve Anova analizi sonuçlarına göre, katılımcıların boykot kararı ile demografik özellikler arasında birkaç boyuttan hariç anlamlı bir farklılık bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Çalışma, literatüre katkının yanında işletmelere de çeşitli öneriler sunmaktadır:

Tüketicilerin boykota katılımına etki eden güdüler, boykot edilen organizasyonları, firmaları ve faaliyetlerin devamlılığı için irdelenmesi gereken önemli olgulardır. Hedef gösterilen kurum yöneticileri özellikle boykot katılım güdülerini iyi irdelemesi ve ona göre pazarlama stratejilerini belirlemesi, iletişim olanaklarını kullanması gerekir. Toplumsal baskının yoğun olduğu bu durumlarda firma üzerinde baskılar oluşacağından sürekli yanlış anlaşılmalara karşı, firma tüketicilere aydınlatıcı açıklamalar yapmalıdır. Ayrıca, hem

tüketicilerin giderek bilinçlenmesi, hem de örgütlenme yönündeki gelişmeler, tüketicilerin birlikte hareket etme güçlerini kullanarak, işletmeleri strateji, politika ve uygulamalarında davranış değişikliğine giderek zorlayacaktır. İşletmelerin günümüzde ağızdan ağıza dolaşan, internet ve sosyal medya platformları üzerinden kendileri, ürün veya hizmetleri ile markaları hakkındaki olumsuz imaj yayılımını önlemeleri için aynı platformlarda yoğun bir çaba göstermeleri gerektiği de açıktır.

Diğer bir taraftan, tüketicileri boykotlara iten çeşitli sebepler olduğu gibi, tüketicilerin boykotlara katılmama gerekçesi de birçok sebebe dayandırılabilir. Bu da boykotların başarısızlıklarını anlamak için bir çerçeve sunmanın yanında, hem boykot organizatörlerinin ileri faaliyetlerinde nasıl hareket etmesi gerektiği hem de hedef gösterilen gruba ait müşterilerinin satın alma alışkanlıklarının ölçülmesinde bu güdüleri dikkate almalarında fayda görülmektedir.

Çalışmanın ileride yapılacak çalışmalara da yol gösterici olması beklenmektedir.

Bulgular neticesinde elde edilen farklı boykot katılım güdüleri araştırmamızın veri toplama yöntemi olan nicel araştırmamızın gelişmesine ve ileriki çalışmada kullanılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, daha derinlemesine bir analiz imkânına fırsat veren nitel araştırmadan faydalanılma imkanı sunması beklenmektedir. İleriki çalışmamızda söz konusu ülkelere ait ürünlerinin boykot edilmesinde sosyal medyada, günlük aktivitelerde etkin rol oynayan ve boykot organizasyonlarına katılan tüketicilerle birebir görüşme imkânı sağlanıp, araştırma daha derinlemesine incelenmesi ve analiz edilmesi düşünülmektedir.

Kaynakça

ALBRECHT, Carmen. M.; Campbell, Colin; Heinrich Daniel. and Lammel, Manuela (2013), "Exploring Why Consumers Engage in Boycotts: Toward a Unified Model", *Journal of Public Affairs*, Volume 13, Issue 2, ss:180-189

ALBAYATI, Mohamed.S.; Nik Kamariah. N. ; Musaibah, Anwar. S. ; Aldhaafri, Hassan.S. and Almatari, Ebrahim.M (2012), "Participate In Boycott Activities Toward Danish Products From The Perspective Of Muslim Consumer", *American Journal of Economics*, Special Issue: ss: 120-124.

ALEV, Burçin (2003), "Bir Muhalefet Şekli: Tüketici Boykotları". <http://bianet.org/bianet/toplum/20260-bir-muhalefet-sekli-tuketici-boykotlari>. (Erişim Tarihi:06.09.2015).

AL-HYARİ, Khalil; ALNSOUR, Muhammed; Ghazi AL-WESHAH, Haffar, Mohamed (2012). "Religious Beliefs And Consumer Behaviour: From Loyalty To Boycotts", *Journal of Islamic Marketing*, 3(2), ss:155-174.

ALTINTAŞ, Murat Hakan; Kurtulmuşoğlu, Bahar F.; Ruedigger, Hans and Kılıç, Serkan (2013), "Consumer Boycotts Of Foreign Products: A Metric Model", *The Amfiteatru Economic Journal*, V. 15, İ. 34, ss: 485-504

ARACIOĞLU, Burcu ve Tatlıdil, Rezan. (2009), "Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri", *Ege Academic Review*, 9.2, ss:435-461.

ARI, Emin S. ve Madran, Canan (2011), "Satın Alma Kararlarında Tüketici Etnosentrizm ve Menşe Ülke Etkisinin Rölü", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, c:9, s:35, ss:15-33.

BALIKÇIOĞLU, Betül.; Koçak, Akın ve Özer, Alper (2007), “Şiddet İçermeyen Bir Eylem Olarak Dolaylı Tüketici Boykotlarının Oluşum Süreci ve Türkiye için Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62.(3), ss: 79-100.

BAYUK, Merve N. ve Ofluoğlu, Merve (2013), “Tüketici Boykotu ve İşletme Faaliyetlerine Etkileri”, Kamu-İs Dergisi,C:13, ss:141-155.

BRAUNSBERGER, Karin and Buckler, Brian (2011), “What Motivates Consumers to Participate in Boycotts: Lessons From the Ongoing Canadian Seafood Boycott”, Journal of Business Research, 64(1), ss:96-102.

CİSSE-Depardon K. and N'Goala, Gilles (2009), “The Effects of Satisfaction, Trust and Brand Commitment on Consumers' Decision to Boycott”, Recherche et Applications en Marketing (English Edition) 24.1, ss: 43-66.

ÇABUK, Serap ve Nakıboğlu, Bura (2008), “Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri ile İlgili Bir Uygulama”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12. Sayı12, ss:39-54

ÇAKIR, Hilal Özdemir (2010), “Tüketici Boykotlarının Kriz İletişimi Açısından Değerlendirilmesi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, ss:121-136.

DEMİR, Selçuk. B., ve Koç Hakan. (2013), “Coğrafya Dersi Tutum Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/8, ss: 1765-1777

ETTENSON, Richard K and Jil. G. (2005), “The Fallout from French Nuclear Testing in the South Pacific: A Longitudinal Study of Consumer Boycotts”, International Marketing Review, 22/2, ss: 199-224

FAROOK, Sayd (2007), “On Corporate Social Responsibility of Islamic Financial İnstitution”, Islamic Economics Studies, 15 (1), ss:31-46.

FRİEDMAN, Monroe (1985), “Consumer Boycotts in the United States, 1970-1980: Contemporary Events in Historical Perspective”, The Journal of Consumer Affairs, Volume 19, Issue 1, ss: 96–117

FRİEDMAN, Monroe (1999), “Consumer Boycotts”, New York: Routledge.

HA, Quang-Ah. and Nguyen, Minh. T (2014), “The Impact of Perceived Quality, Perception of Price on Decision to Boycott: Case of Social Network Boycott” Proceedings of 3rd Global Business and Finance Research Conference, Taiwan.

HOFFMANN, Stefan and Müller, Stefan (2009), “Consumer Boycotts Due to Factory Relocation”, Journal of Business Research, 62(2), 239-247.

HOFFMANN, Stefan (2010), “Anti-Consumption As A Means To Save Jobs”, European Journal of Marketing, 45(11/12), ss:1702-1714.

HOFFMANN, Stefan (2013), “Are Boycott Motives Rationalizations? ”, Journal of Consumer Behaviour, 12(3), ss:214-222.

KARAGÖZ, Yalçın ve Ekici Süleyman (2004), “Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Ölçekler”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ss:25-43

KAYA, Mehmet Fatih (2013), “Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması”, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 28, ss:175-193.

KIRMIZI, Meriç. ve Babaoğul Müberra (2012), “Tüketim Karşıtlığının Kuramsal Çerçevesi ve Örnek Olay İncelemesi: Boğaziçi Starbucks'ta Şenlik Var! ”, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/TUKETIM-KARSITLIGI-MC.pdf>, (Erişim Tarihi:11.04.2016)

KLEİN, Jill. G.; Smith, N. Craig. ve John, Andrew (2002), “Exploring Motivations for Participation in a Consumer Boycott”, Advances in Consumer Research, 29(1), ss:363-369.

KLEİN, Jill. G.; Smith, N. Craig. ve John, Andrew (2004), “Why We Boycott: Consumer Motivations for Boycott Participation”, Journal of Marketing, 68(3), ss:1-41.

KOĞAR, Hakan (2010), “Farklı Örneklem Büyüklüklerinde Uç Değerlerle Baş Etme Yöntemlerinin Puanların Geçerlik Ve Güvenirlik Kanıtları Üzerindeki Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KOTLER, Philip., (2000), “Pazarlama Yönetimi”, (Çev. N. Muallimoğlu), Beta Basım Yayım, 10. Baskı, İstanbul.

KOZİNETS, Robert, and Handelman, Jay (1998), “Ensouling Consumption: A Netnographic Exploration of the Meaning of Boycotting Behavior”, *Advances in Consumer Research*, 25(1), ss:475-480.

KURTULUŞ, Kemal (2010), *Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

MOTHERSBAUGH, David L. and Beatty, Sharon E. (2000), “Switching Barriers And Repurchase Intentions In Services”, *Journal Of Retailing*, 76, ss:259-274

NAZİK, Hamil; Hayta A. Beyazıd; Erdamar, G. Koç ve Demirel Hüsne (2014), “Türkiye Tüketici Profili ve Bilinç Seviyesi Araştırması”, TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Elma Teknik Basım Matbaacılık. Ankara.

ÖZKOL, A. Erdal.; Çelik, Muhsin. ve Gönen, Seçkin (2005), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27, ss:107-124.

RİEFLE, Petra and Diamantopoulos, Adamantios (2007), “Consumer Animosity: A Literature Review and A Reconsideration of Its Measurement”, *International Marketing Review*, Vol. 24, No. 1, ss: 87-119.

ROBERT A. Stebbins (2001), “Exploratory Research in the Social Sciences Qualitative Research Methods”, Volume. 48, Sage Publication, London.

SEN, Sankar; Zeynep Gürhan Canlı and Morwitz Vicki (2001), Withholding Consumption: A Social Dilemma Perspective On Consumer Boycotts, *Journal Of Consumer Research*, 28 (December), ss:399 - 417.

SHİMP Terence A. and Sharma Subhash. (1987), “Consumer Ethnocentrism: Construction and Validation of the CETSCALE”, *J Mark Res*;24, ss:280–289.

SMİTH, N. Craig (1990), “Morality and The Market Consumer Pressure for Corporate Accountability, Routledge New York.

SMİTH, Malcolm. and Li, Quanpin (2010), “The Boycott Model of Foreign Product Purchase: An Empirical Test in China”, *Asian Review of Accounting*, 18(2), ss:106-130.

SWİMBERGHE, Krist; Laura A. Flurry and Janna M. Parker (2011), “Consumer Religiosity: Consequences For Consumer Activism In The United States”, *Journal of Business Ethics*, 103.3, ss:453-467.

QUANG-An H. ve Minh T. N. (2014), “The Impact of Perceived Quality, Perception of Price on Decision to Boycott: Case of Social Network Boycott”, *Proceedings of 3rd Global Business and Finance Research Conference*, Taiwan.

YAPRAKLI, T. Şükrü ve Keser, Ercan (2013), “Tüketici Etnosentrizmi: Beyaz Eşya ve İçecek Sektörlerinde Karşılaştırmalı Bir Saha Araştırması”, *The Journal of Social and Economic Research*, Sayı: 25, ss:386-419

YÜKSEL, Ulku (2013), “Non-participation in Anti-consumption Consumer Reluctance to Boycott”, *Journal of Macromarketing*, 33(3), ss: 204-216.

TÜİK, (2013), “Seçilmiş Göstergelere Muş”, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

USLU, Aypar; Başcı, Ahmet ve Gambarov, Vusal (2012), Türkiye'de Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına ve Sosyal Açılan Sorumlu Şirketlere Karşı Tutumu, <https://marmaraup.files.wordpress.com/2012/05/kibris.pdf> (Erişim Tarihi:22.12.2015).

ÜNAL, Deniz. (2011), “Köken Ülke Faktörünün Satın Alma Davranışlarına Etkisi Aydın İlinde Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

YAZICIOĞLU, Yahşi ve Erdoğan, Samiye (2007), “SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

YENER, Dursun; Dursun, Tolga, ve Oskaybas, Kader (2014), “Hedonism, Materialism And Consumer Boycotts Participation”, IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal, 5(15), ss:99-111.

YILDIRIM, Emre ve Türkmen, M. (2013), “Çevre Duyarlılığı ve Gelirin Yeşil Ürün Satın Alma Duyarlılığı Üzerindeki Etkisi”, 20. Ulusal Pazarlama Kongresi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

WANG, Zhongmin; Lee, Alvin and Polonsky, Michael (2015), “Egregiousness and Boycott Intensity: Evidence from the BP Deepwater Horizon Oil Spill”, Discussion Paper, RFF DP 15-06, ss:1-38.

Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Sermaye Yapıları İle Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tolga ORAL¹

Erhan POLAT²

Ahmet ŞİT³

Öz

Borsa İstanbul Kurumsal yönetim endeksinin amacı uygun kurumsal yönetim notu alan şirketlerin fiyat ve getiri performanslarını ölçmektir. Şirketlerin sermaye yapılarının bu performanslara etkisinin olup olmadığı önemli bir husustur. Bu çalışmanın temel amacı endekste yer alan şirketlerin finansal kaldıraç oranının firma değerine olan etkisinin ölçülmesidir. Çalışmada BIST-XKURY endeksinde yer alan şirketlerin 2010-2014 yılları arasındaki finansal kaldıraç oranları ve aylık hisse senedi getiri verileri kullanılarak panel veri analizi uygulanmıştır. Bağımsız değişken olan finansal kaldıraç oranlarının hisse senedi getirilerine olan etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. DOLS, FMOLS ve CCR test sonuçlarına göre, veri setinde yer alan şirketlerin yüzde kırkı finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini artırdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim Endeksi, Hisse Senedi Getirisi, Sermaye Yapısı, Finansal Kaldıraç

Analysis Of Relationship Between Capital Structure And Stock Returns Of Companies Whose Stocks Are Traded At Borsa İstanbul (BIST) Corporate Governance Index (XKURY)

Abstract

The purpose of BIST Corporate Governance Index (XKURY) is to measure the price return performance of companies got an appropriate corporate governance rating. It is an important issue whether the capital structure of the companies has an effect on price return performance. The basic purpose of this study is the measurement of the effect of the financial leverage of companies listed in Corporate Governance Index on their firm value. In this study, panel data analysis was applied using the financial leverages and monthly stock returns of the companies for the years between 2010-2014. The effect of the financial leverages to the stock returns has analysed. According to the results of the DOLS, FMOLS and CCR tests, the financial leverage has lead to an increase on the stock return, in forty percent of the companies.

Key Words: Corporate Governance Index, Stock Return, Capital Structure, Financial Leverage

¹ Öğretim Görevlisi, İnönü Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu, tolga.oral@inonu.edu.tr

² Öğretim Görevlisi, Şırnak Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, erhan0406@hotmail.com

³ Öğretim Görevlisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, ahmet.sit@hotmail.com

1.Giriş

Kurumsal yönetim, şirketlerin verimli bir şekilde amaçlarına ulaşabilmeden temel rol oynayan faktörlerden birisidir. Bu kavramın son yıllarda büyük önem arz ettiği görülmektedir. Kurumsal yönetim önem kazanmasında temel sebeplerden birisi, işletme yönetimlerinde yaşanan aksaklıklar, problemlerdir. Bu problemler de işletmeleri başta olumsuz finansal sonuçlar olmak üzere tüm fonksiyonları açısından işletmeyi olumsuz etkileyecek, hatta iflas riskine kadar gidebilecektir. Dünyada yaşanan Worldcom, Enron, Xerox, Global Crossing işletmelerinin faaliyetlerini başarısız bir şekilde iflasla sonlandırmalarının temel sebeplerinden birisi, kurumsal yönetimin uygulanmasında gerekli etkinliğin gösterilmemesidir. Bahsedilen şirketlerin sektörde ağırlıkları büyük olduğu için, bu şirketlerin iflası sektörü ve dolayısıyla faaliyet gösterdikleri ülke ekonomilerini etkilemiştir.

Bu çalışmanın amacı kurumsal yönetim endeksinde yer alan şirketlerin finansal kaldıraçlarının hisse senedi getirisi üzerindeki etkisini ölçmektir. Bu amaçla 2010-2014 yılları arasında kurumsal yönetim endeksinde sürekli olarak yer alan 20 şirket uygulamaya dahil edilmiştir. Endekste yer alan finans şirketleri, mali yapılarındaki farklılıklar nedeniyle analiz dışı tutulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde kurumsal yönetim kavramı, kurumsal yönetim ilkeleri ve kurumsal yönetim endeksi hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra finansal kaldıraç kavramı açıklanmıştır. İlerleyen bölümlerde konu ile ilgili literatür taraması yapılarak çalışmada yer alan veriler ve değişkenlere ait bilgiler ile kullanılan ekonometrik yöntemlere ait açıklamalar yapılmıştır. Analiz neticesinde ulaşılan sonuçlar da bu bölümde belirtilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kurumsal Yönetim

Kavramsal anlamda kurumsal yönetim; ortakların yer aldığı şirket yönetiminde, eşitlik, adillik, homojenlik, hesap verilebilirlik ve sorumluluk prensiplerini benimseyerek şirketin en verimli bir şekilde faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için hak sahipleri ve şirket ortakları arasında optimal bir denge oluşturarak şirket idaresini temel alan bir yönetim felsefesidir (DAL, 2008: 389). Kurumsal yönetim bir işletmenin, yönetim kurulunun, ortaklarının, çalışanlarının, yatırımcıların haklarını doğru, objektif ve tarafsız bir biçimde koordine eden bütüncül bir yaklaşımdır.

Kurumsal yönetimin temel unsurları ise; Adaletli Olma, Sorumluluk Bilinci, Şeffaf ve Homojen Olma ve Her durumda hesap verilebilir olma olmak üzere 4 maddeden ibarettir (Uyar, 2004: 164).

2.2. Kurumsal Yönetim İlkeleri

Türkiye’de sermaye piyasalarının düzenlenmesi, denetlenmesi gibi faaliyetleri amaç edinmiş ve bu gayeyle kurulmuş olan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), temel amacının yanı sıra, şirketler için kurumsal yönetim tabanını geliştirip ilerletmek ve Türkiye Sermaye Piyasasını, uluslararası global finansal piyasalarla rekabet edebilir bir hale getirmek için 2003 yılında Kurumsal Yönetim İlkeleri yayınlamış, 2005 yılında bu ilkeleri revize ederek son halini vermiştir. SPK bu faaliyetlerini OECD’nin ilkelerini ve aynı tarihlerde diğer gelişmekte olan ülkelerin ilkeleriyle uyumlu olarak hazırlamıştır. OECD’nin kurumsal yönetime dair ilkelerini önce 1999 yılında, ardından 2004 yılında tekrar ele alarak son halini vermesi, bir çok gelişmekte olan ülkenin kurumsal yönetimi ilkelerinin hazırlanmasında ana kaynak niteliğini taşımıştır(Ertuna & Tükel, 2008:8).

Sermaye Piyasası Kurulu, kurumsal yönetim ilkelerini, hisse sahipleri, kamuoyu bilgilendirme, şeffaf olma, hak sahipleri ve yönetim kurulu açısından dört başlık altında ele almıştır (Yenice ve Dölen, 2013):

- Hisse sahiplerinin haklarının yer aldığı kısımda, hisse sahibi olanların bilgi edinme, araştırma, inceleme, soru sormaya dair ilgili prensipler kısmında, hisse sahiplerinin bilgi edinme, inceleme yapma, soru sorma, genel kurula katılma, oy verme ve temettü hakkına sahip olma, hisselerin devri...vb hakların detaylı şekilde yer verilmiştir. Bunun haricinde, hisse sahibi olanlara işlem yapmada eşitlik hakkı verilmesi hisse sahipleri ile ilkeler arasında yer almaktadır. Hisse sahiplerine ait kayıtların güvenli şekilde muhafaza edilmesi ve sistematik bir şekilde güncellenmesi tavsiye edilmiştir (Yenice ve Dölen, 2013).
- Kamuoyunu aydınlatma ve şeffaf olma ilkesi; hisse ve hak sahiplerine, işletmenin hak ve yararlarını koruyacak bir biçimde, doğru zamanda, eksiksiz, objektif, kolay anlaşılır, analiz edilebilir, daha düşük maliyetle bilgi elde etme imkânlarını sunar. Bu doğrultuda, işletmelerin pay sahiplerine yönelik bilgilendirme prensipleri etrafında kurallar oluşturmaları ve bu kuralların tamamına bağlı kalarak kamuoyunu bilgilendirmelerine yönelik şartlar saptamışlardır. Bunun yanında, dünyadaki güncel gelişmeler ve ülkemizin koşulları da göz önüne alınarak,

sistematik finansal tablo ve raporlarda yer alacak bilgiler için bir standart oluşturulmuş, işlevselliğin önemi vurgulanarak ayrıntılı hale getirilmiştir (SPK, 2005)

- Diğer ilke ise menfaat sahiplerine yöneliktir. İşletmelerin amaçlarına ulaşmasında ve faaliyetleriyle ilgili herhangi bir bağı ve alakası olan kişi, kurum ya da belirli bir grup menfaat sahipleri olarak adlandırılır. Kurumsal yönetimin temel ilkelerinden olan bu üçüncü ilke, işletmelerin ilişkili olduğu müşterileri, alacaklıları, tedarikçileri olmak üzere tüm menfaat sahiplerini ilgilendirir (Aysan, 2007:176).
- Son temel ilke ise, işletmelerin yönetim kurulunun temel fonksiyonları, faaliyet alanları ile ilgili temel görev ve sorumlulukları ve yönetim kurulunun seçim şartları ve yönetim kurulunun altında yer alan komite ve komisyonların yapısıyla ilgili olan ilkedir (Yenice ve Dölen, 2013)

2.3. Kurumsal Yönetim Endeksi

Türkiye'ye kurumsal yönetim anlamında, atılan en önemli adımlardan birisi, İMKB bünyesinde 31.08.2007'de Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY) oluşturulmasıdır. Bu endeksin kuruluş amacı, Kurumsal Yönetim prensiplerini benimseyip, doğru uygulayan işletmelerin yatırımcılarca tanınması, bilinmesi ve kamuoyuna duyurulması amaçlıdır.

Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY), Kurumsal Yönetim İlkelerini taşıyan ve gerçekleştiren işletmelerin yer aldığı bir endekstir. Bu endekste, payları Gözaltı Pazarı ve C Listesi haricinde işlem gören ve Kurumsal Yönetim İlkelerinin uygulanıp uygulanmadığı hakkında 1 ile 10 puan üzerinden bir kredi derecelendirmesi yapılacaktır. Kurumsal Yönetim İlkelerine uyum notu 1'e yakınsa bu işletmenin Kurumsal Yönetim İlkelerini gerçekleştirmede zayıf olduğunu; 10'a yakın olması ise işletmenin Kurumsal Yönetim İlkelerinin şartlarını daha güçlü sağladığını göstermektedir. Borsa İstanbul'un (eski adıyla İMKB'nin) Borsa Yönetim Kurulu'nun 23.02.2005 tarihli toplantısında, genel anlamda bu endekste yer alacak işletmelerin (Gözaltın Pazarında İşlem Görenler Haricinde) Kurumsal Yönetim İlkelerine uyum notunun en az 7 olduğu durumda endeks kapsamına alınmasına karar verilmiştir. Kurumsal Yönetim İlkeleri uyum notu en az 7 olan işletmelerin fiyat ve getirileri arasındaki performansları ölçülmektedir.

Bu notlar, SPK tarafından belirlenmiş, derecelendirmeye yapmaya haiz kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Kurumsal Yönetim Endeksi kurulduğu tarih itibariyle, bu endeksin başlangıç fiyatı 48.082,17 iken 28.12.2016 tarihi itibariyle bugünkü endeks değeri 68.669'dur.

Bu endeks ilk kurulduğunda 5 şirketle faaliyetlerine başlamışken, bugün itibariyle bu endekste 50 işletme faaliyet göstermektedir. Bu endekste yer alan 50 işletme Tablo-1’de yer almaktadır.

Tablo-1: Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketler

AKSGY	Akiş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	IZOCM	İzocam Ticaret ve Sanayi A.Ş.
AKMGY	Akmerkez Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	LOGO	Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.
AKSA	Aksa Akrilik Kimya Sanayi A.Ş.	MGROS	Migros Ticaret A.Ş.
ALBRK	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	OTKAR	Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.
ANSGR	Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	PRKME	Park Elektrik Üretim Madencilik ve Sanayi ve Ticaret A.Ş.
AEFES	Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.Ş.	PGSUS	Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.
ARCLK	Arçelik A.Ş.	PETUN	Pınar Entegre Et ve Un Sanayi A.Ş.
ASELS	Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	PINSU	Pınar Su Sanayi ve Ticaret A.Ş.
AYGAZ	Aygaz A.Ş.	PNSUT	Pınar Süt Mamulleri Sanayi A.Ş.
CCOLA	Coca-Cola İçecek A.Ş.	SKBNK	Şekerbank T.A.Ş.
CRDFA	Creditwest Faktoring A.Ş.	TAVHL	Tav Havalimanları Holding A.Ş.
DOHOL	Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.	TOASO	Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
DGGYO	Doğuş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	TRCAS	Turcas Petrol A.Ş.
DOAS	Doğuş Otomotiv Servis ve Ticaret A.Ş.	TUPRS	Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
ENKAI	Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.	PRKAB	Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.
EREGL	Ereğli Demir ve Çelik fabrikaları T.A.Ş.	TTKOM	Türk Telekomünikasyon A.Ş.
GARFA	Garanti Faktoring A.Ş.	TTRAK	Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.
GRNYO	Garanti Yatırım Ortaklığı A.Ş.	GARAN	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
GLYHO	Global Yatırım Holding A.Ş.	HALKB	Türk Halk Bankası A.Ş.
HURGZ	Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.	TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
IHEVA	İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	SISE	Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.
IHLAS	İhlas Holding A.Ş.	VESTL	Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
ISFIN	İş Finansal Kiralama A.Ş.	YKBNK	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
ISGYO	İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	YAZIC	Yazıcılar Holding A.Ş.
ISMEN	İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	YGYO	Yeşil Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.

Kaynak: (www.kap.org.tr)

Küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan rekabet, daha fazla yatırımcıyı finansal sisteme çekmek isteyen ekonomiler için kurumsal yönetim endeksinde giriş şartlarını belirleyen kurumsal yönetim derecelendirmesini yeni bir araç haline getirmiştir (Toraman ve Abdioğlu, 2008:108).

Kurumsal Yönetim İlkelerine uyum sağlama amacıyla yapılan derecelendirme faaliyetleri kapsamında Sermaye Piyasası Kurulunun 8.Seri ve 40 sayılı yayınladığı tebliğde, KYİ’ne tabi olacak ortaklıkları ve sermaye piyasası kurumlarının kredi derecelendirmesini yapacak kuruluşların bağımsız, tarafsız ve adil olarak değerlendirilmesini ve bu doğrultuda

sınıflandırılmasını istenmiştir. Bu ilkelere tabi olan işletmeler, işletmenin gerek işletme içi gerekse işletme dışı 3.kişilerin işletmeye olan güven ve itibarı arttırmak için önemli bir araçtır.

2.4. Finansal Kaldıraç

Finansal kaldıraç, işletmenin sahip olduğu varlıkların ne kadarlık kısmının borçlarla finanse edildiğini gösteren değerdir. Tabi finansal kaldıraçtan söz edebilmek için, işletmenin sermaye yapısı içerisinde yabancı kaynakların var olması gerekmektedir. % 100 özsermaye ile varlıklarını finanse eden bir işletmede finansal kaldıraçtan söz edilemez.

Finansal kaldıraç, işletmede borçların karlılığı % kaç etkilediğini belirlemek için uygulanan finansal değişkendir. Finansal kaldıraç oranı aşağıdaki gibidir;

$$\text{Finansal Kaldıraç} = \frac{\text{Toplam Yabancı Kaynaklar}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Bu rasyo işletmenin varlıklarının ne kadarlık kısmını işletme dışı 3.kişi ya da kurumlarından aldığı yabancı kaynaklarla finansen ettiğini gösterir. Borç ya da yabancı kaynak işletmenin riskini ve katlanacağı maliyeti artıracığı için kreditorlerden tarafından rasyonun yüksek olması tercih edilen bir durum değildir. Bu rasyonun düşük olmasını tercih ederler. Fakat kullanılan yabancı kaynak işletmenin özsermaye karlılığını artırıyorsa bu durum olumlu karşılanır. Ve buna kaldıraç etkisi denilmektedir.

Diğer bir deyişle; alınan yabancı kaynağın bir işletmenin faiz ve vergiden önceki karı ya da hisse başına düşen karına olan etkisi ölçülür. İşletmenin faiz ve vergiden önceki karı ile hisse başına düşen karı doğru orantılıdır. Yani artışları ve azalışları eş yönlüdür. İşletmenin hisse başına düşen karının, net kardan daha yüksek olması durumunda, bu duruma finansal kaldıraç etkisi denilmektedir. Hisse başına düşen karın, net karın altında seyretmesi durumunda ise, bu durumda da finansal kaldıraç ters yönlü etkisi söz konusudur.

Finansal kaldıraç derecesi (Fi.KD), hisse başına düşen kardaki artışların yüzdesine bölünmesi ile bulunur.

$$\text{Finansal Kaldıraç Derecesi} = \frac{\text{Hisse Başına Kardaki \% Değişim}}{\text{FVÖK'daki \% Değişim}}$$

3. Literatür

Bayraktaroğlu ve Çelik (2015), çalışmalarında Türkiye'de sermaye piyasalarının kurumsal yönetim ilkelerinin Borsa İstanbul'un faaliyetlerindeki etkinliği etkileyip

etkilemediğinin araştırmışlardır. Bu nedenle, 31 Ağustos 2007 – 27 Mayıs 2014 dönemleri arasındaki 1. ve 2. seans günlük veriler baz alınarak yapılan analizlerde volatilité modelleri kullanılarak GARCH Modeli uygulanmıştır. Bu analiz tekniğinden, BIST-100 ve BIST-30 Endeksleri için Kurumsal Yönetim ilkelerinin uygulanmasının, pay senedi getirileri volatilitesi üzerinden negatif yönlü etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Kalaycı ve Karataş (2005), çalışmalarında faktör analizi ve regresyon analizlerini kullanarak imalat sanayisi alt sektörlerinde faaliyet gösteren gıda, içecek, kimya, petrol, plastik ürünler, orman, kağıt ve basım sektörlerine ait bazı işletmelerin pay senedi getirileri ve finansal rasyolar arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Temel analiz tekniği etrafında çalışmasını yapmıştır. 1996-1997 yıllarında işletmelerin 6 aylık dönemler halinde sunulan finansal tablolarından ulaşılan finansal kaldıraç, faaliyet rasyoları, kârlılık rasyoları, likidite rasyoları ve borsa performans rasyoları kullanılarak, işletmelerin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz sonucunda, imalat sektörünün belirtilen alt sektörlerinde yer alan işletmelerin kârlılık rasyolarının, borsa performans rasyolarının ve verimlilik rasyolarının hisse senedi getirileri üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Ege, Topaloğlu ve Özyamanoğlu (2013), çalışmalarında BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde faaliyet gösteren 18 işletmenin Kurumsal Yönetim İlkelerini uygulamalarının, bu işletmelerin finansal performansları ile eş yönlü hareket edip etmediği, birbirini etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Bu çalışmada, bu işletmelerin finansal tablolarından elde edilen veriler, 9 kriter baz alınarak, TOPSİS yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, işletmelerin TOPSİS yöntemine göre finansal performans sıralamasının ve kurumsal yönetim uyum notlarına göre sıralamasının eş yönlü hareket etmediği, yani birbirini etkilemediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, bu iki değişkenin pozitif yönlü hareket etmediği, işletmelerin kurumsal yönetim ilkelerinin finansal performansını tam etki etmediği anlaşılmıştır.

Sakarya (2011), çalışmasında halka arz olarak pay senetleri BIST'te işlem gören ve 2009 yılında ilk defa Kurumsal Yönetim İlkeleri uyum derecelendirmesi kapsamında geçerli not alarak BIST Kurumsal Yönetim Endeksine giren 11 işletmenin KYİ uyum derecelendirme notunun ilan edilmesi ile pay senedi getirileri arasındaki ilişki ele alınmıştır. KYİ uyum derecelendirme notu ile pay senedi getirileri arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi amacıyla Olay Çalışması (Event Study) yönetimi tercih edilmiştir. Ve analiz sonucunda, KYİ uyum derecelendirme notu ile pay senedi getirileri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. KYİ uyum derecelendirme notu ilan tarihi öncesi ve sonrasında endeks kapsamına giren işletmelerin pay senetlerinden anormal getiriler sağlanabileceği ortaya

çıkmiştir. Yazar bu durumun piyasanın yarı güçlü formda bile etkin olmadığını göstergesi olduğunu iddia etmiştir.

Yenice ve Dölen (2013), çalışmalarında Türkiye’de BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde faaliyet gösteren işletmelerin borsa değerlerinin, kurumsal yönetim derecelendirme notundan etkilenip etkilenmediğinin tespit etmeye çalışmışlardır. BIST Kurumsal Yönetim Endeks’inde faaliyet gösteren işletmelerin, kurumsal yönetim derecelendirme notları ile, bu notların kamuoyuna açıklanmadan 30 gün öncesi ve 30 gün sonrasında işletmelerin borsa değerleri ele alınmıştır. Çalışmalarında Wilcoxon İşaretili Sıra Sayıları Testi ve SPSS’de t-testi yöntemleri kullanılarak sonuca varılmaya çalışmışlardır. Uygulanan analizler sonucunda, bu işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notları ile borsa değerleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Al-Haddad, Alzurqan ve Al-Sufy (2011) çalışmalarında, Amman Borsasında faaliyet gösteren imalat işletmelerinin Kurumsal Yönetim İlkeleri(KYİ) uyum derecelendirme notlarının, firmaların finansal performansı üzerindeki etkisini incelemiştirlerdir. Yazarlar bu amaçla karlılık rasyolarını, hisse başına düşen kar payı ve aktif karlılık rasyolarını kullanmışlardır. Yapılan analizler sonucunda, firmaların bu rasyoları ile KYİ uyum derecelendirme notları arasında direkt olumlu bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yani KYİ uyum derecelendirme notlarının, işletmelerin finansal performansları ile arasındaki eş yönlü, olumlu ve direkt bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Verilerin birbirinden etkilendiği anlaşılmıştır.

Brown (2009), çalışmasında Avustralya’da en iyi 300 işletmenin finansal performansı ile kurumsal yönetimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Avustralya Menkul Kıymetler Borsasında (ASX) Kurumsal Yönetim İlkelerini benimseyen bir işletmenin Kurumsal Yönetim İlkeleri ile mali performansı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Daha iyi kurumsal yönetime sahip olan işletmelerin, daha az kurumsal yönetimi uygulayan işletmelere nazaran finansal performansının daha iyi olduğu, hisse başına düşen kazancın ve aktif karlılığının daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır.

Kara, Erdur ve Karabıyık (2015), çalışmalarında Borsa İstanbul’da Kurumsal Yönetim Endeksinde faaliyet gösteren işletmelerin 2006-2012 yılları arasında kurumsal yönetim uygulamalarının finansal performansları üzerindeki ilişkiyi incelemiştirlerdir. Bu ilişkinin tespit edilebilmesi için panel veri analizi kullanmışlardır. Yapılan analiz sonucunda, kurumsal yönetim derecelendirme notu ile Tobin’s Q ve kaldıraç oranları ile arasında

istatistiki olarak pozitif ve anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmışken, aktif, satış ve özkaynak karlılıkları ve net karları ile kurumsal yönetim derecelendirme notu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Aksu ve Aytakin (2015), çalışmalarında BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde (XKURY) faaliyet gösteren 50 işletmenin 2009-2014 yılları arasındaki verilerini kullanarak Kurumsal Yönetim İlkeleri derecelendirme (uyum) notu ile bu işletmelerin pay senedi getirileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İşletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notunun ilan edildiği tarihten 10 gün öncesi ve sonrası, ardından 5 gün öncesi ve sonrası pay senetlerinin 2.seans kapanış fiyatlarının log getiri ortalamaları hesaplanarak Kolmogorov Smirnov testi uygulanmıştır. Normal dağılım gösteren veriler eşleştirilmiş t-testi ile, normal dağılım göstermeyen veriler ise Wilcoxon işareti ile test edilmiştir. Uygulanan bu analizler sonucunda, işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notlarının ilan tarihi öncesi ve sonrasında pay senedi getirilerinde, çalışmaya konu olan dönemler içerisinde istatistiki olarak anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır.

4. Ekonometrik Model ve Analiz Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde veri seti, ekonometrik model ve analiz sonuçlarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

4.1. Veri Seti ve Model

Bu çalışmada Türkiye’de 2010Q1-2014Q4 dönemini içeren aylık veriler kullanılarak firmaların Finansal Kaldıraç Oranı ve Hisse Senedi Getirileri değişkenleri arasındaki ilişki panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu verilerin logaritmik değerleri analizlerde kullanılmıştır.

Çalışmanın analizinde yer alan değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Çalışmada Yer Alan Değişkenler ve Bilgileri

Değişkenler	Kısaltmalar	Açıklama	Veri Kaynağı
Hisse Senedi Bileşik Getiri	HSBG	TL	Borsa İstanbul
Finansal Kaldıraç Oranı	FKO	%	Borsa İstanbul

4.2. Yöntem ve Analiz Sonuçları

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait serilerin durağanlıkları literatürde en çok kullanılan panel birim kök testleri ile analiz edilmiştir. Panelde değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını test etmek için Johansen-Fisher panel eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Son olarak uzun dönem katsayıların tahmin edilebilmesi için DOLS, FMOLS

ve CCR tahmincileri kullanılmıştır. Sonraki bölümde panel verilerde durağanlığın test edilmesi için kullanılan testler ile panel eş bütünleşme ve eş bütünleşme tahmin yöntemleri ve analiz sonuçlarına ait açıklamalara yer verilmiştir.

4.2.1. Panel Birim Kök Testi

Bir zaman serisinin istatistiksel açıdan analizine geçmeden önce, geliştirilen modelde yer alacak olan serilerin zaman içerisinde durağanlıkları birim kök testleri ile araştırılmalıdır (Ergün ve Atay Polat, 2015: 124). Bu çalışmada Maddala-Wu (1999) panel birim kök testi ile değişkenlerin durağanlığı sınanmıştır. Bu test, her bir yatay kesit birimi içerisinde bir birim kök için test istatistiklerinin p-değerlerinin bir bileşimine dayanan Fisher temelli bir panel ADF birim kök testidir (Abdioğlu ve Uysal, 2013: 137). Fisher temelli ADF panel birim kök test istatistiği (1) numaraları denklemde yer almaktadır.

$$\lambda = -2 \sum_{i=1}^N \ln(pi) \rightarrow X_{2N}^2 \quad (1)$$

Çalışmada değişkenlerin birim kök içerip içermediği ADF-Fisher Ki-Kare panel birim kök testi ile incelenmiş ve test sonuçlarına Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3: ADF-Fisher Ki-Kare Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Seviye Değeri		Birinci Fark Değeri	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
lnHSBG	35.4761 (0.7513)	45.1162 (0.3430)	108.797* (0.0000)	76.4706* (0.0000)
lnFKO	49.3128 (0.2039)	45.8507 (0.3155)	160.507* (0.0000)	118.257* (0.0000)

Not: Gecikme Uzunlukları Schwarz Bilgi Kriterine göre Otomatik Belirlenmiştir.

(*) İşareti Test İstatistiğinin %1 Önem Düzeyine Göre Anlamlılığını Temsil Etmektedir.

Panel birim kök testi sonucuna göre, bütün değişkenlerin seviye düzeyinde durağan olmadıkları yani birim kök içerdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlerin birinci farkları alındığında ise tüm değişkenlerin %1 önem düzeyinde birim kök içermedikleri tespit edilmiştir.

Aynı seviyede durağan oldukları tespit edilen değişkenler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını araştırmak amacıyla çalışmada Johansen-Fisher panel eşbütünleşme testi kullanılmıştır.

4.2.2. Panel Eş bütünleşme Testi

Seriler arasında uzun dönem denge ilişkisinin var olup olmadığı eşbütünleşme testi ile incelenmektedir. Engle ve Granger yönteminin çok denklemlilikli olarak genelleştirilmiş hali olan Johansen (1988) eşbütünleşme testinde aynı dereceden durağan olan serilerin denklem

sistemi, sistemde yer alan her değişkenin düzey ve gecikmeli değerlerinin yer aldığı VAR (Vector Auto Regression) analizine dayanmaktadır (Ergün ve Atay Polat, 2015: 126).

Değişkenler için eşbütünleşme ilişkisi Johansen-Fisher testi ile test edilmiş ve Tablo 4’de bu testin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: Johansen-Fisher Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

Sıfır Hipotezi	İz Testinden Oluşturulan Fisher İstatistiği	Olasılık Değeri	Maksimum özdeğer Testinden Oluşturulan Fisher İstatistiği	Olasılık Değeri
Hiç Reel Kök Yok	86.68	0.0001*	65.85	0.0108*
En Fazla Bir Reel Kök Var	86.70	0.0001*	86.70	0.0001*

Not: (*) İşareti Test İstatistiğinin %1 Önem Düzeyine Göre Anlamlılığını Temsil Etmektedir.

Johansen-Fisher Panel eşbütünleşme testinde maksimum özdeğer ve iz kritik değerleri kullanılmaktadır. Tablo 4’te Johansen Fisher panel eşbütünleşme test sonucuna göre hem maksimum özdeğer hem de iz testinde değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur sıfır hipotezinin %1 önem düzeyinde reddedildiği görülmektedir. Dolayısıyla, seriler arasında eşbütünleşme vardır alternatif hipotezi kabul edilmiştir ve çalışmada kullanılan değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.2.3. Panel Eşbütünleşme İlişkisi Tahmin Yöntemleri

Panel eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Sonraki aşamada değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme katsayılarını test etmek için DOLS, FMOLS ve CCR eşbütünleşme yöntemleri kullanılmıştır.

DOLS tahmincisi, Pedroni (2000, 2001) tarafından geliştirilmiştir. DOLS tahmincisi ile bağımsız değişkenlere ait uzun dönem katsayıları tahmin edilebilmekte, bağımsız değişkenler ve hata terimi arasındaki içsellik sorunundan kaynaklanan sapmalar giderilebilmektedir (Nazlıoğlu, 2010: 99).

FMOLS tahmincisi Philips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilmiş olup tek bir eşbütünleşik vektörün varlığına dayanmaktadır. FMOLS tahmincisi, özellikle bağımsız değişkenler ve hata terimi arasındaki ardışık bağıntı ve içsellik sorunlarından kaçınmak amacıyla yarı parametrik bir düzeltme yöntemi kullanmaktadır (Berke, 2012: 251).

FMOLS ile ilgili olan CCR tahmincisi Park (1992) tarafından geliştirilmiştir. FMOLS tahmincisinden farklı olarak CCR tahmincisinde en küçük kareler tahmincisindeki sapmaların yok edilmesi için verinin durağan dönüşümlerini kullanmaktadır (Berke, 2012: 251).

Tablo 5’de DOLS, FMOLS ve CCR eşbütünleşme tahmincilerinden yararlanılarak Finansal kaldıraç oranı bağımsız değişken, Hisse Senedi Getirileri bağımlı değişken olduğu durumda elde edilen katsayılar verilmiştir.

Tablo 5. DOLS, FMOLS ve CCR Test Sonuçları

Firmalar	Bağımlı Değişken: lnHSBG		
	DOLS lnFKO	FMOLS lnFKO	CCR lnFKO
Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.Ş.	-0.81 (0.0000***)	-0.88 (0.0000***)	-0.89 (0.0000***)
Arçelik A.Ş.	3.53 (0.0003***)	3.66 (0.0001***)	3.69 (0.0001***)
Aygaz A.Ş.	0.24 (0.4606)	0.18 (0.6242)	0.19 (0.6137)
Coca Cola İçecek A.Ş.	-3.81 (0.7725)	-1.89 (0.6911)	-2.43 (0.6868)
Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.	-1.40 (0.2857)	-0.15 (0.8201)	-0.14 (0.8268)
Hürriyet Gazetecilik	-0.19 (0.9530)	-0.72 (0.6734)	-0.68 (0.7278)
İhlas Ev Aletleri	-1.52 (0.0514*)	-1.26 (0.0716*)	-1.23 (0.0656*)
İhlas Holding	-2.14 (0.0009***)	-1.83 (0.0093***)	-1.89 (0.0072***)
İş Finansal Kiralama	1.21 (0.0303**)	1.17 (0.0214**)	1.18 (0.0218**)
Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1.33 (0.0008***)	1.49 (0.0014***)	1.50 (0.0011***)
Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.	10.20 (0.0002***)	10.58 (0.0000***)	10.63 (0.0000***)
PETKİM Petrokimya A.Ş.	0.56 (0.0913*)	0.60 (0.0308**)	0.61 (0.0189**)
Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.	0.47 (0.0079***)	0.48 (0.0000***)	0.47 (0.0000***)
TAV Havalimanları Holding A.Ş.	-21.67 (0.2329)	-18.27 (0.0281**)	-17.83 (0.0259**)
Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	-4.99 (0.4769)	0.14 (0.9704)	0.086 (0.9824)
TURCAS Petrol A.Ş.	-0.085 (0.1043*)	-0.08 (0.0366**)	-0.08 (0.0300**)
Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.	5.02 (0.0493**)	3.26 (0.0507**)	3.75 (0.0575*)
Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	6.30 (0.0015***)	5.43 (0.0066***)	5.12 (0.0056***)
VESTEL Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	-0.04 (0.9830)	1.68 (0.4470)	1.57 (0.4894)
Yazıcılar Holding A.Ş.	-0.54 (0.0076***)	-0.58 (0.0029***)	-0.58 (0.0035***)

Not: (*),(**) ve (***) Sırasıyla %10, %5 ve %1 Önem Düzeyine Göre Anlamlılığı Temsil Etmektedir.

Tablo 5’deki DOLS, FMOLS ve CCR sonuçları incelendiğinde 20 şirketten 8 tanesinde finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece finansal kaldıraç oranındaki bir artış, beklenildiği gibi hisse senedi bileşik getirisini artırmıştır. Tablo 5’deki DOLS sonuçları incelendiğinde; finansal kaldıraç

oranındaki %1'lik artış hisse senedi bileşik getirisini Arçelik A.Ş.'de %3.53, İş Finansal Kiralama'da %1.21, Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de %1.33, Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.'de %10.20, PETKİM Petrokimya A.Ş.'de %0.56, Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.'de %0.47, Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.'de %5.02 ve Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.'de %6.30'dur. Bu oranlara bakıldığında finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini en fazla artıran şirket Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş. (%10.20) iken finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisine en az katkısı olan şirket ise Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş. (%0.47)'dir.

FMOLS sonuçları incelendiğinde; finansal kaldıraç oranındaki %1'lik artış hisse senedi bileşik getirisini Arçelik A.Ş.'de %3.66, İş Finansal Kiralama'da %1.17, Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de %1.49, Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.'de %10.58, PETKİM Petrokimya A.Ş.'de %0.60, Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.'de %0.48, Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.'de %3.26 ve Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.'de %5.43'dur. Bu oranlara bakıldığında finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini en fazla artıran şirket Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş. (%10.58) iken finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisine en az katkısı olan şirket ise Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş. (%0.48)'dir.

CCR sonuçları incelendiğinde; finansal kaldıraç oranındaki %1'lik artış hisse senedi bileşik getirisini Arçelik A.Ş.'de %3.69, İş Finansal Kiralama'da %1.18, Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de %1.50, Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.'de %10.63, PETKİM Petrokimya A.Ş.'de %0.61, Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.'de %0.47, Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.'de %3.75 ve Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.'de %5.12'dur. Bu oranlara bakıldığında finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini en fazla artıran şirket Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş. (%10.63) iken finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisine en az katkısı olan şirket ise Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş. (%0.47)'dir.

Diğer taraftan Tablo 5'deki DOLS, FMOLS ve CCR sonuçları incelendiğinde 20 şirketten 6 tanesinde finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu şirketler, Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.Ş., İhlas Ev Aletleri, İhlas Holding, TAV Havalimanları Holding A.Ş., TURCAS Petrol A.Ş. ve Yazıcılar Holding A.Ş.'dir. Son olarak 20 şirketten 6 tanesinde ise finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisi arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur. Bu şirketler ise, Aygaz A.Ş.,

Coca Cola İçecek A.Ş., Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş., Hürriyet Gazetecilik, Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş. ve VESTEL Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.'dir.

5. Sonuç

Kurumsal yönetim uygulamaları şirketlerin hesap verilebilirliğini ve şeffaflığını artıran bir olgudur. Kurumsal yönetim ilkelerine uygun davranan ve uygun kurumsal yönetim notu alan şirketler kurumsal yönetim endeksine dahil edilmektedir. Bu çalışmada kurumsal yönetim endeksinde yer alan şirketlerin finansal kaldıraç oranı ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmanın en temel amacı finansal kaldıraç oranının hisse senedi getirisine etkisini ölçmektir. Bu amaçla 2010-2014 yılları arasında kurumsal yönetim endeksinde sürekli yer alan 20 şirketin verileri analiz edilmiştir. Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Kullanılan değişkenlere ait serilerin durağanlıkları literatürde en çok kullanılan panel birim kök testleri ile test edilmiştir. Panelde değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını test etmek için Johansen-Fisher panel eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Son olarak uzun dönem katsayıların tahmin edilebilmesi için DOLS, FMOLS ve CCR tahmincileri kullanılmıştır. Sonraki bölümde panel verilerde durağanlığın belirlenmesi için kullanılan testler ile panel eş bütünleşme ve eş bütünleşme tahmin yöntemleri ve analiz sonuçlarına ait açıklamalara yer verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, 20 şirketten 8 tanesinde finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani, finansal kaldıraç oranındaki bir artış, beklenildiği gibi hisse senedi bileşik getirisini artırmaktadır. Bu şirketler; Arçelik A.Ş. (%3.53), İş Finansal Kiralama (%1.21), Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş. (%1.33), Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş. (%10.20), PETKİM Petrokimya A.Ş. (%0.56), Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş. (%0.47), Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş. (%5.02) ve Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş. (%6.30)'dir. DOLS, FMOLS ve CCR sonuçlarına bakıldığında 20 şirketten 6 tanesinde finansal kaldıraç oranının hisse senedi bileşik getirisini azalttığı görülmektedir. Bir başka sonuç olarak 20 şirketten 6 tanesinde ise finansal kaldıraç oranı ile hisse senedi bileşik getirisi arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur.

Kaynakça

ABDİOĞLU, Zehra ve Taner Uysal (2013), "Türkiye'de Bölgeler Arası Yakınsama: Panel Birim Kök Analizi", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 3, s. 125-143.

AKSU, M., AYTEKİN, S. (2015), Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Notu İle Hisse Senedi Getirisi İlişkisi: BIST Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY) Üzerine Bir Uygulama, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı:13, Cilt:6, S: 201-2019, DOI: 10.17823/gusb.193

AL- HADDAD,W., ALZURQAN, S. T., and AL-SUFY, F. J. (2011). The Effect Of Corporate Governance On The Performance Of Jordanian Industrial Companies: An Empirical Study On Amman Stock Exchange, International Journal of Humanities and Social Science , 1(4),p: 55-69

AYSAN, A. M. (2007), Kurumsal Yönetim ve Risk, Elit Ofset Matbaacılık, İstanbul

BAYRAKTAROĞLU, H. ve ÇELİK, İ. (2015), Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Getiri Oynaklığı Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XVII Sayı:1,S: 97-108

BORSA İSTANBUL (2016) , Kurumsal Yönetim Endeksi, erişim linki: <http://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/kurumsal-yonetim-endeksi>

BROWN,R.(2009), Treasury Working Paper, http://archive.treasury.gov.au/documents/1495/PDF/TWP_2009-02.pdf

DAL, Seniha (2008). “Türk Ticaret Kanunu (TTK) Tasarısı Işığında Aile Şirketlerinde Kurumsal Yönetim”, 3. Aile İşletmeleri Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 78, 18-19 Nisan, İstanbul.

EGE, İ. , TOPALOĞLU E.E. ve ÖZYAMANOĞLU, M. (2013), Finansal Performans İle Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: BİST Üzerine Bir Uygulama, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl:5, Sayı: 9

ERGÜN, Suzan ve Melike Atay Polat (2015), “OECD Ülkelerinde CO2 Emisyonu, Elektrik Tüketimi ve Büyüme İlişkisi”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 45, s. 115-141.

ERTUNA, B., ve TÜKEL, A. (2008), Şirketlerin Kamuyu Aydınlatma Düzeyleri: Ortaklık Yapısı Ve Kurumsal Yönetimin Etkileri, İ.M.K.B. Dergisi, Sayı:40.

JOHANSEN, Soren (1988), “Statistical Analysis of Co-Integrating Vectors”, Journal of Economic Dynamics and Control, Vol. 12, No. 2-3, pp. 231–254.

KALAYCI, Ş. ve KARATAŞ, A. (2005), Hisse Senedi Getirileri ve Finansal Oranlar İlişkisi: İMKB'de Bir Temel Analiz Araştırması, Muhasebe ve Finansman Dergisi: 146-147

KARA, E., ERDUR, D.A., KARABIYIK, L. (2015), Effects Of Corporate Governance Level On The Financial Performance Of Companies: A Research On BIST Corporate Governance Index, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, S: 265-274

MADDALA, G.S. S. WU (1999), “A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and A New Simple Test” Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 62, pp. 631-652.

MEHMOOD, B., Feliceo, A. ve Shahid, A. (2014) What Causes What? Aviation Demand and Economic Growth in Romania: Cointegration Estimation and Causality Analysis, Romanian Economic and Business Review, s.9, pp. 21-34.

NAZLIOĞLU, Şaban (2010), “Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

PEDRONI, Peter (2000), “Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels”, Advances in Econometrics, Vol. 15, pp. 93-130.

PEDRONI, Peter (2001), “Purchasing Power Parity Tests in Cointegrated Panels”, Review of Economics and Statistics, Vol. 83, pp. 727-731.

SAKARYA, Ş. (2011), İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Şirketlerin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Olay Çalışması (Event Study) Yöntemi İle Analizi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:13, S: 147–162

SERMAYE PİYASASI KURULU, (2005). Kurumsal yönetim ilkeleri,Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara

TORAMAN, C. ve ABDİOĞLU H. (2008), İMKB Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Kurumsal Yönetim Uygulamalarında Zayıf ve Güçlü Yanları: Derecelendirme Raporlarının İncelenmesi, MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:40, S: 96–109.

UYAR, Süleyman (2004), Kurumsal Şeffaflığın Sağlanmasında Kurumsal Yönetim (Corporate Governance) Anlayışının Önemi, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:66, s.154-168.

YENİCE, S ve DÖLEN T. (2013), İMKB'DE İşlem Gören Firmaların Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyumunun Firma Değeri Üzerindeki Etkisi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19, s: 199-214

